

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

**KIRIKKALE İLİNİN YATIRIM ORTAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ: İMALAT
SANAYİ FİRMALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Özgür ENGELOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nihat IŞIK

Eylül-2016
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

**KIRIKKALE İLİNİN YATIRIM ORTAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ: İMALAT
SANAYİ FİRMALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Özgür ENGELOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nihat IŞIK

Eylül-2016
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Nihat IŞIK danışmanlığında Özgür ENGELÖĞLU tarafından hazırlanan “Kırıkkale İlinin Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi: İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(İmza)
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, hazırlanan “Kırıkkale İlinin Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi: İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../20...

Özgür ENGELOĞLU

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Kırıkkale'nin yatırım ortamının ekonometrik açıdan değerlendirilmesi imalat firmaları baz alınarak yapılmıştır. Bu analizin yapılabilmesi için ilde ilgili sektörde faaliyet gösteren firmalara yönelik anket uygulanmıştır. Yapılan anketler aracılığıyla elde edilen veriler ışığında Kırıkkale ilinin imalat sektörüne yönelik çok sayıda tespitin yapılabilmesi mümkün olmuştur.

Çalışmanın başlangıç aşamasından son aşamasına kadar, verdiği destek ve tavsiyeler ile yaptığı katkılardan ötürü danışman hocam Prof. Dr. Nihat Işık hocama teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın oluşması aşamasında desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, Kırıkkale Üniversitesi Ekonometri Bölümü'ndeki tüm hocalarımla ve arkadaşlarıma ve İktisat Bölümün'deki hocam Prof. Dr. Hacı Bayram Işık hocama teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın en kritik aşamalarından olan firmalar iletişime geçme aşamasında desteklerini esirgemeyen Kırıkkale Ticaret ve Sanayi Odası ile Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi yetkililerine yardımlarından dolayı müteşekkirim.

Son olarak, bana her konuda en büyük desteği sağlayan ve ihtiyaç duyduğum her anda yanımda olup beni güçlendiren sevgili eşim Emel'e her şey için çok teşekkür ederim.

ÖZET

Engeloğlu, Özgür. “Kırıkkale İlinin Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi: İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2016.

Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (YOD), Dünya Bankası tarafından pek çok ülkenin yatırım ortamını analiz etmek için uygulanan bir yöntemdir. Bu çalışmada Kırıkkale ilinin Yatırım Ortamı Değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Bu çalışmalar aracılığıyla bir ülke veya bölge ekonomisinin özel sektörünü temsil edecek bir örneklem seçilerek; finansmana erişim, altyapı, suç, rekabetçilik ve performans gibi birçok alanda bilgi edinilip elde edilen bilgiler ışığında analiz yapılabilmesi sağlanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de de ulusal düzeyde Dünya Bankası ile Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve Yatırım Ortamı İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) işbirliğinde 2007 ve 2010 yıllarında iki kez YOD çalışması yapılmıştır.

Çalışma kapsamında Kırıkkale’de faaliyet göstermekte olan 39 adet imalat sanayi firmasına anket uygulanmıştır. Çalışmanın analiz bölümünde, ilk aşamada anket sonuçları genel olarak değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise anket sonuçları sonucunda elde edilen bulgular Escrignano ve Guasch (2005 ve 2008) tarafından geliştirilen yöntem ile ekonometrik açıdan analiz edilmiştir.

Yapılan ekonometrik analiz ile birlikte; üretkenlik, istihdam ve ihracat olasılığını etkileyen yatırım oranı değişkenlerinin esneklikleri ve yarı esneklikleri tahmin edilmiştir. Çalışmanın bulguları; düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik finansman ve kurumsal yönetim ile diğer konularda yatırım ortamı üzerinde etkili olan faktörleri ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın sonucunda Kırıkkale’nin yatırım ortamına dair genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Ortamı Değerlendirmesi, Dünya Bankası, Kırıkkale, İmalat Sanayi, Yatay Kesit Analizi Analiz.

ABSTRACT

Engeloğlu, Özgür. “The Investment Climate Assessment of Kirikkale City: An Application for Manufacturing Companies”, Master’s Thesis, Kirikkale, 2016.

Investment Climate Assessment (ICA) is a method used by World Bank for analyzing the investment climate of many countries. In this study, the aim is to do the Investment Climate Assessment of city Kirikkale. Through this studies, by selecting a sample that represents private sector of a country or a region economy, it is achieved that obtaining information in many areas, such as access to finance, infrastructure, crime, competitiveness, and performance and with the light of this information analyzing this data has become possible. In this context, ICA study was made twice in Turkey at the national level, cooperation with World Bank and The Economic Policy Research Foundation of Turkey (TEPAV) with Coordination Council for the Improvement of Investment Environment (YOIKK), in 2007 and 2010.

The scope of this study, surveys were applied over 39 manufacturing companies which operate in Kirikkale. In the analyze stage of the study, survey results were evaluated as generally. In the second section, the findings of survey results were analyzed by method which was developed by Escribano & Guasch (2005 & 2008) in terms of econometric.

The elasticity and semi elasticity of investment climate variables, which were effected to productivity, employment, and probability of firms entering the export market were estimated by the econometric analysis. Findings of study revealed that; factors of affecting to investment climate are about regulatory environment, labor and skills, quality and innovation, finance and corporate governance, and others. In conclusion, the general evaluation was made about investment climate of Kirikkale.

Keywords: Investment Climate Assessment, World Bank, Kirikkale, Manufacturing Industry, Cross Section Analysis

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme Giderleri
BAKKA	: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
C	: Tüketim
DESİAD	: Denizli Sanayiciler ve İşadamları Derneği
G	: Kamu Harcamaları
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
I	: Yatırım
IC	: Yatırım Ortamı Değişkeni
ISIC	: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (International Standard Industrial Classification)
İBBS-II	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (26 Alt Bölge)
K	: Sermaye
Kats.	: Katsayı
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KWh	: Kilovat
L	: Emek
M	: 1- İthalat, 2- Ara Materyal
MKEK	: Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
S.H.	: Standart Hata
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TFP	: Toplam Faktör Üretkenliği (Total Factor Productivity)
TPE	: Türk Paten Enstitüsü
TR33	: Zafer Kalkınma Ajansı
TR71	: Ahiler Kalkınma Ajansı

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
W	: Ücret
X	: İhracat
Y	: Çıktı
YOD	: Yatırım Ortamı Değerlendirmesi
YOİKK	: Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Yenilik Sınıflandırmaları	18
Tablo 2: Kurumsal Yönetişim İlkeleri	24
Tablo 3: Kurumsal Yönetim Sistemleri ve Unsurları	25
Tablo 4: 2015 Yılı İtibariyle Kırıkkale İlinin Demografik İstatistikleri	30
Tablo 5: 2012, 2013 ve 2014 Yılları İtibariyle Kırıkkale İline Ait İstatistikler	30
Tablo 6: Kırıkkale’de Eğitim ile İlgili İstatistikler	31
Tablo 7: Kırıkkale’de Nüfusun Eğitim Durumu ile İlgili İstatistikler	32
Tablo 8: Kırıkkale İşgücü ve Girişim İstatistikleri	33
Tablo 9: Kırıkkale Yatırım İstatistikleri.....	34
Tablo 10: Kırıkkale Dış Ticaret İstatistikleri, 2015	35
Tablo 11: Kırıkkale Bankacılık ve Finans İstatistikleri	36
Tablo 12: Kırıkkale Tarım İstatistikleri	37
Tablo 13: Düzenleyici Ortam ile İlgili Sorular	49
Tablo 14: İşgücü ve Beceriler ile İlgili Sorular.....	50
Tablo 15: Kalite ve Yenilikçilik ile İlgili Sorular	50
Tablo 16: Finansman ve Kurumsal Yönetişim ile İlgili Sorular	51
Tablo 17: İlk Dört Kategorinin Kapsamında Yer Almayan Diğer Sorular	53
Tablo 18: Üretkenliği Ölçmeye Yönelik Sorular	54
Tablo 19: Üretkenliğin Ölçülmesi ve Yatırım Ortamının Esnekliğinin Genel Hatları	75
Tablo 20: TFP’yi Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri – Sınırlı Tahmin..	78
Tablo 21: TFP’yi Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri – Sınırsız Tahmin	80
Tablo 22: İstihdamı Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri	82
Tablo 23: İhracat Olasılığını Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri	84
Tablo 24: Düzenleyici Ortam Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri.....	85

Tablo 25: İşgücü ve Beceriler Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri	86
Tablo 26: Kalite ve Yenilikçilik Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri.....	86
Tablo 27: Finansman ve Kurumsal Yönetişim Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri.....	88
Tablo 28: Diğer Değişkenlerin Yatırım Ortamına Etkileri	90

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Düzenleme Teorisinin Temel Kavramına Genel Bakış	13
Şekil 2: Yenilikleri Benimseme Kategorileri	19
Şekil 3: Bürokratik Konulara Bir Ayda Ayrılan Süre	55
Şekil 4: Sektörde Kayıt Dışı Şirketler ile Rekabet Eden Firmalar	55
Şekil 5: Son 1 Yılda Yapılan Teftiş Sayısı	55
Şekil 6: Alınan Zorunlu Belge Sayısı	55
Şekil 7: Belgeleri Temin Etmek İçin Geçen Ortalama Gün Sayısı	56
Şekil 8: Çalışan Sayısı	57
Şekil 9: En Az 1 Yıl Üniversite Eğitimi Almış Çalışanların Yüzdesi	57
Şekil 10: Cinsiyetlerine Göre Çalışanlar	57
Şekil 11: Niteliklerine Göre Çalışanlar	57
Şekil 12: Çalışma Türüne Göre Çalışanlar	57
Şekil 13: Üst Yöneticinin Sektördeki Deneyim Yılı	58
Şekil 14: İşgücü Düzenlemelerini Firma İçin Önemli Bir Engel Olarak Görenler	58
Şekil 15: Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Sorular	59
Şekil 16: Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Sorular - 2	59
Şekil 17: E-Posta, Web Sitesi ve Sosyal Medya Kullanımı	60
Şekil 18: Banka Kredisi Kullanımı	61
Şekil 19: Verilen Teminat Değeri/Kullanılan Kredi	61
Şekil 20: Teminat Olarak Arazi veya Binalar Verenler	61
Şekil 21: Alımların Ödemesi	62
Şekil 22: Sübvansiyon Alınan Unsurlar	62
Şekil 23: En Büyük Hissedarın Hisse Oranı	62
Şekil 24: Faaliyet Konusu ve Ortaklık Yapısı ile İlgili Sorular	62
Şekil 25: Faaliyet Yerlerinin Mülkiyet Durumu	63
Şekil 26: Hâkim Ortağın Eğitim Durumu	63
Şekil 27: Yatırım Yapan veya Yapacak Firmaların Düşündükleri Yatırım Türleri ...	64
Şekil 28: Yatırım İçin Kullanılan veya Düşünülen Ağırlıklı Finansman Kaynağı ...	64
Şekil 29: Son Yıl İçerisinde Elektrik Kesintisi Yaşayan Firmalar	65
Şekil 30: Yaşanan Elektrik Kesintilerinin Aylık Süreleri	65

Şekil 31: Firma Türleri.....	65
Şekil 32: Firmanın Kaç Yıldır Faaliyet Gösterdiği	65
Şekil 33: Yerel Piyasadaki Rakip Sayılarına Göre Yüzdeler.....	66
Şekil 34: Son Yıl Satışlarında Düşüş Olanlar	66
Şekil 35: Satılan Ürünlerin Önceki Yıla Göre Fiyatları.....	66
Şekil 36: İlk 3 Müşteri ve Tedarikçilerin Toplamdaki Payları	67
Şekil 37: Ağırlıklı Alış ve Satış Koşulu.....	67
Şekil 38: Satışların Ağırlıklı Olarak Yapıldığı Coğrafya.....	68
Şekil 39: Kırıkkale'nin Ankara'ya Yakın Bir Konumda Olmasının Firma Gözünde Durumu	68
Şekil 40: Yeni Bir Yatırım Yapılması Durumunda Kırıkkale Tercihi.....	68
Şekil 41: İl Ekonomisinde Savunma Sanayinin Ön Planda Olması.....	69
Şekil 42: E-29 ve E-30 Numaralı Soruların Cevapları.....	69
Şekil 43: Firmaların 2015 Yılı Satışları	69
Şekil 44: Firmaların Kayıtlı Sermayeleri	69

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE YATIRIM ORTAMININ TEORİK KAPSAMI

1.1. YATIRIM KAVRAMI	5
1.2. YATIRIM TÜRLERİ.....	6
1.2.1. Sabit Sermaye Yatırımı	6
1.2.2. Stok Yatırım	7
1.2.3. Otonom Yatırım	7
1.2.4. Uyarılmış Yatırım	8
1.2.5. Mali/Finansal Yatırım	9
1.2.6. Kamu Yatırımı.....	9
1.2.7. Özel Sektör Yatırımı	10
1.2.8. Yabancı Sermaye Yatırımları.....	11

1.3. YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENLERİ	11
1.3.1.Düzenleyici Ortam	12
1.3.2.İşgücü ve Beceriler	14
1.3.3.Kalite ve Yenilikçilik	17
1.3.4.Finansman ve Kurumsal Yönetişim	20

İKİNCİ BÖLÜM

KIRIKKALE İLİNİN YAPISI

2.1. İLİN SOSYAL YAPISI	28
2.1.1.Demografik Durum	29
2.1.2.Eğitim Durumu.....	31
2.2. İLİN EKONOMİK YAPISI	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞKENLER, ANKET SONUÇLARI VE YÖNTEM

4.1. ANALİZDE KULLANILACAK DEĞİŞKENLER	48
4.2. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	54
4.2.1.Düzenleyici Ortama Yönelik Anket Sonuçları.....	55
4.2.2.İşgücü ve Becerilere Yönelik Anket Sonuçları	56
4.2.3.Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Anket Sonuçları	59
4.2.4.Finansman ve Kurumsal Yönetişime Yönelik Anket Sonuçları	60
4.2.5.Diğer Sorulara Yönelik Anket Sonuçları	64

4.2.6. Üretkenlik Sorularına Yönelik Anket Sonuçları	69
4.3. EKONOMETRİK YÖNTEM	70
4.3.1. Yatırım Ortamının Esnekliği ve Yarı Esnekliğinin İki Aşamalı Tahmini	71
4.3.2. Yatırım Ortamının Esnekliği ve Yarı Esnekliğinin Tek Aşamalı Tahmini	73

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

5.1. TFP, İSTİHDAM VE İHRACAT OLASILIĞINI ETKİLEYEN YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENLERİ	77
5.1.1. TFP bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri	77
5.1.2. İstihdam bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri	82
5.1.3. İhracat Olasılığı bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri	84
5.2. YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENİNİN KATEGORİSİNE GÖRE YATIRIM ORTAMINA ETKİSİ	85
5.2.1. Düzenleyici Ortam	85
5.2.2. İşgücü ve Beceriler	86
5.2.3. Kaliye ve Yenilikçilik	86
5.2.4. Finansman ve Kurumsal Yönetişim	87
5.2.5. Diğer	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	95

GİRİŞ

Halk dilinde; kâr elde etmek için mevcut ekonomik varlıkların kullanılması ve belirli bir alana yönlendirilmesi olarak tanımlanabilecek olan yatırım kavramı TDK tarafından ise; milli ekonominin veya bir ticaret kuruluşunun üretim ve hizmet gücünü artırıcı nitelikte olan aktif değerlerine yapılan yeni eklemeler olarak tanımlanmıştır¹. Yatırımın altında yatan temel kavramın “gelişim” kavramı olduğu söylenebilir. Yatırım; varlığı, sermayeyi, kârı, imkânları, kapasiteyi, refahı vb. durumları geliştirmek, daha üst bir seviye çıkarmak için gerekli olan başlıca unsurdur.

Herhangi bir olumlu gelişimin kendiliğinden var olması mümkün olmayacağı için öncelikle bu gelişimi tetikleyecek, ona yol açacak bir yatırımın gerçekleşmesi gerekmektedir. Yapılacak doğru ve gerçekçi yatırımların hem yatırımı yapan kesim için, hem de yatırımın yapıldığı çevre için orta ve uzun vadede pek çok katkısının olacağı ise beklenen bir durumdur.

Yatırımı yapan kesim için katkısı, eğer kamu kesimi söz konusuysa; yönetilen insanlar nezdinde itibar kazanmak, onlara iyi hizmet vermiş olmak, kamu görevini yerine getirmek ve toplumun refahına katkı yapmak şeklinde sıralanabilir. Ayrıca bu yatırımların yerel bir yönetim tarafından bir şehre özel veya ülke çapında geniş kesimleri etkileyecek şekilde yapılmış olması, yatırımlar sayesinde yerel yöneticiler ve hükümetlerin oy kazanmasına katkı ve getiri sağlamaktadır. Firmalar açısından baktığımızda ise; varlıklarından fon ayırarak veya orta-uzun vadede ödenecek yabancı kaynak finansmanlarını kullanarak yatırımı gerçekleştirecek işletmenin, gelecekte firma ölçeğini büyütmesi, satışlarını artırması, pazar payını yükseltmesi ve rekabet koşullarında ayakta kalabilmesine katkı verecektir. Bununla birlikte yatırım, işletmelerin temel amacı olan kâr etme hedefinin istikrarlı ve artan bir şekilde gerçekleşmesini de sağlayacaktır. Yatırım, ayrıca bulunduğu bölgede doğrudan istihdamın artmasına neden olabileceği gibi, dolaylı olarak etkileyebileceği diğer sektörlere ve yan iş kollarına katkıda bulunarak refahın artmasını sağlayabilecektir.

¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük Erişim Tarihi: 24.10.2015 İnternet adresi:
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.562bb3f6245a72.71841904

Ekonomik döngünün en önemli unsurlarından biri olan firmalar, hem üretip sattığı ürünler veya sunduğu hizmetler ile toplum ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik işlev görüp, hem de yarattığı iş imkânları ve faktör gelirleri ile ekonomik faaliyet döngüsünün süreklilik arz etmesini sağlamaktadır. Firmaların ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilmeleri ve günümüz rekabet koşullarında yaşayabilmeleri için yenilenmeleri, ortaya yenilik koyabilmeleri hayati derecede önemlidir. Bu yenilik faaliyetlerinin gerçekleşmesi için zorunlu koşul ise yeniliklere yönelik yatırımlar yapmak olacaktır. Ancak yatırımlar getiri sağlamasının yanı sıra içinde risk unsuru da barındıran faaliyetlerdir. Dolayısıyla yanlış yapılacak bir yatırım firmanın pek çok kazanımını yok edebileceği gibi, firmayı iflasa kadar sürüklenebileceği bir sürece de sokabilir. Yani firmalar ekonomi için ne kadar önemli bir unsur ise, yatırımlar da firmalar için en az o kadar hayati ve dikkat gerektiren faaliyetlerdir.

Gelecekte gelişim sağlayabilmek için daha çok kâr etmek isteyen bir firmanın yapacağı yatırım konusunda son derece hassas davranması gerekir. Dolayısıyla belli bir bölgede yatırım yapmak isteyen bir firma için belki de en önemli koşul o bölgenin yatırım ortamıdır. Uygun yatırım ortamında yapılmayan çok parlak bir yatırımın firmayı felakete sürüklemeye olasılığı bile olacaktır. Yatırım ortamını etkileyen; *düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik, finansman ve kurumsal yönetim vb.* çeşitli değişkenler mevcut olup, bu gibi değişkenlere karşı duyarlılığı yüksek olan yatırımların son derece dikkatli ve tüm detayları analiz edilmiş bir şekilde gerçekleştirilmesi son derece elzemdir.

Yatırım ortamını belirleyen en kritik öğelerden birisi yatırımın yapılacağı ilin ekonomik ve sosyal yapısıdır. İlin dokusuyla, alışkanlıklarıyla veya kültürüyle uyuşmayacak bir yatırım başarılı bir yatırıma dönüşmekte oldukça zorlanabileceği gibi, kimi yatırımlar ise bulunduğu ile hava kazandıracak, çehresini değiştirecek ve ili tamamen etkisi altına alabilecek potansiyele sahip olabilir. Birbirine iki zıt noktada bulunmasına karşın aralarında çok hassas bir ayırım olduğu bu iki durum; yatırımın yapılacağı yerdeki yatırım ortamının -harekete geçmeden önce- iyi okunması gerektiğini göstermektedir.

Günümüzde yatırım ortamının değerlendirilmesine yönelik pek çok çalışma mevcuttur. Dünya Bankası tarafından 100'ün üzerinde ülke için "Yatırım Ortamı

Değerlendirilmesi” (YOD) çalışması yapılmakta olup, ülkemizde ise TEPAV tarafından ulusal ve bölgesel bazda çeşitli YOD uygulamaları gerçekleştirilmiştir. YOD kapsamında Dünya Bankası’nın hazırlamış olduğu bir şablona sadık kalınarak uygulanan anketler aracılığıyla bir ülke veya bölge ekonomisinin özel sektörünü temsil edecek bir örneklem seçilerek; finansmana erişim, altyapı, suç, rekabetçilik ve performans gibi birçok alanda bilgi edinilip, elde edilen bu bilgiler ışığında analizler yapılabilmektedir. Ayrıca bu standart şablona ek olarak anket sorularında, ülkeye ve bölgeye özgü konular ve çalışmanın odaklandığı alanlara bağlı olarak çeşitlendirme de yapılabilmektedir.

Bu çalışma, yatırım ortamı değerlendirmesinin Kırıkkale ilinde imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalar üzerine uygulanmasını içerecektir. Çalışma, Kırıkkale ilinin ekonomik yapısını göz önüne alarak, ilde faaliyet gösteren firmaların yatırım aşamalarında karşılaştıkları zorlukların ve yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin tespit edilmesinin yanı sıra, tespit edilen zorlukların aşılmasına yönelik çözüm önerileri sunmayı ve il ekonomisine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda çalışma öncelikle yatırım ile yatırım ortamına yönelik teorik ve kavramsal çerçeve irdelenecektir. Bu aşamada ilk olarak yatırım kavramı üzerinde durulacak ve yatırım ortamına etkilerini de kapsayacak şekilde yatırım türlerinden bahsedilecektir. Ayrıca yine bu bölümde yatırım ortamını belirleyen değişiklikler ayrı başlıklar altında incelenecek ve bu değişkenleri günümüzde etkileyen ve belirleyen koşullar üzerinde durulacaktır.

İkinci aşamasında uygulamanın yapılacağı Kırıkkale ilinin ekonomik ve sosyal yapısından bahsedilerek ilin tarihsel gelişimine, sanayisinin dayandığı sektörlerle ve ekonomik olarak geçirdiği evrelere dikkat çekilecektir.

Çalışmanın üçüncü aşamada yatırım ortamı literatürü detaylı bir şekilde taranacak, çalışmanın konusu olan YOD’a yönelik yapılmış çalışmaların kapsamaları, metotları ve sonuçları tartışılacak, ayrıca bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalara göre ortaya koyacağı farklılıklardan bahsedilecektir. Yine bu bölümde çalışmada uygulanacak olan ekonometrik yöntemle ilişkin literatüre değinilecektir.

Dördüncü bölüm çalışmada yapılacak olan uygulamanın kapsamını içerecek olup, uygulama için imalat sanayinin seçilme nedenlerinden, anket yapılan firmalardan, yani örneklem ölçeğinden bahsedilecek, anket sorularının içeriği ve anketin uygulama yöntemleri anlatılacaktır. Ayrıca elde edilen anket sonuçları çeşitli grafikler ile yorumlanacak ve ildeki firmaların yapısına yönelik değerlendirmeler yapılacaktır. Son olarak bu bölümde uygulanacak olan ekonometrik yöntem üzerinde durulacak, model ve yöntem tanımlanarak, analizin aşamaları belirtilecektir.

Çalışmanın beşinci bölümünde uygulama sonucu ortaya çıkan çıktılar değerlendirilerek analiz edilecektir. Bu bölümde ekonometrik analizin bulguları ekonometrik varsayımların ışığında değerlendirilecektir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde çalışmanın temel vurguları, ortaya çıkan bulguların işaret ettiği sonuçlar toparlanarak, çıkan sonuçlar ışığında ilin yatırım ortamına yönelik son değerlendirme yapılacaktır. Bu bölümde ayrıca ilin yatırım iklimine yönelik ortaya çıkan problemlerin çözüm yöntemleri üzerinde de durulacak ve çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE YATIRIM ORTAMININ TEORİK KAPSAMI

1.1.YATIRIM KAVRAMI

Yatırım kavramı; hem halk dilinde, hem de işletmeler açısından farklı anlamlara sahiptir. Halk dilinde ekonomik değerlerin kâr amacıyla bir işe tahsis edilmesi olarak tanımlanan yatırım, işletmeler açısından ise işletmeye uzun süreli gelir sağlayacak her türlü harcama olarak tanımlanmaktadır (Balçık, 2003: 1-3).

Yatırımlar; ekonomik yatırımlar, finansal yatırımlar ve tüketici yatırımları olarak üçe ayrılabilir. *Ekonomik yatırım* genel olarak sermaye stokuna yapılan ilave yatırım olarak yani belirli bir dönemde üretilen ve ithal edilen malların tüketilmeyerek ve ihraç edilmeyerek gelecek dönemlere devreden kısmıdır. Aynı zamanda milli geliri oluşturan önemli kalemlerden biri olan yatırım, $GSMH = C + I + G + X - M$ ² eşitliğinde (I) harfi ile temsil edilmektedir ve sermaye stokuna yapılan ilaveyi göstermektedir. *Finansal yatırımlar*, hisse senedi ve tahvil benzeri menkul kıymetlere yapılan yatırımlar olarak tanımlanmakta olup, temel amaç sahip olunan birikimi artırmak amacıyla gelecekte getiri sağlayacak varlıkların satın alınmasıdır. Son olarak *tüketici yatırımları* ise tasarruf sahiplerinin fonlarını fayda sağlamak amacıyla çeşitli araçlara bağlamasıdır (Yalçınar ve Aksoy, 2011: 7-8).

İncelenen konunun, firmaların yatırım ortamını değerlendirmesini içermesi nedeniyle bu bölümün ilerleyen kısmında genel olarak firmalar açısından yatırımlar irdelenecektir. Bu bölümde öncelikle yatırım türlerinden bahsedilecek, devamında ise yatırım ortamı değişkenleri incelenecektir.

² Cari dönemde bütün kaynaklardan elde edilmiş olan değerleri yansıtan GSMH'nin hesaplanmasında; (C) harfi tüketimi, (I) harfi özel yatırımları, (G) harfi hükümet harcamalarını, (X-M) ise net mal ve hizmet ihracatı ile net faktör gelirlerinin toplamını temsil etmektedir.

1.2.YATIRIM TÜRLERİ

Yatırım türleri toplam 8 başlık altında incelenecektir. Bunlar; sabit sermaye yatırımı, stok yatırım, otonom yatırım, uyarılmış yatırım, mali yatırım, kamu yatırımı, özel sektör yatırımı ve yabancı sermaye yatırımları şeklindedir. Aşağıda bu yatırım türleri hakkında kısa bilgi verilecektir.

1.2.1. Sabit Sermaye Yatırımı

Sabit sermaye, firma bilançolarında duran varlıklar hesabı altında izlenen ve firma faaliyetleri aşamasında süreklilik arz edip, amortismanına (yıpranmaya) tabi olan varlıkların oluşturduğu sermaye türüdür. Bu sermaye türüne yapılan yatırımlar sabit sermaye yatırımları olarak adlandırılabilir.

Sabit sermaye yatırımları maddi ve maddi olmayan şekilde ikiye ayrılırlar. Maddi varlıklara; arazi ve arsalar, binalar, tesisler, makinalar, taşıtlar, demirbaşlar vb. örnekler vermek mümkünken, maddi olmayan varlıklar için ise; kullanım hakları, patentler, lisanslar vb. örnek verilebilir. Bu tür varlıklar hemen paraya çevrilemeyen ve şekil değiştirmeden uzun süre kalabilen varlıklardır.

Gelirin tüketilmeyen bölümü olan tasarrufun sermayeye dönüşebilmesi için yatırıma yönlendirilmesi gerekmekte olup, yatırım artışına bağlı olarak oluşan sabit sermaye yatırımları aynı zamanda ülkenin üretim kapasitesindeki artışları da beraberinde getirecektir. Sabit sermaye yatırımları; yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde; teknoloji transferi, sermaye birikimi, üretim, istihdam ve gelir artışı, fiyatlar ve ödemeler dengesinde istikrar, ekonomik gelişme ve genel refah gibi olumlu ekonomik etkilere sahiptir (Bayraktutan ve Arslan, 2008: 3).

Bununla birlikte, yatırımın yapılacağı bölgedeki bürokratik ve hukuksal koşullar, sabit sermaye yatırımlarının yapılacağı bölgede bu yatırımların gerçekleştirilmesini kolaylaştırıcı veya zorlayıcı etkenler olmaktadır. Dolayısıyla söz konusu riskler, bu tarz yatırımları gerçekleştirmeden önce yatırımı yapacak firmaların, bu koşullar ile yatırımlarının uyumları hakkında sağlıklı bir fizibilite çalışması yapmasını zorunlu

kılmaktadır. Örneğin, patent haklarının sağlıklı bir şekilde güvence altına alınmadığı bir bölgede faaliyet gösteren bir firma için yapılacak yüksek maliyetli Ar-Ge harcamaları, sonuçları ne kadar olumlu olursa olsun firmaya getiri getirme konusunda aynı başarıyı göstermeyebilir.

1.2.2. Stok Yatırım

Stok yatırımlar, firmalar tarafından ilave hammadde, parça ve nihâi ürün bulundurmaya yönelik yapılan harcamalardan oluşmakta ve belirli bir dönem için bunların elde bulundurulmuş miktarlarında meydana gelen değişimle hesaplanmaktadır. Bununla birlikte sabit sermaye yatırımlarından farklı olarak stok yatırımları, her zaman planlı bir şekilde gerçekleşmez, eğer satılan ürün miktarı, satılması planlanarak üretilmiş ürün sayısını karşılayamazsa firma tarafından planlanmamış bir stok yatırımı oluşabilir (Mishkin, 2011: 516-517).

Stok yatırımı aşamasında yatırımın yapıldığı bölgenin yatırım ortamı da yatırımın verimliliği için oldukça önemlidir. Üretimi yapılan ürünün çeşidine göre stokta bekletilen ürünün veya üretimde kullanılan hammaddelerin bölgenin hava koşullarından olumsuz olarak etkilenmesi nedeniyle firma için yapılacak stok yatırımının firmaya getiriden çok götürüsünün olması mümkündür. Bölgenin koşulları stok yatırımlarını, gerek ürünün bozulması veya zedelenmesine yol açarak, gerekse de bu zararlara yol açılmaması için firmanın maliyetlerini artırmasına yol açarak firma için riskli bir yatırıma dönüştürebilmektedir. Yine yatırımın yapılacağı bölgede ekonomik istikrar açısından sıkıntılar bulunmasına bağlı olarak kur riskinin bulunması, üretim aşamasını dış piyasadan yapılan ithalat ile gerçekleştirip satışlarını iç piyasada yapacak bir firma için stok yatırımlarını oldukça riskli kılacaktır.

1.2.3. Otonom Yatırım

Otonom ve uyarılmış yatırım ayrımı için yatırımı harekete geçiren güdüye bakılmakta olup, eğer yatırım kararı talepteki artıştan bağımsız şekilde gerçekleşmekte ise yani

doğrudan kârlılık amacıyla değil de başka amaçlar ile alınmışsa bu tür yatırımlar bize otonom yatırımın varlığını işaret etmektedir. Otonom yatırımlar daha çok kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmekte olup, bu yatırım kararı alınırken doğrudan ve kısa dönemli kâr güdüsü ile hareket edilmemektedir (Şahin, 2000: 2).

Otonom yatırım ile ilgili önemli kavramlardan birisi de çarpan kavramıdır. Çarpan; otonom yatırımlardaki bir artışın milli gelir üzerinde yaratacağı artışı gösteren katsayıdır. Buna göre yatırımdaki bu artış gelirden de eşit bir artışa neden olacak ve bu artış da marjinal tüketim eğilimi yoluyla uyarılmış harcamaya yol açacaktır. Örneğin kamu tarafından yapılacak olan otonom yatırım için yapılan harcamalar üretim faktörleri arasında paylaşılacak ve geliri elde eden üretim faktörleri de bu gelirin tasarruf etmediği kısmını tekrardan harcayarak bu döngünün devam etmesini sağlayacaktır. Bu döngü ile toplam yatırım, devlet tarafından yatırım amacıyla başlangıçta harcanan miktarı geçecek yani her otonom yatırım harcaması milli geliri adeta bir katsayıyla çarpılmış gibi artıran bir etki yaratacaktır. (Metin vd., 2013: 61-62; Dornbusch vd., 2007: 245).

1.2.4. Uyarılmış Yatırım

Uyarılmış yatırım yaygın olarak, diğer tüm yatırımlar otonom iken gelirdeki (veya diğer bazı ekonomik değişkenlerdeki) değişikliklere tepki olarak gelişen sermaye birikimi şeklinde tanımlanmaktadır (Ulmer, 1952: 587). Bir girişimcinin tüketim ve satış miktarlarında meydana gelen bir artışa uyum sağlamaya yönelik mevcut makinelere ilave olarak yeni ekipmanlar alması veya ekonomide düşen faiz hadlerinin yatırım yapma imkânlarını kolaylaştırması uyarılmış yatırımlara örnektir (Balçık, 2003: 5).

Uyarılmış yatırımın diğer ekonomik değişkenler ile ilişkisini ölçmek için kullanılan parametre ise marjinal yatırım eğilimidir. Marjinal yatırım eğilimini (b) ile gösterecek olursak, toplam yatırım: $I=I_0 + bY$ şeklinde formülize edilebilir. Burada (I) toplam yatırımı, (I_0) otonom yatırımı, (bY) ise uyarılmış yatırımı göstermektedir. Bir başka

deyişle, bir ekonomideki tüm yatırımlar, otonom ve uyarılmış yatırımların toplamına eşittir.

1.2.5. Mali/Finansal Yatırım

Kaynaklar; banka senetleri, yatırım iştirakleri, hisse senetleri, diğler iştirakler vb. kıymetli evrak niteliğindeki iktisadi değerele bağlanabilmektedir. Bu türdeki yatırımlara mali/finansal yatırımlar denilmekte olup, bu tarz yatırımların spekülative olarak veya spekülasyon amacına hizmet etmeyen şekilde yapılması mümkündür (Yılmaz, 2002: 4). Örneğ olarak mevcut paranın kasada durması yerine faiz geliri sağlamak amacıyla bankaya konulması ve tahvil satın alınması veya işletmeye yabancı gayrimenkul değerele alınması finansal yatırım sayılmaktadır (Uslu, 1998: 8). Finansal yatırımlar, varlıklar ve menkul kıymetler gibi finansal araçlara yapılmakta olup, finansal yatırımların iki temel ekonomik görevi vardır. Bu ekonomik görevler şöyledir;

- Fon fazlası olanların, fon ihtiyacı olan şirketlerin ihraç ettikleri varlıklara yatırım yaparak fon transferi sağlanması,
- Fon transferinin; reel varlıklar yoluyla elde edilecek nakit girişinin riskini, fon arayanlar ile temin edenler arasında yeniden dağıtması (Karan, 2013: 3).

1.2.6. Kamu Yatırımı

Yatırımlar yatırımın yapıldığı kesim açısından değerlendirildiğinde karşımıza iki tür yatırım çıkmaktadır. Bunlar; kamu kesimi yatırımı ve özel sektör yatırımlarıdır. Daha önce otonom yatırımlardan bahsederken bu tür yatırımların genellikle kamu kesimi yatırımlarından oluştuğı ifade edilmiş, ayrıca kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin bulunduğu belirtilmişti. Bu etkilerden dolaylı olanları, özel sektör yatırımları ve ulusal çıktı kanallarıyla oluşmakta iken, doğrudan

etki ise sosyal sermaye stokuna sağladığı katkı ile ortaya çıkmaktadır (Kelly, 1997: 63).

Kamu yatırımlarından bahsederken değinilmesi gereken konulardan biri de crowding out (dışlama) etkisidir. Kamu ve özel sektör yatırımlarının birbirinin ikâmesi olduğunu ileri süren bu hipoteze göre eğer kamu yatırımlarının yapıldığı alan; gıda, konut, sağlık hizmetleri vb. özel sektör ile rekabet edilmesi gereken alanlar ise bu tür yatırımların aynı alanda faaliyet gösteren özel sektör üzerinde dışlayıcı etkisi bulunmaktadır. Ayrıca neo-klasik anlayışa göre, kamu yatırımlarının finansmanı için gereken vergilerin gelecek nesillere aktarılmasıyla oluşacak bütçe açıkları cari tüketimi arttıracak, tüketimdeki artış tasarrufların azalmasına neden olacak böylece sermaye piyasalarının dengeye gelebilmesi için faiz oranlarının yükseltilmesi gerekecek ve yüksek faiz oranları özel sektör yatırımlarını olumsuz etkileyecektir (Yavuz, 2005: 270).

1.2.7. Özel Sektör Yatırımı

Özel sektör yatırımları genel olarak faize duyarlı olan yatırım türüdür ve bir ülke ekonomisindeki ağırlığı tasarruf eğilimine ve faiz oranlarına bağlı olarak değişkenlik arz etmektedir. Faiz oranı ile birlikte yatırımın yapıldığı ülkedeki/bölgedeki yatırım ortamına, yatırım teşviklerine, kâr kapasitesine göre de değişiklik gösteren özel sektör yatırımları aynı zamanda ülke/bölge için istihdamı ve geliri artırıcı pozitif dışsallıkları da bünyesinde barındırmaktadır.

Günümüz ekonomisinde yatırım ve üretim temelli büyümede özel sektörün önemli ve ağırlıklı bir yeri bulunmaktadır. Özellikle seksenlerin sonu ile birlikte sosyalist rejimlerin birer birer çökmesi, gelişmekte olan ülkelerde kamu kesiminin ekonomik faaliyetlerini azaltmasına ve özel sektörün daha etkin rol oynamasına yol açarak, özel sektörün ekonomik gelişimini sağlayacak önemli unsurlardan biri olabileceğine dair genel bir kanı oluşturmuştur (Karagöz, 2010: 9).

1.2.8. Yabancı Sermaye Yatırımları

Küreselleşmenin hızla yaygınlaştığı 1990'lı yıllarla birlikte sermaye hareketleri dünya ekonomisinde en önemli olgulardan biri haline gelmiş olup, birçok ülkede yaşanan liberalizasyon süreçleri ve telekomünikasyondaki gelişmeler de sermaye akımlarını mal ve hizmet ticaretinin çok ötesinde, farklı bir boyuta taşımıştır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye olarak ifade edilen yabancı özel doğrudan sabit sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilme yolunda büyük çabalar göstermektedirler (Örnek, 2008: 200; Karluk, 2001: 97).

Yabancı bir pazara girmeyi hedefleyen bir firmanın önünde; malları kendi ülkesinde üretip yabancı bir ülkeye satmak yoluyla ihracat yapmak, piyasasına girmek istediği ülkede faaliyet gösteren bir firmaya kendi teknolojisi ve marka ismini kullanma izni vererek lisans anlaşması yapmak ve piyasaya doğrudan sermaye yatırımı yaparak girmek gibi üç farklı seçenek bulunmaktadır. Yatırım sürecinde, yabancı bir firmanın yerel bir firmaya oranla her zaman daha ciddi sorunlarla karşılaşması olası bir durum olup, bunlar; kültürel sorunlar ile dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan meydana gelen sorunlardır. Firmalar bu gibi sorunlar nedeniyle, ihracat ve lisans yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmaya yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları yaparlar (Oksay, 1998: 1). Doğrudan sermaye yatırımları genellikle çok uluslu şirketler tarafından yapılmakta olup, yabancı ülkelerde üretim tesisi elde etmek; sıfırdan başlayarak tamamen yeni bir fabrika (veya sermaye tesisi) kurmak ve yabancı ülkede halen faaliyet göstermekte olan bir tesisi devralmak şeklinde iki yolla mümkündür (Seyidoğlu, 2007: 599).

1.3.YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENLERİ

Tezin uygulama bölümünün temel direğini oluşturacak olan anket çalışması; düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik, finansman ve kurumsal yönetim ile diğer yatırım ortamı değişkenleri olmak üzere beş farklı başlık üzerine oturtulmuştur. Bu bölümde yatırım ortamı değişkenleri başlığı altında yatırıma ve yatırım ortamına etkileri kapsamında bu kavramlar tartışılacaktır.

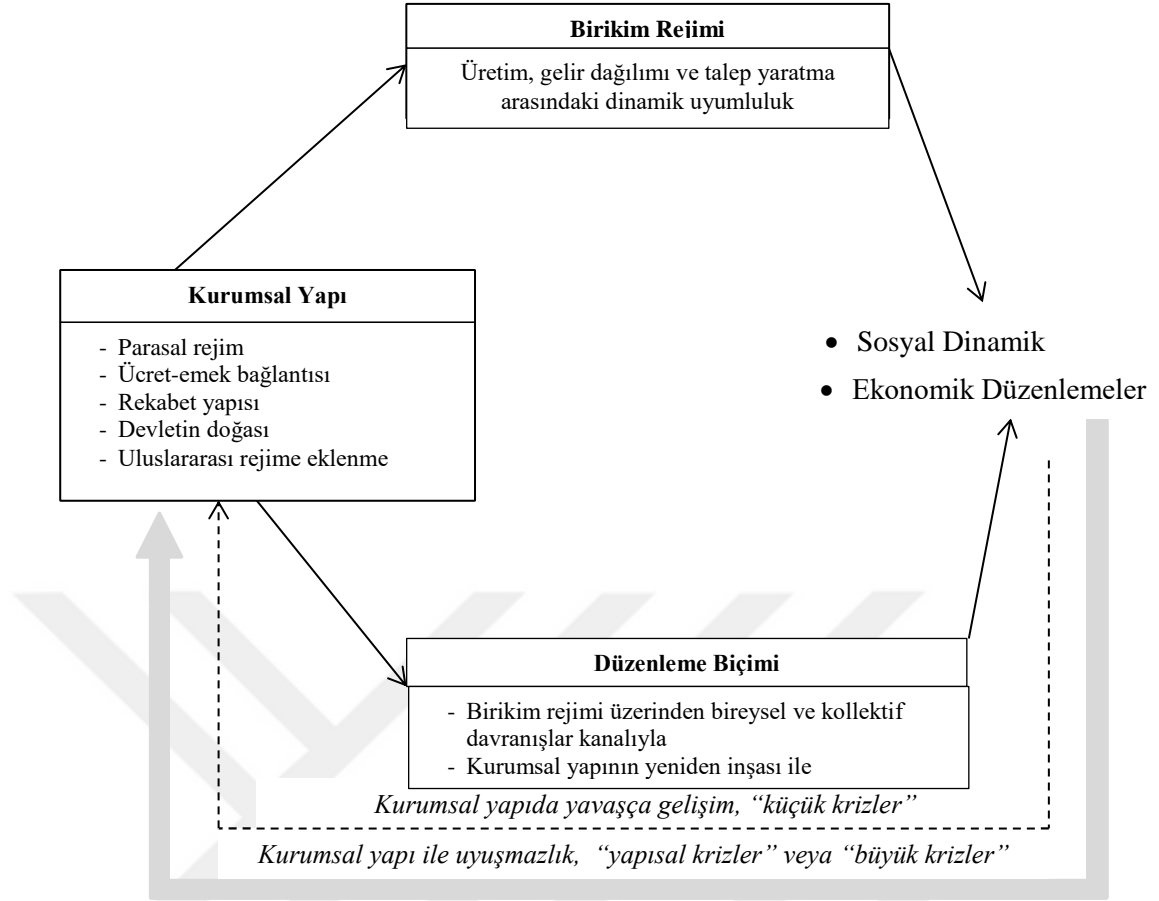
1.3.1. Düzenleyici Ortam

Bir bölgede veya bir sektöre yapılacak yatırımları belirleyen en önemli unsurlardan biri o bölgedeki düzenleyici ortamdır. Yatırım kararı veren bir firmanın o bölge veya sektördeki hukuksal ayrıntıları, devlet düzenlemelerini veya yasal kuralları sağlıklı bir şekilde ya da gereğince araştırmamış olması belki de o yatırımın ölü bir yatırım olarak doğmasına sebebiyet verebilecek, hatta firmayı oldukça sıkıntılı mali süreçlere sokabilecek sonuçlar doğurabilecektir.

Yatırımlara yönelik düzenleyici ortam büyük oranda kanun koyucu tarafından hem yatırımın sınırlarını çizilmeye yönelik hem de yapılacak yatırımları teşvik etmeye yönelik olarak belirlenebilmektedir. Bununla birlikte, bir bölge veya sektördeki doğru bir politika ile desteklenmiş bir düzenleyici ortamın varlığı gerek bölgeyi gerekse de sektörü canlandıracak, geliştirecek ve destekleyecek bir yapıyı ortaya çıkarabilecektir.

Devletler firmalara pek çok nedenle ve pek çok yolla düzenleme getirme eğilimindedir. Bu düzenlemeler; piyasaya kimlerin girebileceğini sınırlamanın yanı sıra firmaların yerleşebilecekleri yerleri, kullanılacak üretim yöntemlerini, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini veya diğer parametrelerini ve ürünlerin pazarlama ve dağıtım şekillerini belirlemek şeklinde olabilir. Firmaların işleyişini ve yatırım kararlarını etkileme olasılığı oldukça yüksek olan bu düzenlemelerin boyutunu ve yoğunluğunu açıklayabilen tek bir gösterge bulmak zor olsa da, son çalışmalar gelişmekte olan ülkelerin birçok alanda gelişmiş ülkelere daha fazla yatırım ortamını düzenleme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Firmalar ve piyasalar için daha etkin bir sürecin yaratılması konusunda anahtar nokta ise, piyasa başarısızlığı ve hükümet başarısızlıkları arasında yerel koşullar ile uyumlu, iyi ayarlanmış bir denge sağlamaktır (Worldbank, 2005: 95-96).

Düzenleme teorisinin; önceki çalışmalar, uluslararası karşılaştırmalar, makroekonomik formüller ve ekonometrik analizler sonucunda oluşan genel görünümü ise Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Düzenleme Teorisinin Temel Kavramına Genel Bakış

Kaynak: Boyer ve Saillard (2002: 44)

Şekil 1’den de gözlenebileceği gibi düzenleme teorisi temel olarak birikim rejimi ve düzenleme biçimi kavramlarından oluşmakta olup, birikim rejimi ve düzenleme biçimi arasında uyumu sağlayan kurumsal yapılar mevcuttur. Bu kurumsal yapılar dönemsel, tarihsel ve ekonomik koşullar çerçevesinde yeni oluşan birikim rejiminin istikrara sokulması ve düzenleme biçimi ile birikim rejiminin uzlaşması için çeşitli reformların gerçekleştirildiği alanlardır. Düzenleme biçimi kurumsal yapının yeniden inşasını sağlarken, aynı zamanda birikim rejimi üretim, gelir dağılımı ve talebin dinamik uyumunu ifade eder (Ünal, 2012: 35-36).

Düzenlemeler (regülasyonlar), elde edilen kazanımlar açısından iki teori ile değerlendirilmekte olup, bu teoriler *kamu çıkarı teorisi* ve *özel çıkar teorisi* şeklindedir. *Kamu çıkarı teorisi*, kaynak tahsisinde etkinliği sağlamanın en iyi yolunun devlet tarafından yapılan regülasyonlar olduğu temeline dayanmakta ve ekonominin optimal etkinlik seviyesine ulaşabilmesi için düzenleyici vergiler ile birlikte diğer regülasyon biçimlerini aktif olarak kullanmayı öngörmektedir. Özel çıkar teorisi ise devlet

tarafından uygulanan regülasyon politikalarının özel çıkar gruplarının menfaatine hizmet etmekten başka bir işe yaramadığını savunmaktadır. Bu teoriye göre; iyi organize olan gruplar, organizasyonu kötü olan gruplara oranla regülasyonlardan çok daha fazla istifade edecek ve toplum yararına hizmet amacıyla uygulanan regülasyonlardan beklenen fayda sağlanamayacaktır (Aktan ve Karaaslan, 2006: 88-89).

1.3.2. İşgücü ve Beceriler

Yatırımların başarılı olması için en önemli hususlardan birisi yatırım ile uyumlu işgücü ve becerilerdir. Dünya Bankası ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından Türkiye için hazırlanan YOD çalışmasında yatırım ortamı değişkenlerinden işgücü ve beceriler için şu ifadeler kullanılmıştır:

“İyi çalışan işgücü piyasaları ve gelişmiş becerilere sahip işgücü, firmaların verimlilik ve istihdamını artırır. İşgücü piyasalarındaki ve eğitimdeki çoğu reformun faydalarının görülmesi zaman alır, fakat bunlara hemen başlanması gereklidir. İyi çalışan işgücü piyasaları ve gelişmiş beceriler, işgücüne katılım ve işgücü kalitesinin yanı sıra firmaların verimliliğini de artırır. Bunlar ayrıca ekonominin ileri teknoloji sektörlerine doğru çeşitlenmesini kolaylaştırır ve bütün sektörlerde firmaların rekabet güçlerini artırır” (Dünya Bankası ve TEPAV, 2007: 7).

Son yıllara kadar işgücü maliyetinin yatırım kararına çok fazla etki etmediği düşünülmekle birlikte, sonradan yapılan ekonometrik çalışmalarla işgücü maliyetinin yatırım kararı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte; işgücünün kalifiye olup olmaması, eğitim seviyesi, teknik yönetim becerisi gibi unsurlar da yatırım kararı sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Zeren ve Ergun, 2010: 70).

İşgücünün niteliği, bir bölgeye yatırımı çekecek, bölgeyi yatırımcılar nezdinde cazip kılabilecek önemli bir unsurdur. Nitelikli işgücünün arka planındaki temel dinamik ise işgücünün eğitimidir. Değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte kalifiye işgücünün önemi her geçen gün daha da artmakta ve bununla birlikte firmalar tarafından talep edilen işgücünde aranan nitelikler de çoğalmaktadır. Aynı zamanda işgücünün beceri kapasitesini gösteren bu durum, işgücü piyasasına emek arz eden kesimin kendi niteliklerini geliştirmesi konusunda en tetikleyici unsurlardan biridir.

Eğitim konusunun iki sacayağına dayandığı söylenebilir. Bunlardan ilki ülkedeki eğitim politikasından kaynaklanan ve ülkede yaşayan nüfusun eğitim seviyesini belirleyen beşeri sermaye düzeyidir. Bilinmektedir ki bir ülkede işgücüne katılım oranı eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır³. Eğitim düzeyi yüksek olan işgücü hem yapacağı işin temel niteliklerine hâkim durumda olacak, hem de gelişmelere uyum sağlama konusunda daha esnek bir yapıda olacaktır. Dolayısıyla bir bölgeye ya da sektöre yatırım çekmek konusunda o bölge veya sektördeki işgücü ve becerilerin yapısı belirleyici bir rol oynayacaktır.

İşgücünün eğitimi ile ilgili değinilebilecek ikinci husus ise şirket içi eğitimlerdir. Hâlihazırda firma bünyesinde çalışmakta olan işgücünün bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirmesine yönelik yapılacak faaliyetleri kapsayan bu eğitim türü firmanın gelişen ve değişen koşullara uyum sağlamasını ve rekabetin belirleyici olduğu günümüz ekonomisinde firmanın rakipleri açısından avantajlı konumda olabilmelerini sağlamaktadır.

Politika yapımcılarının verdiği kararların etkin rol oynadığı ve etkisini uzun dönemde göstermesi mümkün olan beşeri sermayenin aksine şirket içi eğitimlerin etkisinin daha kısa süreli olması beklenmektedir. Ancak, şirket içi eğitimi alacak olan personelin alacağı eğitime vereceği reaksiyon ve eğitimin personel üzerinde etkisi yine bir bakıma kişinin genel eğitim seviyesine bağlı olacaktır. Dolayısıyla, genel eğitim seviyesinin, şirket içi eğitimlere göre daha önemli ve kritik olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bir bölgeye yatırım çekme konusunda, o bölgedeki mevcut işgücünün niteliği,

³ TÜİK tarafından yayınlanan ve Aralık 2014 ile Ocak ve Şubat 2015 aylarını kapsayan dönemsel işgücü istatistikleri sonuçlarına göre; tüm nüfusta iş gücüne katılım oranı %50 iken, okur-yazar olmayanlarda %18, lise altı eğitimlilerde %47, lise mezunlarında %53, mesleki veya teknik lise mezunlarında %64, yükseköğretim mezunlarında ise %81'dir (TÜİK, 2015).

yatırım yapıldıktan sonra çalışan işgücünü eğitmeyi planlamaya oranla daha önemli bir faktör olarak da ön plana çıkmaktadır.

İşgücünün yüksek bir eğitim seviyesinde olması, yatırım kararının verilmesinde ve beklenen sonuca ulaşılmasında daha yüksek bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir. Bu durumda yatırımlar ile beşeri sermaye arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Ancak işgücünün daha yüksek bir eğitim seviyesinde olması aynı zamanda daha yüksek ücret beklentilerini beraberinde getirmekte ve beceriye dayalı teknolojik değişimler endüstriyelmiş ülkelerdeki üretimlerin, yani yatırımların bir kısmının az gelişmiş ülkelere kaymasına neden olmaktadır. Bu durumda ise yatırımlar ile beşeri sermaye arasındaki pozitif ilişkinin tersine dönmesi beklenir (Addison ve Heshmati, 2003: 10-11).

Gelişmekte olan ülkeler sahip oldukları ucuz işgücü arzı ile uluslararası ticarete, özellikle de emek-yoğun sektörde avantaja sahiptirler. Bu avantaj emek-yoğun malların üretimine yönelik olarak ülkeye yapılacak yatırımları çekmektedir (Öztürk, 2004: 121). Örneğin, bir tekstil ürününün tasarımı nitelikli işgücü gerektiren gelişmiş ülkede yapılırken, üretimi ise üst düzey teknoloji gerektirmeyen makineler ile bu işi rutin olarak yapabilen ve ucuz emek maliyetine sahip gelişmekte olan ülkelerde yapılabilmektedir (Ietto-Gillies, 2005: 206-207).

Vasıfsız işgücünün üretim aşamasında nitelikli iş gücüne göre maliyet açısından sahip olduğu çeşitli avantajlardan bahsedilmiş olup, bu avantajlar özellikle emek-yoğun ürünlerin üretildiği sektörlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte bir bölgede nitelikli işgücünün varlığı, eğer yapılacak yatırım teknoloji-yoğun sektörlerle yönelik ise emek maliyetlerini ikinci plana atacak kadar önemli olabilir. Bahsedilen koşulda her ne kadar emek ücretleri yüksek olsa da, nitelikli işgücü firmanın verimliliğine vereceği katkıyla firmaya yüklediği maliyetten çok daha fazla gelir kazandırabilecektir. Ayrıca yine nitelikli çalışanların varlığı, firmayı yenilik yapma konusunda tetikleyebilecek, Ar-Ge faaliyetleri sonucu firmanın piyasadaki rekabet gücünü artıran bir unsur olabilecektir.

1.3.3. Kalite ve Yenilikçilik

Oslo Kılavuzu'nda (2005) inovasyon yani yenilik; çeşitli iş kollarında, işyerlerinde ve dış ilişkilerde, yeni ya da önemli ölçüde geliştirilerek yenilenmiş mal, hizmet, süreç ya da yeni pazarlama ve örgütsel metodun uygulanması şeklinde tanımlanmıştır.⁴

Yenilik teorisi ile ilgili çalışmaların öncülerinden olan Joseph Schumpeter, “yaratıcı yıkım” olarak adlandırdığı süreçle, yeni teknolojilerin eski teknolojilerin yerini alarak ekonomik gelişmeyi yenilikler aracılığıyla dinamik bir şekilde artırdığını savunmuştur. Schumpeter; “radikal” yeniliklerin önemli derecede yıkıcı değişiklikler yaratırken, “adımsal” yeniliklerin ise değişim sürecini sürekli olarak ileriye götürdüğünü öne sürmüştür. Schumpeter (1934) yenilik faaliyetlerini şu şekilde tanımlamıştır (OECD ve EUROSTAT, 2006: 33):

- Yeni ürünlerin girişi,
- Yeni üretim yöntemlerinin girişi,
- Yeni pazarların açılması,
- Hammaddeler ve diğer girdiler için yeni tedarik kaynaklarının geliştirilmesi,
- Bir endüstride yeni pazar yapılarının yaratılması.

Bazı yeni buluşlar her zaman, her yerde ve herkes için yenilik olarak kabul edilebilirken bazıları da kimileri için yeni bir şey, kimileri içinse halen kullanılan sıradan bir şey olabilmektedir. Örneğin; bir firma için yeni olan bir teknoloji başka bir firma tarafından halihazırda kullanılabilir. Dolayısıyla yenilikler, her zaman ve her yerde aynı öneme ve yenilik derecesine sahip olmayabilir (Uzkurt, 2013: 18). Tablo 1’de yaygın olarak kullanılan yenilik sınıflandırmaları gösterilmiştir.

⁴ OECD, “Oslo Manual, Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data”, 2005, (Erişim) <http://www.oecd.org/science/inno/2367580.pdf> , 27.12.2015.

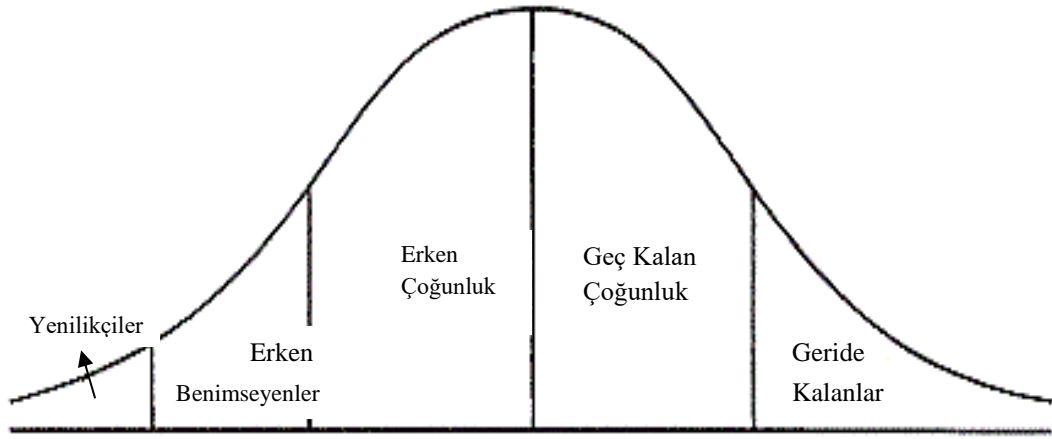
Tablo 1: Yenilik Sınıflandırmaları

Yenilik Sınıflandırmaları	
Boyutlarına ve Etki Derecelerine Göre	- Radikal Yenilikler - Artımsal Yenilikler
Meydana Getirdiği Değişim ve Farklılıklara Göre	- Yıkıcı Yenilikler - Destekleyici Yenilikler
Kullanım Alanlarına Göre	- Ürün-Hizmet Yeniliği - Süreç Yeniliği - Pazarlama Yenilikleri
Teknolojik Yoğunluğuna Göre	- Teknolojik Yenilikler - Teknolojik Olmayan Yenilikler
Diğer	- Toplumsal Yenilik

Kaynak: Uzkurt (2013: 18)

Yapılan ya da yapılacak yeniliklerin firma açısından kârlı bir faaliyete dönüşüp dönüşmemesi için önemli faktörlerden birisi de yenilik yapılacak ürünü kullanan tüketicilerin yeniliği benimseme derecesi olacaktır. Örneğin; yeniliklerin hemen benimsenip kullanılmaya başlandığı bir bölgede satış yapan bir firma için ürünlerde sürekli olarak yenilik yapmak ve Ar-Ge'ye önemli bütçeler ayırmak firmanın hem kârlılığı, hem de rekabet ortamında ayakta kalabilmesi için oldukça önemli olacaktır. Bununla birlikte eğer firmanın satış yaptığı bölgede bulunan tüketiciler, yenilikleri benimseme konusunda muhafazakâr bir düşünce yapısına sahip ise işletmenin ürün yeniliğine yönelik Ar-Ge'ye yapacağı harcamaların firmaya geri dönüşü oldukça zorlaşacaktır.

Rogers (1983), yenilikleri benimseyenler üzerinde yapılan çalışmaları göz önüne alarak, benimsenme konusunda 5 farklı kategoriden bahsetmiştir. Şekil 2'de gösterilen bu kategoriler sırasıyla; yenilikçiler, erken benimseyenler, erken çoğunluk, geç kalan çoğunluk ve geride kalanlardır. Buna göre bütün içinde sayıca en az olanlar yenilikçilerdir. Bunlar ortaya çıkan yenilikleri hemen benimserler ve yeniliklere çok çabuk adapte olurlar. Yenilikçilerin arkasından sayıca yenilikçilerden fazla olsa da diğer kategorilerden daha az olan erken benimseyiciler gelmektedir. Bunlar yenilikçiler kadar erken olmasa da çoğunluğa göre çok daha hızlı bir şekilde yenilikleri benimserler ve adaptasyon zorluğu çekmezler. Erken benimseyicilerden sonra ise erken davranan ve geç kalan çoğunluk olmak üzere bütünün büyük kısmı iki farklı sınıfta kategorilendirilmiştir. Bu dört kategoriden sonra ise geride kalanlar bulunmakta olup bu kategori, yeniliklere oldukça mesafeli yaklaşan ve geç uyum sağlayan kişileri temsil etmektedir.

§

Şekil 2: Yenilikleri Benimseme Kategorileri

Kaynak: Rogers (1983: 247)

Yenilik kavramı toplumsal, ekonomik, bölgesel, sektörel ve işletme düzeyinde olmak üzere, makro ve mikro anlamda birçok alanı doğrudan etkilemektedir. İşletme düzeyinde yapılan yenilik çalışmalarının ise genelde; işletmenin rekabetçi yapısına, performansına, büyümesine, pazar payına ve kârlılığın katkı yaptığı ifade edilebilir. Günümüzün rekabetçi ekonomik ortamında işletmeler açısından en önemli rekabet aracı, stratejik olarak yaratabilecekleri farklılıklar ve değişimler olmuştur. Bu farklılıklar yalnızca ürün ve hizmetlere özgü olmayıp aynı zamanda yönetim anlayışı, pazar ve pazarlama ile teknoloji ve üretim süreçlerini de kapsamaktadır (Uzkurt, 2008: 9-13).

Günümüz dünyasında ve ekonomisinde, yeni teknolojiler çok kısa aralıklarla gelişmekte, pazar unsurları sürekli değişmekte ve üretilen mallar çok kısa dönemde demode olmaktadır. Dolayısıyla işletmeler, bu çok çabuk değişen şartlara uyum sağlayarak ayakta kalabilmek için sürekli olarak yenilik arayışlarına yönelmektedirler. Ayrıca işletmeler yönetim felsefesi ve değerleri, amaç ve stratejiler, organizasyon yapısı ve süreçler gibi kurumsal alanlarda da pazar beklentilerine paralel şekilde yeni ve alternatif stratejiler geliştirmektedirler (Tanyeri ve Fırat, 2005: 269).

Mevcut girişimcilerin büyümesine ve yeni firmaların oluşturulmasına; teknoloji alımı, kalite standartları ve bilgi iletişim teknolojileri kullanımı gibi firma içinde yapılan yeniliklerin katkısı bulunmaktadır. Ayrıca, verimli yeniliklerin ve teknoloji alımının artırılmasına yardımcı olunması için kanun koyucu tarafından sürdürülen yenilik

programlarının değerlendirilmesi, yenilik için mali teşviklerin gözden geçirilmesi ve fikri mülkiyet hakları ile ilgili mevzuatın uluslararası standartlar ile uyumlu hale getirilmesini kapsayan bazı önlemlerin alınması gereklidir. Ülkemizde özel firmalar tarafından finanse edilen Ar-Ge hâlen kısıtlı olmakla birlikte bu tıkanıklığın açılmasına yönelik olarak uygulanacak politika ve önlemler oldukça önem arz etmektedir.⁵ Firmaların kalite standartları alanında gelişmesi içinse, firmalara ve laboratuvarlara destek sağlanması, akreditasyon ve metroloji servislerinin geliştirilmesi ve standardizasyonda daha fazla ilerleme kaydedilmesi gibi reformların yapılması önemlidir. Eğitim için sürekli destek ve firmalara hibe programlarının sağlanması, bildirim yapılan organlara teknik yardım desteği ve rekabetçi olmayan uygulamalar kullanan sertifikasyon kuruluşlarından alınan sertifikaların tanınmasını yasaklayan ihale kuralları gibi bir dizi teşvik ve önlem firmaların kalite sertifikasyonunu daha çok benimsemesi konusunda önemli adımlar olacaktır (Dünya Bankası ve TEPAV, 2007: 9-10).

1.3.4. Finansman ve Kurumsal Yönetişim

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) ⁶ büyük önem verilmekte olup, bu tür işletmelere yönelik politikalar üretilmektedir. Bu ülkelerdeki işletme dağılımlarına bakıldığında,

⁵ Dünya Bankası ve TEPAV (2007)' a göre bu önlemler şu şekildedir; (1) Hükümetin yenilikçilik stratejisinin ve mevcut yenilikçilik düzenleme programlarının kapsamlı bir değerlendirmesinin yapılmasında fayda bulunmaktadır. (2) Firmaların yenilik yapma kapasiteleri üzerine etkileri kısıtlı gibi görünen mali teşvikler gözden geçirilmelidir. (3) Fikri Mülkiyet Hakları ile ilgili mevzuatının AB ile uyumlu hale getirilmesi, Fikri Mülkiyet Hakları ile ilgili uygulamalarının geliştirilmesi ve Türk Patent Enstitüsü'ne (TPE) daha fazla bağımsızlık tanınması öncelikli alanlar arasında ele alınmalıdır. (4) Yenilikçiliğe yönelik genel politika çerçevesinin değiştirilmesinde fayda bulunmaktadır. (5) Yenilik için finansmana sürdürülebilir erişim de önemlidir.

⁶ 19.10.2005 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 10.09.2012 tarihinde yapılan son değişiklik ile birlikte Türkiye'de KOBİ'ler şu şekilde sınıflandırılmıştır;

Mikro işletme: 10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 1 milyon TL'yi aşmayan işletmeler.

Küçük işletme: 50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 8 milyon TL aşmayan işletmeler.

Orta büyüklükteki işletme: 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 40 milyon TL aşmayan işletmeler (Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, 2005, T.C. Resmi Gazete, 25997, 19.10.2005, Değ. 10.09.2012-2012/3834 K.).

firmaların ortalama yüzde 98'i KOBİ'lerden oluşmaktadır (Çatalbaş ve Çatalbaş, 2008:3).

Türkiye'de de toplam girişim sayısının %99,8'ini KOBİ'ler oluşturmakta olup⁷, çalışmamıza örneklem oluşturan ve Kırıkkale'de faaliyet gösteren firmaların tamamına yakını da KOBİ'lerden oluşmaktadır. KOBİ'lerin yaşadığı en önemli problemlerin başında ise finansmana erişim ve kurumsal yönetim gelmektedir.

Az sermaye kullanımı yanı sıra genelde el emeği ile faaliyette bulunan bununla birlikte çabuk karar verme imkânına sahip ve düşük düzeyde yönetim giderleri ile çalışıp ucuz bir üretim gerçekleştiren ekonomik teşebbüsler KOBİ olarak tanımlanmaktadır (Uludağ ve Vildan, 1991: 14). KOBİ'lerin; girişimciliği cesaretlendirme, büyük oranda emek yoğun teknolojiler kullanması nedeniyle istihdam yaratma, hızlı bir şekilde faaliyete geçebilmesi sayesinde getirisinin de hızlıca olması, ekonomik açıdan bölge içi ve bölgeler arası sorumluluğun dağıtılması gibi pek çok katkısı bulunmaktadır. KOBİ'ler ayrıca büyük ölçekli işletmelerin ekonomik gücüne karşı dengeleyici bir rol oynaması yanı sıra refah seviyesini artırarak ekonomik ve sosyoekonomik hedeflere ulaşılmasını da hızlandırmaktadır (Cook, 2001: 17). Bunun yanı sıra; genel yönetim yetersizliği, özellikle stratejik kararların işletme sahip veya ortaklarınca alınıp, orta ve/veya alt düzey görevlilerin tam katılımının sağlanamaması, işletme bünyesinde mali danışman veya uzman istihdam edememe, uzman bir finansman ekibi veya departmanından yoksunluk, sermaye yetersizliği, finansal planlama yetersizliği, banka ve diğer finansal kurumlardan yeterli desteği görememe dolayısıyla finansmana kolay erişememe, sermaye piyasasından yeterince yararlanamama, işyerinin veya yerleşim alanının küçüklüğü vb. gibi durumlar ise KOBİ'lerin dezavantajları olarak ön plana çıkmaktadır (Akgemici, 2001: 16).

İletişim teknolojilerindeki yenilikler nedeniyle başta ABD ve Avrupa'da yaşanan gelişmeler ekonomik açıdan tüm dünyayı etkilemiştir. Bu gelişmelerle birlikte; küreselleşme akımları hızlanmış ve rekabet yoğunlaşarak tüm dünyaya yayılmıştır.

⁷ TÜİK tarafından yayınlanan "Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015" raporuna göre 2013 yılı itibarıyla Türkiye'de sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların %99,8'ini KOBİ'ler oluşturmaktadır. Ayrıca rapora göre; istihdamın %74,2'si, maaş ve ücretlerin %54,7'si, cironun %63,8'i, faktör maliyet ile katma değer %52,8'i, maddi mallara ilişkin brüt yatırımların ise %53,3'ü yine KOBİ'ler tarafından sağlanmaktadır. (TÜİK, 2015).

Bunun sonuçlarından biri; çok sayıda şirketin güçlerini birleştirerek çok daha büyük şirketlere dönüşmesi ve çok uluslu işletme sayılarında meydana gelen önemli artış olmuştur. Büyük şirketlerin pazar paylarını artırmaları sonucunda ise küçük ve orta büyüklükteki işletmeler varlıklarını sürdürmede önemli güçlükler yaşamaya başlamıştır (Kutlu ve Demirci, 2007: 189-190).

KOBİ'ler açısından en önemli problemlerden biri olarak öne çıkan finansman sorunları daha işletmelerin yatırım döneminde başlamakta ve faaliyet döneminde de devam etmektedir. Finansman sorununun diğer nedenleri ise; bankacılık sisteminin daha çok büyük firmalar güdümünde olması, ekonomik istikrarsızlık, devlet teşvik politikaları ve siyasi istikrarsızlık gibi durumlardır. KOBİ'ler genellikle kuruluş aşamasında yetersiz öz sermaye ile kurulmaları nedeniyle finansman ihtiyaçlarını risk payı yüksek ticari krediler ile karşılamaktadırlar. KOBİ'ler, kredi temini aşamasında; kredinin miktarı, kredinin maliyeti, kredinin vadesi, kredinin teminatı ve kredinin ödeme koşulları ile ilgili pek çok sorun yaşamaktadırlar ve yüksek faiz, ağır teminat koşulları, vade süresi ve kredi miktarının yetersizliği nedeniyle bankalardan yeterli kredi sağlayamamaktadırlar (Yörük, 2001: 189-190).

KOBİ'lerde muhasebe sisteminin tam ve sağlıklı olarak yapılandırılmamış olması ve kayıt dışı işlemlerin yüksek hacimlere ulaşması, bu işletmelerin gerçek performanslarını mali tablolarına yansıtamamalarına neden olmakta sağlıklı mali tabloların varlığı ise kredi temini aşamasında işletmenin kredi değerliliğinin tespitinde olumsuz etki yaratmaktadır. Dolayısıyla işletmeler finansman sorununu aşmak için kayıt dışı finansmana yönelmek zorunda kalmakta ve genellikle yakın çevreden veya ortak finansmanıyla, zor durumlarda kalındığında ise tefecilerden sağlanan kayıt dışı finansmanlar ile fon yaratmaya çalışmaktadır. Bu kayıt dışı finansmanlar ise kurumsallaşma ve uluslararası pazarda rekabet gücü kazanmada işletmelerin önüne bir engel olarak çıkmaktadır (Çatalbaş ve Çatalbaş, 2008: 5).

Kurumsallaşma günümüzde piyasalarda etkin ve verimli bir şekilde faaliyet göstermek isteyen firmalar için olmazsa olmazdır. Sağlam bir kurumsal yapı sadece firmanın işleyişinin düzenli ve verimli bir şekilde sürdürülmesini değil aynı zamanda firmanın, finansman sağlayıcılar (banka ve satıcı kredileri) karşısındaki imajını da olumlu yönde

etkileyen bir unsur olarak öne çıkmakta, işletmeyi rakipleri açısından avantajlı konuma getirmektedir.

Günümüzde işletmeler sürekli değişen ekonomik koşullar ile birlikte artan rekabet ve belirsizlik ortamlarında pek çok problemle karşılaşarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bununla birlikte işletmelerin büyümeleri sonucunda karşılarına çıkan problemler de yöneticilerin işlerini etkin ve verimli bir şekilde yapmalarını zorlaştırmıştır. Bunun bir sonucu olarak ise yönetimde profesyonellik olgusunun önemi artmıştır. Böylece işletmenin sahipleriyle işletmeyi yönetenler birbirinden ayrılmaya başlamıştır (İşcan ve Kaygın, 2009: 214, Koçel, 2010: 525-526).

Kurumsal yönetim kavramı Dünya Bankası tarafından şu şekilde tanımlanmıştır;

“Bir kurumun beşeri ve mali sermayeyi çekmesini, etkin çalışmasını ve böylece ait olduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken, uzun vadede ortaklarına ekonomik değer yaratmasını mümkün kılan her türlü kanun, yönetmelik kod ve uygulamalar.” (Worldbank, 1999: 11)

Kurumsal yönetim geniş anlamda ise hem şirket üst yönetiminin ve yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını hem de şirket içi ve şirket dışı paydaşların haklarını önceden belirleyerek bunları yasal çerçeve içerisine almayı, bununla birlikte değişim yönetimi, stratejik yönetim, toplam kalite yönetimi, insan kaynakları yönetimi gibi ilkelerin ve yönetim tekniklerinin etkin biçimde şirkette uygulanabilmesini kapsamaktadır (Aktan, t.y.: 4). Dünyadaki uygulamalara bakıldığında kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan şirketlerin; daha düşük sermaye maliyetiyle performanslarını artırdıkları, krizlere karşı daha hızlı tepki verebildikleri, kaynaklarını daha etkin kullanabildikleri ve yabancı sermayeyi daha rahat çekebildikleri gözlemlenmektedir (Erdönmez, 2003: 43).

Kurumsal yönetimin evrensel olarak dört temel ilkesi bulunmakta olup, bu ilkeler; adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleridir. Şirketin gerekli kaynakları çekebilmesi amacıyla bu dört temel ilkenin; performans ölçümü ve geliştirilmesi esasına dayalı olarak birbirleriyle ilişkilendirilmesi ve böylece, şirketlerin hissedarları için değer yaratırken, toplumsal değerlerle de uyumlu çalışması

beklenmektedir (TKYD ve Deloitte, 2006:4). Bu ilkelerin ifade ettikleri Tablo 2’de belirtilmiştir;

Tablo 2: Kurumsal Yönetişim İlkeleri

Şeffaflık (Transparency)	Ticari sır niteliğinde olan bilgiler dışında şirket ile ilgili bilgilerin zamanında, tam, doğru ve açık olarak kamuya duyurulmasını ifade eder
Hesap Verebilirlik (Accountability)	Yönetim kurulu üyelerinin pay sahiplerine karşı hesap verme durumunu ifade eder.
Sorumluluk (Responsibility)	Şirket yönetiminin şirket adına yapmış olduğu faaliyetlerin mevzuata, esas sözleşmeye, şirket içi düzenlemelere uygunluğunun ve bunun denetlenmesini ifade eder.
Adaletlilik (Fairness)	Aynı zamanda eşitlik ilkesi olarak da nitelenmekte olup yönetimin tüm faaliyetlerinde pay ve menfaat sahiplerine adaletli davranılması durumunu ifade eder.

Kaynak: İşcan ve Kaygın (2009:216)

Başarılı bir kurumsal yönetim uygulaması aynı zamanda şirketlerin sermaye maliyetinin azalmasına, finansman olanakları ve likiditelerinin artmasına yol açarken, sermaye piyasalarından da daha fazla fon sağlamalarını olanaklı kılmaktadır (Öztürk ve Demirgüneş, 2008: 395). Bununla birlikte kurumsal yönetim ilkelerinin sağlam bir şekilde uygulanması ile doğacak faydanın ortaya çıkma aşamasında bu ilkelerin sadece reel sektör firmalarınca uygulanmasını beklemek yeterli olmayacaktır. Makroekonomik ve politik istikrarla birlikte, mali bünyeleri güçlü ve kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan bir finansal sektörün yanında etkin işleyen kamu sektörü ve iyi oluşturulmuş hukuki alt yapı, reel sektör şirketlerinin kurumsal yönetim ilkelerini benimseyerek uygulamasını destekleyecek faktörlerdir (Erdönmez, 2003: 43).

Kurumsal yönetişimin başlıca amaçları ise şu şekilde sıralanabilir;

- Tepe yöneticilerin sahip oldukları güç, yetki ve sorumlulukları kendi çıkarları doğrultusunda kötüye kullanmalarını ortadan kaldırmak,
- Yönetim kurulunun sorumluluklarının açıkça belirlenmesi,
- Vekâlet maliyetinin azalması,
- Azınlık hisselerine sahip paydaşların haklarının korunması,
- Tarafların karşılıklı yükümlülüklerinin belirlenmesi,
- Yönetimde şeffaflığın sağlanması,
- Yerli ve yabancı yatırımcıların güvenliğinin sağlanması,

- Şirketin performansını artırarak büyüme ve karlılığın sağlanması (Sönmez ve Toksoy, 2011: 58).

Her ülkedeki kurumsal yönetim uygulamalarının, o ülkenin yönetim biçimine, kültürel yapısına, hukuksal altyapısına, şirket yapılanmalarına ve insan faktörüne bağlı olarak farklılıklar göstermesi beklenmektedir. Weimer ve Pape (1999) yapmış oldukları sınıflandırmada kurumsal yönetim sistemlerini Anglo-Sakson, Alman, Latin ve Japon sistemleri olarak 4 farklı şekilde incelemiştir. Tablo 3’de bu sistemleri uygulayan ülkeler ve bu sistemler ile kurumsal yönetim unsurları arasındaki ilişki özetlenmiştir (Öztürk ve Demirgüneş, 2008: 397-398).

Tablo 3: Kurumsal Yönetim Sistemleri ve Unsurları

Ülkeler ve Unsurlar	Piyasa Odaklı	Ağ Odaklı		
	Anglo-Sakson	Alman	Latin	Japon
Ülkeler	Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya	Almanya, Hollanda, İsviçre, İsveç, Avusturya, Danimarka, Norveç, Finlandiya	Fransa, İtalya, İspanya, Belçika	Japonya
Firma Türü	Aracı, Hissedar Odaklı	Kurumsal	Kurumsal	Kurumsal
Yönetim Kurulu Yapısı	Tek Katmanlı (İcracı Değil İdari Yönetim Kurulu)	Çift Katmanlı (Yönetim ve Denetim Kurulu)	Genellikle Tek Katmanlı (Fransa’da Opsiyonel)	Yönetim Kurulu, Yönetici ve Denetçi Temsilcileri (Fiilen Tek Katmanlı)
Öne Çıkan Çıkar Grupları	Hissedarlar	Ticari Bankalar, Çalışanlar	Holdingleler, Hükümet, Aileler	Yerel Bankalar, Diğer Finansal Kurumlar, Çalışanlar
Hisse Senedi Piyasasının Önemi	Yüksek	Orta/Yüksek	Orta	Yüksek
Aktif Dış Denetim	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Firma Sahibin Hâkimiyeti	Düşük	Orta/Yüksek	Yüksek	Düşük/Orta
Performansa Dayalı Ücret	Yüksek	Düşük	Orta	Düşük
Ekonomik İlişkilerin Süresi	Kısa Dönemli	Uzun Dönemli	Uzun Dönemli	Uzun Dönemli

Kaynak: Weimer ve Pape (1999: 154-155)

1.3.5. Diğer Yatırım Ortamı Değişkenleri

Yatırım gibi geniş ölçekte değerlendirilmesi mümkün bir olan kavramı etkileyen değişkenleri belli başlı gruplara ayırmak tam anlamıyla yeterli olmamaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünden de gözlenebileceği gibi dört ana gruba ayrılmış yatırım ortamı değişkenlerinin kapsadığı alanlara girmeyen ancak yatırımın ortamını önemli derecede etkileyen birçok değişken mevcuttur. Bu bölümde bu tarz belli başlı değişkenlerden bahsedilecektir.

Bir bölgenin yatırım ortamı değerlendirilirken ön plana çıkan önemli kıstaslardan birisi o bölgenin yatırımlara yönelik yeterli altyapıya sahip olup olmadığıdır. Özellikle imalat sanayinde faaliyet gösteren ve faaliyetleri büyük oranda ürettiği ürünlere bağımlı olan firmalar için, üretim yaptıkları bölgedeki elektrik altyapısı son derece önemlidir. Üretim tesislerinde, yüksek teknoloji ihtiva eden makinalar ile üretimlerini gerçekleştiren firmaların bölgedeki elektrik altyapısı nedeniyle yaşayacağı muhtemel sıkıntılar; gerek firmanın üretim kaybı yaşamasına gerekse de üretimde kullanılan makinaların hasar görmesine yol açacaktır. Yine altyapıya yönelik bir diğer sıkıntı da yeterli ulaşım altyapısının bulunmaması nedeniyle firmaların ürettiği ürünlerin nakliyesi aşamasında yaşayabileceği sevkiyat kaybı ve gecikme gibi problemlerdir.

Yatırım ortamına yönelik önemli unsurlardan birisi ise; firmaların mal alış ve satış koşullarıdır. Üretim aşamasında kullanılan hammaddelerin peşin veya vadeli alınıp alınmadığı ya da mal satışlarının yine peşin olarak yapılıp yapılmadığı gibi sorular o firmaların faaliyet performansını ve borçlanma koşullarını doğrudan etkileyen bir faktördür. Bununla birlikte faaliyet gösterilen sektörde toplam mal satışlarının ne kadarlık bölümünün belli bir müşteriye yapıldığı ya da toplam mal alımlarının ne kadarlık kısmının firmanın ilk birkaç tedarikçisinden yapıldığı gibi sorular söz konusu sektörde tek alıcı/satıcı riski gibi durumların mevcut olup olmadığına dair önemli unsurlardır.

Firmaların türü, kaç yıldır faaliyet gösterdikleri, ortaklık yapılarında meydana gelen değişimler veya piyasada rekabet edilen firma sayısı gibi değişkenler de yine o ilin yatırım ortamı için önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünden de görülebileceği gibi, diğer kısmında ele alınan kritik konulardan birisi ilin karakteristik yapısına yönelik durumlardır. Kırıkkale'nin coğrafi olarak bulunduğu konum yanı sıra mevcut sanayisinin Kırıkkale'ye sağladığı avantajlar veya neden olduğu dezavantajlar, Kırıkkale'nin yatırım ortamına ve Kırıkkale'de yatırım yapma isteğine yönelik önemli faktörlerdir. Çalışmada Kırıkkale ilinin incelenmesi nedeniyle öncelikli olarak ilin yapısının incelenmesi oldukça faydalı olacaktır. Bu bölümü takip eden ikinci bölüm, Kırıkkale'nin mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRIKKALE İLİNİN YAPISI

Bu bölümde tezin uygulama bölümünün gerçekleştirileceği Kırıkkale ilinin yapısı incelenecektir. İlin hem sosyal hem de ekonomik yapısının inceleneceği bu bölümde ağırlıklı olarak TÜİK tarafından hazırlanan istatistikler ve raporlardan yararlanılacak olup, söz konusu veriler ışığında ilin mevcut durumu değerlendirilecektir. Böylece tez sonunda yatırım ortamı değerlendirilecek olan Kırıkkale ilinin kapasitesi, sınırları ve potansiyeli daha net hatlarla belirlenmiş olacaktır.

2.1.İLİN SOSYAL YAPISI

İlin sosyal yapısı iki aşamalı olarak değerlendirilecektir. İlk olarak Kırıkkale'nin demografik yapısı incelenerek, ilde yaşayan nüfusun dağılımına bakılacak ve nüfusun mevcut durumunun projeksiyonu çizilecektir. İkinci aşamada ise ilin eğitim durumu üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ildeki eğitim oranı ve eğitim kurumlarının yapıları yanı sıra özellikle ilin eğitim konusunda en önemli yüzü olan Kırıkkale Üniversitesi'nin mevcut durumuna ve kapasitesine değinilecektir. Kuşkusuz ki bir ilin ekonomik durumunun ya da o ile yapılacak yatırımın ilin sosyal ve eğitim durumu ile önemli oranda bir korelasyonu bulunmaktadır. Birinci bölümde yatırım ortamı değişkenleri incelenirken, işgücü ve becerilerin yatırım çekme konusunda arz ettiği yüksek derecede önemden bahsedilmişti. Bu bölümle birlikte ilin bu değişken bazında mevcut durumunun ne olduğunun daha net bir şekilde ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

2.1.1. Demografik Durum

İç Anadolu Bölgesinde yer alan ve 1944-1989 yılları arasında ülkenin başkenti Ankara'ya bağlı bir ilçe olan Kırıkkale, 1989 yılında il statüsü kazanmıştır. Günümüzde 9 ilçe ve 185 köyden oluşan Kırıkkale'nin tarihini şehrin çekirdeğini oluşturan fabrikaların temelini 1925 yılında atılmış olmasından dolayı 1925'li yıllardan başlatmak mümkündür. Kurtuluş Savaşından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yönetimi Orta Anadolu'da savunma sanayi kuruluşu için bir yer aramış ve başkent olarak seçilen Ankara'ya da yakın bir yer olan Kırıkkale'yi tercih etmiştir. Orta Anadolu'nun bu tür bir sanayi için güvenli bir bölge olarak görülmesi yanı sıra; başkente yakınlık, ulaşımın kolaylığı, ırmak kenarı olması ve geniş arazi imkânının olması ülke yönetimini bu tercihe iten etmenler olarak gösterilebilir (Atalay, 1995: 161).

Yüz ölçümü göller dâhil 4.575 km² olan Kırıkkale 2015 yılı itibariyle 270.271 kişilik nüfusa sahip olup nüfus bakımından Türkiye'nin en kalabalık 63. ilidir. Kırıkkale'nin 2015 yılı itibariyle il ve ilçe merkez nüfusunun tüm nüfusa oranı %87,1'dir. Bu rakam her ne kadar Türkiye ortalaması olan %92,1'in altında olsa da büyükşehir kapsamında olan ve bu oranın %100 olarak gözüktüğü 30 ili değerlendirme dışında tutarsak, Kırıkkale diğer 51 il içerisinde bu oranı en yüksek olan ildir. Nüfus yoğunluğu 60 kişi/km² olan Kırıkkale bu istatistikte 81 il içerisinde 44. sırada yer almaktadır. İlin 2014-2015 yılları arasını kapsayan yıllık nüfus artış hızı oranı ise eksi binde 0,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam ışığında, ilde nüfus artışı yaşanmadığı ve nüfusun stabil durumda olduğu değerlendirilebilir. Yaş bağımlılık oranı⁸ rakamlarına bakıldığında ise Kırıkkale 44,6 ile Türkiye ortalaması olan 50,7'nin altında 58. sıradadır. Göç veren iller arasında bulunan Kırıkkale'nin 2014-2015 yılları arasında göç hızı binde eksi 9,6 olarak gerçekleşmiş olup, 2013 yılı itibariyle kaba evlenme hızı bin kişide 8,4, kaba doğum hızı bin kişide 12,3, bebek ölüm hızı ise binde 7,8'dir (bkz. Tablo 4).

⁸ **Yaş bağımlılık oranı:** 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 0-14 ve 65+ yaş grubundaki kişi sayısını göstermektedir (TÜİK, 2014: 16).

Tablo 4: 2015 Yılı İtibariyle Kırıkkale İlinin Demografik İstatistikleri

İstatistik	Rakam	Birim	Türkiye Ortalaması	Sıralama
Nüfus	270.271	Kişi	-	63.
İl ve İlçe Merkez Nüfus Oranı	87,1	Yüzde	92,1	31.
Nüfus Yoğunluğu	60	Kişi/km ²	125	44.
Yıllık Nüfus Artış Hızı	-0,3	Binde	7,1	67.
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	44,6	Yüz Kişide	50,7	63.
Net Göç Hızı	-9,6	Binde	-	55.
Kaba Evlenme Hızı	8,4	Binde	7,9	11.
Kaba Doğum Hızı	12,3	Binde	16,9	59.
Bebek Ölüm Hızı	7,8	Binde	10,7	41.

Kaynak: TÜİK, İstatistik Veri Tabanı, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>

Kırıkkale’de 2014 yılı itibariyle yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı 404 iken, bu sayı Türkiye ortalaması olan 266’in üzerindedir. İlde Üniversiteye bağlı olan ve 1998 yılında hizmete başlayan Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi ile 2002 yılında hizmete açılan Kırıkkale Yüksek İhtisas Hastanesinin varlığı Kırıkkale’nin sağlık hizmeti alma açısından Türkiye ortalamasının üzerinde yer almasına yol açan önemli unsurlardan biri olmuştur. Yine 2012 yılı itibariyle ilde kişi başına düşen toplam elektrik tüketimi Türkiye ortalaması olan 2.577 Kilovat (KWh)’ın altında 2.104 KWh iken, 2014 yılı itibariyle belediyelerde kişi başına çekilen günlük su miktarı 166 litre/kişi (Türkiye ortalaması 223 litre/kişi)’dir. 2013 yılı itibariyle Türkiye ortalamasına yakın olarak bin kişiye 129 otomobilin düştüğü Kırıkkale’de, on bin araç başına kaza sayısı ise 155 ile Türkiye ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Yine TÜİK tarafından 2013 yılında yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında Kırıkkale nüfusu %75,5’lik oranla Türkiye’nin en mutlu 4. ili olarak sıralamada yer almış olup, yine aynı araştırmada yer alan illere göre umut düzeyi sıralamasında ise %83,9 ile 8. sırada yer almıştır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5: 2012, 2013 ve 2014 Yılları İtibariyle Kırıkkale İline Ait İstatistikler

İstatistik	Yıl	İstatistik	Birim	Türkiye Ortalaması	Sıralama
Hastane Yatak Sayısı	2014	404	Yüz Binde	266	6.
Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi	2012	2.104	KWh	2.577	39.
Kişi başına Çekilen Günlük Su Miktarı	2014	166	Litre/Kişi	223	66.
Otomobil Sayısı	2013	129	Binde	121	22.
Kaza Sayısı	2013	155	On Binde	90	13.
Mutluluk Düzeyi	2013	75,5	Yüzde	59,0	4.
Umut Düzeyi	2013	83,9	Yüzde	77,0	8.

Kaynak 1: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

2: TÜİK, İstatistik Veri Tabanı, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>

2.1.2. Eğitim Durumu

2015-2016 Eğitim öğretim yılı itibariyle Kırıkkale İlinde 93'ü okul öncesi, 91'i ilkokul, 74'ü ortaokul, 60'ı da ortaöğretim (lise) olmak üzere toplam 318 okul mevcutken, ayrıca ilde bir adet de üniversite bulunmaktadır. Aynı dönem itibariyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan okullarda toplam 4.141 öğretmen görev alırken, okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ise 52.433'dür. İlin en önemli değerlerinden biri olan ve 1992 yılında kurulan Kırıkkale Üniversitesi; 12 fakülte, 7 adet meslek yüksekokulu ve 3 enstitü ile eğitim-öğretim faaliyeti göstermektedir. Üniversitede 2015 yılı itibariyle 1.182 akademik personel görev almakta iken, eğitim-öğretime devam eden öğrenci sayısı ise 33.915'dir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Kırıkkale'de Eğitim ile İlgili İstatistikler

Milli Eğitim Bakanlığı (2015-2016)				Üniversite (2015)			
Okul Tipi	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Unvan	Akademik Kadro	Birim	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi	93	227	3.437	Prof.	140	Fakülte	19.835
İlkokul	91	1.154	14.267	Doç.	139	Yüksekokullar	8.813
Ortaokul	74	1.211	13.529	Yrd. Doç.	309	Enstitü	3.617
Ortaöğretim				Öğr. Gör.	92	Enstitü	3.617
Genel	27	647	9.575	Araş. Gör.	412	TOPLAM	33.915
Mesleki	33	902	11.625	Diğer	90		
TOPLAM	318	4.141	52.433	TOPLAM	1.182		

Kaynak 1: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2015/16, (Erişim)

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf

2: Kırıkkale Üniversitesi Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, (Erişim)

<http://strateji.kku.edu.tr/faaliyet/2015%20Yili%20idare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

2015-2016 dönemi itibariyle Kırıkkale'de; ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim net okullaşma oranları sırasıyla; %93,86 (48. sıra), %95,51 (31. sıra) ve %90,46 (13. sıra) şeklinde gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde ilkokulda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 13'dür. Kırıkkale'de 2013 yılı itibariyle okuma yazma bilenlerin oranı %95 iken erkeklerde bu oran %98, kadınlarda ise %92'dir. Aynı dönemde nüfusun mezuniyet durumu incelendiğinde; %4,8'lik kesimin okuryazar olmasına rağmen

hiçbir okuldan mezun olmadığı, %43,7'nin ilköğretim ve ilköğretim, %7,5'in ortaokul veya dengi okul, %26,9'un lise veya dengi okul, %11,3'ün ise yüksekokul, fakülte veya daha üst seviyelerden mezun olduğu göze çarpmaktadır. Kütüphane ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden derlenen verilere göre ilde 2012 yılı itibariyle 13 adet kütüphane bulunmakta olup bu kütüphanelerde toplam 113.029 adet kitap bulunmaktadır. Aynı dönemde kütüphaneden yararlanma sayısı ise 202.061'dir (bkz. Tablo 7).

Tablo 7: Kırıkkale'de Nüfusun Eğitim Durumu ile İlgili İstatistikler

Net Okullaşma Oranı	Kırıkkale	Türkiye	TR71*	Sıra	Mezuniyet (15+ yaş)	Kırıkkale	Türkiye	TR71
İlkokul***	%93,86	%94,87	%93,20	48.	Okuma Yazma Bilmeyen	%4,97	%4,60	%5,40
Ortaokul***	%95,51	%94,39	%94,40	31.	Okuma Yazma Bilen Ama Okul Bitirmemiş	%4,78	%6,67	%5,34
Ortaöğretim***	%90,46	%79,78	%83,52	13.	İlkokul	%24,46	%26,11	%30,21
Sayılar					İlköğretim	%19,20	%20,83	%22,19
İlkokulda Öğretmen Başına Öğrenci***	13	18	14	69.	Ortaokul veya Dengi	%7,50	%4,93	%5,46
Okuma Yazma Bilen (6+ yaş)	%95,01	%92,30	%94,58	-	Lise veya Dengi	%26,93	%21,05	%20,23
Kütüphane**	13	1.112	86	-	Yüksekokul veya Fakülte	%10,57	%11,68	%9,39
Kitap**	113.029	15.785.280	964.728	-	Yüksek Lisans	%0,63	%0,93	%0,59
Yararlanma**	202.061	19.545.940	1.167.038	-	Doktora	%0,14	%0,27	%0,17
Ödünç Verilen Materyal**	80.451	6.790.817	335.246		Bilinmeyen	%0,82	%2,93	%1,02

* TR71 Bölgesi (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir), ** 2012 yılı istatistikleri, *** 2015 yılı istatistikleri

Kaynak 1: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2015/16, (Erişim)

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_organ_egitim_2015_2016.pdf

2: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

2.2.İLİN EKONOMİK YAPISI

Kırıkkale ekonomisinde hem sanayi, hem de tarım ön plana çıkan sektörlerdir. Şehirle özdeşleşmiş durumda olan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) fabrikaları ilin sanayisi için lokomotif durumdadır. Savunma sanayisinin ön plana çıktığı Kırıkkale'de diğer önemli ekonomik unsurlardan birisi ise TÜPRAŞ rafinerileridir. Önemli bölümünü kamu kesiminin oluşturduğu savunma ve petro-kimya sanayisinin ön planda olduğu ilde dikkat çeken diğer sektörler ise bu iki sektöre bağlı olan yan sanayi ile birlikte metal, tarım alet ve makinaları ile ağaç ve mobilya sanayisidir. Tarıma yönelik olaraksa ağırlıklı kısmı ilçe, köy ve kasabalarda olmak üzere hububat,

baklagiller ve endüstriyel bitki üretimleri öne çıkmakta olup, yine hayvancılık da ilde önemli sektörler arasında yer almaktadır (TÜİK, 2014: 8).

İşsizliğin 2013 yılı istatistiklerine göre Türkiye ortalamasının üzerinde yaşandığı ilde işsizlik oranı %8'dir. İşgücüne katılımın ülke ortalamasının oldukça altında olduğu ilde istihdam oranı da benzer seviyededir. İl bazında 2013 yılında en çok girişim 3.892 adet ile toptan ve perakende ticaret ile taşıt onarımı grubunda yapılmış olup, bunu 1.875 ile ulaştırma ve depolama, 875 ile imalat sanayisi izlemektedir. En çok girişimin yapıldığı bu ilk 3 grubun sıralaması hem Türkiye ile hem de ikinci düzey bölgesel sınıflandırmada (İBBS-II) Kırıkkale ile aynı bölgede yer alan TR71 illeri ile örtüşmektedir. 2014 yılı rakamlarına bakıldığında ise söz konusu yıl içinde 217 firma kurulmuş, 53 firma kapanmış, 17 firma ise tasfiye durumundadır (bkz. Tablo. 8).

Tablo 8: Kırıkkale İşgücü ve Girişim İstatistikleri

İşgücü Göstergeleri (2013)	Kırıkkale	Türkiye	TR71	Sıra
<i>İşsizlik</i>	%8,0	%9,7	%6,6	31
<i>İşgücüne Katılım</i>	%44,7	%50,8	%48,3	72
<i>İstihdam</i>	%41,1	%45,9	%45,2	70
Girişim Sayısı (2013)	Kırıkkale	Türkiye	TR71	
<i>Tarım, Orman. ve Balık.</i>	216	30.389	1.298	
<i>İmalat</i>	875	426.785	5.711	
<i>İnşaat</i>	677	253.747	3.996	
<i>Top. ve Per. Tic. ile Taşıt Onar.</i>	3.982	1.241.728	23.512	
<i>Konaklama ve Yiyecek Hizm.</i>	827	305.526	5.695	
<i>Ulaştırma ve Depolama</i>	1.875	561.113	11.228	
<i>Mesleki, Bilimsel ve Tekn. Faal.</i>	381	192.896	2.301	
<i>Diğer</i>	1.259	517.357	7.421	
TOPLAM	10.092	3.529.541	61.162	
Kurulan/Kapanan Firmalar (2014)	Şirket	Kooperatif	Şahıs Firması	Toplam
<i>Kurulan</i>	74	2	141	217
<i>Tasfiye</i>	11	6	-	17
<i>Kapanan</i>	13	7	33	53

Kaynak 1: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

2: Ahiler Kalkınma Ajansı, (Erişim)

<http://investinkirikkale.com/assets/ilgilidosyalar/Dokumanlar/Ekonomik%20Gostergeler/Ekonomik%20Gostergeler-2014.pdf>

Kırıkkale ilinde 2014 yılında teşvik belgesi kapsamında desteklenen 16 adet yatırımın toplam taahhüdü yaklaşık 46 Milyon TL'dir. Söz konusu miktarın 11 Milyon TL'si genel destek unsurları tarafından karşılanırken, 35 Milyon TL'si ise bölgesel destek unsurlarından karşılanmış olup, bu yatırımların 10 tanesini komple yeni yatırımlar oluşturmaktadır. TÜİK istatistiklerine göre ise 2013 yılında Kırıkkale'de toplam 365 binanın yapımı tamamlanırken, 393 bina ise yapım aşamasındadır. Tamamlanan

binaların 296 adeti ikamet amaçlı iken, 26'sı sanayi ve depo için, 17'si toptan ve perakende ticaret içindir. Türkiye ve TR71 bölgesinde ikamet amaçlı binalar dışındaki yatırımların en çok yöneldiği sektör toptan ve perakende ticaret sektörü iken sanayi ve depolar ardından gelmektedir. Kırıkkale'de bina yatırımları ağırlığının Türkiye ve TR71 bölgesinden farklı olarak sanayi ve depo yatırımlarına yöneldiğini söylemek mümkündür. Yapılacak yeni yatırımlara bakıldığında ise Türkiye ve TR71 bölgesi bina yatırım sıralamalarının tamamlanan binalar ile hemen hemen benzerlik gösterdiği gözlenmekle birlikte, Kırıkkale'de bu sefer Kamu eğlence, eğitim, hastane veya bakım kuruluşları binalarının sayısının da toptan ve perakende ticaret bina sayısının önüne geçtiği görülmektedir (bkz. Tablo 9).

Tablo 9: Kırıkkale Yatırım İstatistikleri

Teşvikli Yatırım Taahhüdü (2014)	Belge Adedi			Yatırım Tutarı		
<i>Genel Destek Unsurları</i>	4			11.269.350 TL		
<i>Bölgesel Destek Unsurları</i>	12			34.906.250 TL		
<i>TOPLAM</i>	16			46.175.600 TL		
Türlerine Göre Yatırım Sayıları (2014)	<i>Komple Yeni Yatırım</i>	10	<i>Tevsi/ Modernizasyon</i>	2		
	<i>Modernizasyon</i>	1	<i>Tevsi</i>	3		
Kullanma Amacına Göre (2013)	Biten Yapılar			Yapılacak Yapılar		
Binalar	Kırıkkale	Türkiye	TR71	Kırıkkale	Türkiye	TR71
<i>İkamet Amaçlı</i>	296	100.510	2.826	327	100.670	2.643
<i>Ofis/İşyeri</i>	5	1.835	34	7	2.563	38
<i>Top. ve Per. Tic.</i>	17	7.663	136	13	4.086	125
<i>Sanayi ve Depolar</i>	26	3.086	112	18	3.351	117
<i>Kamu Eğlence, Eğitim, Hastane vb.</i>	7	1.183	41	16	2.286	86
<i>Otel vb.</i>	6	1.661	53	5	3.444	35
<i>Diğer</i>	8	2.098	114	7	1.263	196
<i>TOPLAM</i>	365	118.036	3.316	393	117.663	3.240

Kaynak 1: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

2: Ahiler Kalkınma Ajansı, (Erişim)

<http://investinkirikkale.com/assets/ilgilidosyalar/Dokumanlar/Ekonomik%20Gostergeler/Ekonomik%20Gostergeler-2014.pdf>

2015 yılı sonu itibariyle 46,6 Milyon TL'lik ihracatın yapıldığı Kırıkkale ilinde aynı yıl toplam ithalat rakamı ise 36,7 Milyon TL'dir. 2015 yılında ihracatın ithalatın üzerinde sonuçlandığı ilde en çok ihracatın yapıldığı ülkeler sırasıyla; Filipinler (12,1 Milyon TL), Cezayir (7,1 Milyon TL), İran (6,9 Milyon TL), Türkmenistan (6,6 Milyon TL) ve Angola (2,4 Milyon TL)'dir. En çok ithalat yapılan ülkelere bakıldığında ise sıralama; Rusya (18,1 Milyon TL), Cezayir (3,7 milyon TL), Macaristan (2,1 Milyon TL), Almanya (1,8 Milyon TL) ve Türkmenistan (1,7 Milyon TL) şeklindedir. En çok ihracat ve ithalatın yapıldığı 5'er ülkeye bakıldığında iki

grupta da bulunan tek ülkenin Türkmenistan olduğu göze çarpmaktadır. Yine Kırıkkale ilinden gerçekleştirilen ihracatların büyük bölümünün Asya ve Afrika ülkelerine yönelik olduğu, ithalatların ise Asya ve Afrika'nın yanı sıra Avrupa ülkelerinden yapıldığı dikkat çekmektedir. İhracatı ve ithalatı yapılan ürünlerin grubuna (ISIC Rev3 - Düzey 2) bakıldığında en çok ihraç edilen ürün grupları sırasıyla; gıda ve içecek (25,9 Milyon TL), plastik ve kauçuk ürünler (6,5 Milyon TL) ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (6,1 Milyon TL) ürünleridir. En çok ithal edilen ürün grupları ise sırasıyla; tarım ve hayvancılık (20,2 Milyon TL), kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt (8,2 Milyon TL) ürün grubu ile kimyasal madde ve ürünler (3,1 Milyon TL)'dir (bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Kırıkkale Dış Ticaret İstatistikleri, 2015

Ülkelere Göre	İhracat (TL)		İthalat (TL)	
	Filipinler	12.088.417	Rusya	18.080.068
Cezayir	7.137.167	Cezayir	3.655.261	
İran	6.905.748	Macaristan	2.141.418	
Türkmenistan	6.587.961	Almanya	1.849.663	
Angola	2.355.168	Türkmenistan	1.699.720	
Lübnan	2.171.738	Fransa	1.264.356	
Tanzanya	1.182.704	Çin	1.203.398	
Diğer	8.188.586	Diğer	6.820.690	
<i>TOPLAM</i>	<i>46.617.489</i>	<i>TOPLAM</i>	<i>36.714.574</i>	
Ürün Grubuna Göre (ISIC Rev3 – Düzey 2)	İhracat (TL)		İthalat (TL)	
	Gıda ürünleri ve içecek	25.884.304	Tarım ve hayvancılık	20.176.167
	Plastik ve kauçuk ürünleri	6.502.495	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürün. ve nükleer yak.	8.179.560
	Başka yerde sınıflandırılmamış mak. teç.	6.056.444	Kimyasal madde ve ürünler	3.111.261
	Metal eşya sanayi (makine ve teç. hariç)	4.038.715	Tekstil ürünleri	1.699.720
	Motorlu kara taşıtı ve römorklar	2.073.030	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	1.431.323
	Kimyasal madde ve ürünler	1.331.112	Gıda ürünleri ve içecek	663.148
	Diğer	731.389	Diğer	1.453.395
<i>TOPLAM</i>	<i>46.617.489</i>	<i>TOPLAM</i>	<i>36.714.574</i>	

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, (Erişim)

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

2014 yılı itibariyle 13 farklı bankanın 31 şubesinin bulunduğu Kırıkkale Türkiye’de en çok banka şubesi bulunan 55. il olup aynı yılda bu bankalarda bulunan 906 Milyon TL (152 Milyon TL’si yabancı para) mevduata karşılık bankaların tahsis ettiği kredi miktarı ise 1,8 Milyar TL (1,6 Milyar TL’si ihtisas dışı)’dır. İldeki bankalarda bulunan mevduat miktarı 2014 yılında önceki yıla göre %0,6 oranında, aynı bankalar tarafından tahsis edilen kredi miktarı ise %9,7 oranında artmıştır. 2014 yılında tahsis edilen kredilerin türleri incelendiğinde ise, kredilerin %88,1’inin ihtisas dışı, %8,1’inin tarım

kredisi, %2,6'sının mesleki kredi, %1,2'sinin ise diğer kredilerden oluştuğu görülmektedir (bkz. Tablo 11).

Tablo 11: Kırıkkale Bankacılık ve Finans İstatistikleri

Mevduat	2012			2013			2014		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Miktar (Milyon TL)	565	111	676	697	127	824	754	152	906
Değişim (%)	19,3	8,4	17,4	3,1	-4,7	1,8	-1,1	10,0	0,6
İller İçinde Payı (%)	0,08	0,02	0,09	0,08	0,01	0,09	0,08	0,02	0,09
Kredi	2012			2013			2014		
	İhtisas	İhtisas Dışı	Toplam	İhtisas	İhtisas Dışı	Toplam	İhtisas	İhtisas Dışı	Toplam
Miktar (Milyon TL)	151	1.096	1.247	156	1.315	1.471	210	1.553	1.763
Değişim (%)	1,7	29,2	25,1	-13,8	0,1	-1,6	23,2	8,1	9,7
İller İçinde Payı (%)	0,02	0,15	0,17	0,02	0,14	0,15	0,02	0,13	0,15
Kredi Türleri (2014)	Tarım	Mesleki	Diğer	İhtisas Dışı	Toplam				
	8,1	2,6	1,2	88,1	100,0				

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, (Erişim)

<https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Kırıkkale ekonomisinin önemli unsurlarından biri ise tarımdır. İldeki tarımla ilgili 2013 yılı rakamlarına bakıldığında; 422 Milyon TL'lik (Türkiye 54.'sü) bitkisel üretim, 229 Milyon TL'lik (Türkiye 71.'si) canlı hayvanlar ve 76 Milyon TL'lik (Türkiye 74.'sü) hayvansal ürünler değerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Kırıkkale'de aynı yıl en çok alana hasat edilen tarımsal ürün açık ara farkla 152 bin hektarlık alanı ile tahıllar olurken, onu 14 bin hektarlık alan ile yağlı tohumlar ve 6 bin hektarlık alan ile patates, kuru baklagilleri, yenilebilir kök ve yumrular izlemektedir. Hasat edilen tarım ürünlerinin üretim miktarı incelendiğinde ise en çok alana hasat edilen tahıllar, 451 bin ton ile en çok üretimin elde edildiği tarım ürünüdür. Bununla birlikte, en çok ürün elde edilen 2. ve 3. tarım ürünleri en çok hasat edilen 2. ve 3. tarım ürünlerinin aksine şeker imalatında kullanılan bitkiler (61 bin ton) ile saman ve ot (24 bin ton) olmuştur. Aynı dönemde Kırıkkale'de en çok üretilen meyve 9 bin ton ile üzüm olurken, bal ve süt üretiminde ise en çok üretim 57 bin ton ile inek sütünde gerçekleşmiştir. İlde bulunan tarım alet ve makine sayıları baz alındığında en çok 8 bin adet ile pulluk mevcut durumdayken, onu 6 bin ile ekim makinaları, 3 bin ile gübre dağıtma makinaları izlemektedir (bkz. Tablo 12).

Tablo 12: Kırıkkale Tarım İstatistikleri

Tarım İstatistikleri (2013)	Kırıkkale (000 TL)	Türkiye (000 TL)	TR71 (000 TL)	İller İçinde Pay (%)	Sıra	
Bitkisel Üretim Değeri	422.006	92.489.688	3.907.618	0,5	54	
Canlı Hayvanlar Değeri	228.705	57.656.092	2.501.666	0,4	71	
Hayvansal Ürünler Değer	76.628	40.459.321	884.659	0,4	74	
Hasat Edilen Alan (Hektar) ve Üretim Miktarı (Ton) (2013)	Kırıkkale		Türkiye		TR71	
	Hektar	Ton	Hektar	Ton	Hektar	Ton
<i>Parfümeri, eczacılık vb. bitki, şeker panc. ve yem bitk. tohumları</i>	26	21	130.098	150.263	1.707	1.888
<i>Patates, kuru baklagilleri yenilebilir kök ve yumrular</i>	5.503	6.138	927.203	5.103.865	78.261	955.226
<i>Saman ve ot</i>	1.470	23.689	1.867.246	38.912.277	43.532	1.168.395
<i>Tahıllar</i>	152.183	450.858	11.513.414	37.489.268	826.901	2.485.887
<i>Yağlı tohumlar</i>	13.716	15.363	778.019	3.312.965	42.742	89.729
<i>Şeker imalatında kullanılan bitkiler</i>	1.073	61.422	290.910	1.648.336	28.202	1.808.135
TOPLAM	173.520	557.491	16.094.014	102.419.445	1.021.344	6.509.260
Meyvelerin Üretim Miktarı (2013)	Kırıkkale (Ton)		Türkiye (Ton)		TR71 (Ton)	
<i>Üzüm</i>	9.330		4.011.409		176.274	
<i>Diğer meyveler, taş ve yumuşak çekirdekli</i>	3.759		7.076.599		425.508	
<i>Zeytin ve diğer sert kabuklular</i>	655		2.668.609		9.833	
<i>Baharat bitkileri (işlenmemiş)</i>	3		243.861		422	
<i>Muz, incir, avokado ve kivi</i>	-		557.620		-	
TOPLAM	13.747		19.419.256		612.037	
Süt ve Bal Üretimi (2013)	Kırıkkale (Ton)		Türkiye (Ton)		TR71 (Ton)	
<i>İnek Sütü</i>	56.844		16.655.009		756.856	
<i>Manda Sütü</i>	61		51.947		357	
<i>Koyun Sütü</i>	3.852		1.101.013		51.346	
<i>Keçi Sütü</i>	1.281		415.743		10.238	
<i>Bal</i>	135		94.694		1.132	
Seçilmiş Tarımsal Alet ve Makine Sayısı (2013)	Kırıkkale		Türkiye		TR71	
<i>Pulluk</i>	8.159		1.375.885		69.872	
<i>Ekim Makinası</i>	6.399		428.564		32.684	
<i>Gübre Dağıtma Makinası</i>	3.434		392.833		36.301	
<i>Seyyar Süt Sağım Makinası</i>	227		268.164		15.069	
<i>Su Pompası</i>	2.064		644.079		40.405	
<i>Sabit Süt Sağım Tesisi</i>	7		8.182		262	
<i>Biçerdöver</i>	456		15.486		2.149	
<i>Traktör</i>	7.593		1.213.560		60.818	

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

Çalışmanın bu bölümünde uygulamanın yapılacağı il olan Kırıkkale'nin mevcut yapısı genel hatlarıyla irdelenmiştir. Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (YOD) çalışmaları bugüne kadar pek çok ülke ve bölge için gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde çeşitli ülke ve bölgelerde YOD'a yönelik yapılmış olan çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilecek ve ilgili literatür üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

YOD çalışmaları, Dünya Bankası tarafından 100'ün üzerinde ülke için yapılmakta olup, ülkemizde ise TEPAV tarafından bölgesel bazda uygulaması gerçekleştirilmektedir. YOD kapsamında uygulanan anketler aracılığıyla, bir ülke veya bölge ekonomisinin özel sektörünü temsil edecek bir örneklem seçilerek; finansmana erişim, altyapı, suç, rekabetçilik ve performans gibi birçok alanda bilgi edinilerek, elde edilen bu bilgiler ışığında analiz yapılmaktadır. TEPAV tarafından Dünya Bankası ortaklığı ile iki defa (2007 ve 2010 yılları) ülkemize yönelik ulusal düzeyde yapılan YOD çalışması, yine TEPAV koordinatörlüğünde BAKKA (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı) tarafından Zonguldak İli için bölgesel düzeyde de uygulanmıştır. Ulusal çapta yapılan çalışmada ekonometrik bir analiz yapılmışken, bölgesel düzeyde ise sadece anket sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışma, ülkemizde ulusal ve bölgesel bazda uygulanan çalışmalarda yapılan analizlerin (ankete dayalı ve ekonometrik) her ikisini de içerecek olup, bu alanda Türkiye'de bölgesel bazda tüm detaylarıyla yapılmış ilk çalışma olacaktır.

Aşağıda çalışma konusu ile ilgili yapılmış yayınlara ilişkin literatür özeti sunulmaktadır.

Olley ve Pakes (1992) tarafından 1963-1982 arasındaki dönemde telekomünikasyon ekipmanları sektörünün üretim fonksiyonunun parametreleri tahmin edilmiş ve bu tahminler kullanılarak tesis düzeyinde verimlilik gelişimi analiz edilmiştir. Çalışmada, genel denge modeli kullanılarak bir yandan verimlilik, diğer yandan ise girdi talebi arasındaki ilişkiyi dikkate alan bir tahmin algoritması önerilmiştir. Çalışma sonucunda, liberalleşme sonrasında sektör üretkenlik oranında artış gözlenirse de tesislerin ortalama oranında artışa rastlanılmamıştır.

Batra vd. (2002), 1999 yılı sonu ile 2000 yılı ortalarını kapsayan çalışmalarında 80 ülkede faaliyet gösteren 10.000 firmaya yönelik yaptıkları araştırmanın verilerini

kullanmışlardır. Elde edilen veriler ile uygulanan ekonometrik analiz sonucunda, bir firmanın performans ve davranışları üzerinde; vergiler ve düzenlemelerin, finansmanın, kurumsal yönetişimin ve diğer firma kısıtlamalarının anlamlı bir etkisinin bulunduğu ifade edilmiştir. Çalışmada ayrıca; ülke, bölge ve firma türlerine göre iş ve yönetim kısıtlarının büyük bir değişkenlik gösterdiği ifade edilerek, dünya çapında firma düzeyinde yapılacak bu tarz araştırmaların ülkelerdeki iş, yatırım ve yönetim iklimini geliştirmeye yönelik önemli katkılar sunacağı belirtilmiştir.

Bastos ve Nasir (2004), yatırım ortamı ile firma düzeyinde üretkenlik arasındaki bağlantıyı araştırdığı çalışmasında ayrıca verimlilik açısından yatırım ortamının en önemli boyutlarını da belirlemeye çalışmaktadır. Çalışmada, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da giyim ve gıda işleme sektörlerinde faaliyet göstermekte olan firmalara yönelik yapılmış olan yatırım ortamı anketlerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Göstergelere ait serilerin birinci temel bileşenleri kullanılarak yatırım ortamının geniş bir perspektiften özetlendiği ve üretkenliği belirleyen en önemli bileşenlerin tanımlandığı çalışmada yatırım ortamının en önemli faktörünün rekabet baskısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, altyapı sağlanması, hükümetlerin rant arayışı ve bürokratik yük yatırım ortamı etkileyen diğer önemli faktörler olarak öne çıkarılmıştır. Çalışma; verimliliğin ve çıktının artırılması ile yoksulluğun azaltılması için politika yapıcılara yönelik olarak yapılan, rekabetçi piyasalar oluşturulması ve piyasaya giriş önündeki engellerin kaldırılması konusunda çaba gösterilmesi yönündeki öneriler ile sonlanmaktadır.

Escribano ve Guasch (2005), firma düzeyinde verilere dayalı farklı üretkenlik ölçümleri kullanmanın avantaj ve dezavantajlarını tartışarak yatırım ortamı değişkenlerinin verimliliğini sağlıklı bir şekilde tahmin etmek için uygun bir metodoloji geliştirmeye çalışmışlardır. Çalışmada bu metodolojiyi uygulamak için Guatemala, Honduras ve Nikaragua'dan YOD kapsamında veriler toplanarak, değişkenlerin logaritmaları alınmış ve veriler bu üç ülke için havuzlanmıştır. Yazarlar, tutarlı bir ekonometrik yöntemin takip edilmesi durumunda sağlıklı sonuçlar alınmanın mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Raporda politika yapımına yönelik olarak, üretkenlikle ilgili yatırım ortamı değişkenlerinin sonuçlarının kullanılması önerilmiştir. Çalışmada, üç ülkedeki firmaların verimlilik yönleri ayrıca analiz edilmiş olup sonuçlar ayrıştırılarak ülkelere özgü etkiler ve politik reformlar için öncelikler

saptanmıştır. Üç ülke için yapılan tahminler, yatırım ortamı değişkenlerinin üretkenlik üzerinde anlamlı etkileri olduğunu göstermiştir. Çeşitli kategorideki değişkenlerin özellikle de bürokrasi ve altyapının, üretkenliğin %30'undan fazlasını açıkladığı görülmüştür.

Eifert vd. (2005) Afrika imalat sanayine yönelik çalışmalarında; hem yüksek seviyedeki dolaylı maliyetler ile zararların verimliliği ve rekabeti azaltmadaki etkilerini hem de ticaret sektörünün büyüklük, üretkenlik ve etnisite ölçeğinde aşırı derecede bölünmüş durumda olmasının reformlara yönelik doğurduğu zorlukların etkilerini tartışmışlardır. Afrika'da kârlılığın ve üretkenliğin yüksek maliyet gerektiren bir hedef olduğunun belirtildiği çalışmada, 2000-2004 arasında YOD kapsamında firma düzeyinde yapılmış olan anket verileri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre; yönetim dışında kalan ve işin mutfağında (üretim sürecinde) faaliyet gösteren çalışanların net verimliliği dikkate alınarak, yüksek dolaylı maliyetler ile birlikte iş çevresinin uğradığı zararlara dikkat çekilmiş ve Afrika'daki firmaların performansının diğer ülkelere göre iç karartıcı durumda olduğu değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde Afrika için şu öneriler ileri sürülmüştür;

- Firmaların karşı karşıya kaldığı en ciddi dolaylı maliyetleri azaltmaya odaklanması.
- İç politikalar aracılığıyla özel sektörün gelişimine yönelik güçlü reformların yapılması ve yapılan bu reformların özellikle azınlıklara ve yabacılara yönelik olarak çıkarıldığı algısının yaratılmaması.
- Gerekirse sınırlı sayıda sektör için serbest üretim bölgelerinin geliştirilmesi.
- Reformlara yönelik destek gruplarının oluşturulması.
- Reformların profilinin ve güvenilirliğinin artırılması.
- Özel sektörün geliştirilmesi ile bağışlara olan bağımlılığın azaltılması.

Kumar ve Manuela (2005), Dünya Bankası'nın 2003 yılında yapmış olduğu yatırım ortamı değerlendirmesi çalışmasında, 9 sektörde faaliyet gösteren 1642 firmaya uyguladığı anket verilerini kullanarak Brezilya'da; firma büyüklüğü, finansman modelleri ve kredi kısıtlamalarını analiz etmişlerdir. Çalışmada, firma büyüklüğünün yanı sıra firma performansına göre krediye erişim kolaylığı ile eğitimli yönetici, konum ve firmanın faaliyet gösterdiği sektör gibi kredibilitreyi etkileyebilen diğer

faktörlerin etkisi incelenmektedir. Çalışmanın temel bulguları, büyük miktarlı krediye erişimin, diğer değişkenlere göre kredi erişimini sınırlandırdığını göstermekte olup, kredilerin vadesine göre karşılaştırılmasında ise uzun dönemli kredilerin krediye erişim üzerindeki etkisinin kısa vadeye göre daha büyük olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kredi verenlerin türüne bakıldığında, kamu kesimi finansal kuruluşlarının büyük şirketlere daha büyük oranda kredi verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Dollar vd. (2006), Bangladeş, Brezilya Çin, Honduras, Hindistan, Nikaragua, Pakistan ve Peru’da firma düzeyinde yapılan anketler aracılığıyla yatırım ortamı ve uluslararası entegrasyon arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Rassal örnekleme yöntemiyle, çok sayıda firmaya uygulanan standartlaştırılmış bir anket aracılığıyla, benzer sektördeki firmaların fiziki (enerji ve iletişim vb.) ve teknik (gümrük idaresi vb.) altyapısına ilişkin yaşadıkları gecikme ve darboğazların araştırıldığı çalışmada öncelikle farklı tarzdaki darboğazların (malları gümrükten geçirme süresi, elektrik kesintisiyle yaşanan gelir kaybı vb.) zamansal ve parasal maliyetleri ölçülmüştür. Çalışmada bu maliyetlerin büyük kısmının Çin’de, Güney Asya ve Latin Amerika ülkelerine göre daha az engel teşkil ettiği ortaya konmuş ve ayrıca ülkelerdeki şehirlerarasında, sistematik bir değişkenliğin mevcut olduğu ifade edilmiştir. Yine çalışmada, rastgele seçilen bir firmanın ihracatçı olma veya yabancı sermayeli olma olasılıkları ayrı Probit fonksiyonlarıyla hesaplanmıştır. Son olarak çalışmada, yatırım ortamının daha iyi olduğu yerlerde uluslararası entegrasyonun da daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dünya Bankası ve TEPAV (2007) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de özel sektörün gelişimi üzerindeki politik ve düzenleyici kısıtlamalar tanımlanmakta ve bunları hafifletmek için reformlar önerilmekte olup, mikroekonomik faktörlerin ticari gelişim ve kalkınma üzerindeki etkisine de odaklanılmaktadır. Çalışmada başlıca yapısal reform potansiyeli olan alanların belirlenmesi ve bu alanlar için öneriler sunulmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Raporun ilk kısmında, Türkiye’deki makroekonomik reformlara ilişkin kısa bir giriş yapılmış, ikinci kısımda ise Türk özel sektörünün karşısındaki kritik güçlükler kısaca gözden geçirilmiştir. Üçüncü kısımda, Türkiye’nin aşması gereken güçlükler olan Avrupa Birliği’ndeki kişi başı gelir düzeyine kavuşmasının, ana belirleyicileri olan verimlilik ve istihdamı göz önüne alarak daha detaylı bir analizi yapılmıştır. Son olarak dördüncü kısımda, firma

düzeyindeki veriler analiz edilerek verimlilik ve istihdamı etkileyen faktörler belirlenmiştir. Türkiye Yatırım Ortamı Anketindeki yatırım ortamı değişkenlerinin; “vergiler ve bürokrasi”, “işgücü piyasası ve beceriler”, “teknoloji, kalite, yenilik ve bilgi iletişim teknolojileri”, “finans ve kurumsal yönetim” ve “altyapı” şeklinde beş kategoriye ayrıldığı çalışmanın sonuç bölümünde söz konusu tüm kategorilerde çeşitli politika önerilerinde bulunulmuştur.

Sekkat ve Veganzones-Varoudakis (2007) tarafından yapılan çalışmada; açıklık, altyapı uygunluğu, ekonomik ve politik koşulların sağlamlığı gibi faktörlerin doğrudan yabancı yatırımcı açısından ülkenin cazibesini artırmadaki etkisi değerlendirilmiş ve söz konusu faktörlerin Güney Asya, Afrika ve Orta Doğu ülkeleri için özellikle önemli olduğu ifade edilmiştir. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda, ilgili faktörlerin imalat sanayisine yapılan doğrudan yabancı yatırımlara olan etkisinin toplam doğrudan yabancı yatırımlara oranla çok daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, gelişmekte olan ülkelerin politika yapıcılarına yönelik olarak; yabancı yatırımcıları cezbetmek için açıklık faktörü yönünde gelişmeler sağlanması yanı sıra yatırım ortamının diğer yönlerindeki iyileştirmelerin açıklık faktörünü olumlu şekilde tamamlayacağı tavsiyesinde bulunulmuştur.

Escribano vd. (2008) Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada; kalitesiz fiziksel altyapı (elektrik, telekomünikasyon, ulaştırma, gümrük vb.) ve kötü sosyal altyapının (hukuk kuralları, kayıt dışılık, yolsuzluk) toplam faktör verimliliğine etkisini ölçmüş ve değerlendirmişlerdir. Çalışmada ortalama üretkenlik ve üretim tahsis verimliliğinin, firmaların üretimi üzerindeki etkisini hesaplamak için Olley-Pakes yöntemi kullanılmıştır. Yazarlar yatırım ortamı etkilerini ölçerek bu etkileri, Dünya Bankası'nın “Doing Business Raporları (2007)” ve firmaların büyümenin önündeki temel engel algılarından elde edilen empirik bulgular ile karşılaştırmıştır. Ekonometrik analiz için, Dünya Bankası tarafından yapılan YOD anketinin veri tabanı kullanılarak, Türkiye'de imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar baz alınmıştır. Söz konusu anketlerin diğer pek çok gelişmekte olan ülke üzerinde yapılması sayesinde çalışmada ülkeler arası karşılaştırmalar da yapılmıştır.

Taymaz vd. (2008), Türkiye imalat sanayiindeki üretkenlik dinamiklerini işyeri düzeyindeki verileri kullanarak 1983-2001 dönemi için analiz etmiştir. Her yıl için

10,000 işyerine ait detaylı veriler kullanılarak ISIC (Rev. 2) 4-hane düzeyindeki sanayiler için stokastik üretim sınırları tahmin edilmiş ve tahmin edilen parametreler kullanılarak; işyeri düzeyinde esneklikler, ölçeğe göre getiri, teknolojik değişme hızı ve yönü ile teknik etkinlik düzeyi hesaplanmıştır. Çalışmada bu veriler kullanılarak 1983-2001 döneminde; yapısal dönüşüm/işyerleri arası, firma dinamikleri, işyeri içi, teknolojik değişme, ölçek ekonomileri, teknik etkinlik ve girdi yoğunluğu gibi üretkenlik artışlarının bileşenleri bulunmuş, ayrıca işyeri düzeyindeki üretkenlik artışını belirleyen etkenler de analiz edilmiştir.

Soylu ve Çamurdan (2008) Denizli ilinde; firma kuruluş işlemleri, lisans ve izin işlemleri, işe alma ve çıkarma, emlak alım ve kayıt, kredi temini, yatırımcı koruması, vergi ödeme işlemleri, dış ticaret işlemleri, ticari sözleşme yaptırım gücü ve firma iflasını içeren 10 bileşeni baz alarak ildeki sanayici ve işadamlarının yatırım ortamı ve girişimcilik düzeyi ve bunları etkileyen faktörler üzerine düşüncelerini anket ve odak grup görüşme yöntemiyle öğrenerek, ilin iş yatırım ortamını incelemiş ve analiz etmişlerdir. Çalışmada, DESİAD (Denizli Sanayici ve İşadamları Derneği)'ın yaklaşık 160 üyesine odak grup görüşmesi ve anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve Dünya bankası tarafından belirlenen iş/yatırım ortamı alt bileşenleri baz alınarak çeşitli başlıklar altında 22 soru yöneltilmiştir. Derecelendirme, demografik, madde sıralamalı, tercih belirlemeli ve açık uçlu olarak yoruma dayalı niteliklerde sorulardan oluşan anket formları 42 işadamı tarafından cevaplanmıştır. Çalışma sonucunda ildeki firmaların; girişimciliğe devam etme veya yatırım yapma ya da daha ileri düzeye erişme kararları alırken siyasi iklimden, mevzuatlardan, enflasyon nispetlerinden, döviz fiyat seviyelerinden, finansal kaynak imkânlarından, yasal zorlamalardan, bürokratik yapılanmalardan ve özendirme ile ilgili engellerden önemli derecede etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bulut (2009), uluslararası yatırımcılar için hazırlanan ülke raporlarında ele alınan ölçütlerin yatırım ikliminin temel belirleyenlerine vurgu yaptığını ifade ederek, başta Dünya Bankası yaklaşımı olmak üzere yatırım iklimini tanımlayan yaklaşımların doğal edinim ve hükümet politikaları ile müdahale edilebilir şekilde iki faktör içerdiğinden bahsetmektedir. Çalışmada, hükümet politikaları ile müdahale edilebilir politikalardan vergilendirme konusunun üzerinde durularak, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için teknoloji ve verimlilik açısından önemli görülen

doğrudan yabancı yatırımları çekmek için vergilerin daha fazla önem atfedilen bir değişken olduğu belirtilmiştir. Türkiye için 1989-2005 yılları arasındaki dönemi kapsayarak yapılan çalışmada uygulanan ekonometrik analizin bulguları, yasal vergi oranlarının yatırımlar üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte bulgular; yasal vergi oranı yerine efektif vergi oranına değişken olarak yer verildiğinde, vergiler ile yatırımlar arasında istatistiki olarak anlamlı ve ters yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Dünya Bankası ve Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (2010), Türkiye için hazırladıkları raporlarda Nisan 2008-Ocak 2009 arasındaki dönemde toplanan şirket düzeyindeki anket verilerinin analizini yapmışlardır. Türkiye'nin performansını karşılaştırmak için benzer ülke verilerinden de önemli oranda yararlanılan çalışmada, Türk şirketlerinin üretim, ihracat rekabetçiliği ve istihdam yaratma gibi alanlarda performanslarını güçlendirmesine yönelik yeni politika reformlarının ve kurumsal gelişimin yapılabileceği öncelikli alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Rapor büyük oranda KOBİ sektörü üzerine odaklanmakta olup, anket verileri üzerine yapılan ekonometrik analiz sonucunda bazı politika amaçları ve seçenekleri belirlenmiştir. Bunlar; KOBİ'lerin büyüme ve istihdam yaratma yeteneğinin önündeki kısıtların hafifletilmesi, KOBİ'lerin "hazmetme kapasitesinin" yerel düzeyde artırılması, işletmelere yönelik düzenleyici ortamın iyileştirilmesi ve düzenleyici gereklilikler ile ilgili bilgilere ve kamu destek programlarına erişimin iyileştirilmesidir.

Okyar vd. (2010), Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabet edebilirliğin artırılmasını tartıştıkları çalışmalarında; özel sektör ile doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'ye akışları açısından "Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı'nı yürütmekle sorumlu, Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK)'nun yatırım ortamı üzerindeki muhtemel etkilerini irdelemişlerdir. Çalışmada; Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesine engel olan zorluklar ele alınarak, bu zorluklardan birisi olan uluslararası rekabet edebilirlik kavramını ölçmekte kullanılan endekslerin nasıl analiz edildiği incelenmiştir. Araştırmada ayrıca, küresel sermayeyi yönlendiren yatırımcılar tarafından kullanılan uluslararası endeksler üzerine de odaklanılarak, Türkiye'nin rekabet gücünü artırılabilir potansiyeli belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, doğrudan yabancı yatırımın

artırılabilmesi için; mevzuatın iyileştirilerek bürokrasinin azaltılması, siyasi istikrarın sağlanmasının yanı sıra mali tedbirlerin alınması önerilerinde bulunulmuştur.

Kinda (2010), yatırım ortamına yönelik kısıtlamaların doğrudan yabancı yatırımları engellediğini göstermek için 77 adet gelişmiş ülkeye ait firma düzeyinde verileri kullanmıştır. Çalışmanın ana bulgularına göre; fiziksel altyapı sıkıntıları, finansal kısıtlamalar ve kurumsal sorunlar, doğrudan yabancı yatırımların cesaretini kıran temel unsurlardır. Bununla birlikte, yine çalışma sonuçlarının, ek bir açıklayıcı değişkeni (sektörlerin faaliyet alanlarına göre farklılığı) ve analizi bozan bazı durumları (Sahra-altı Afrika ülkeleri ile diğer gelişmiş ülkelerin mukayesesi) içeren alternatif bir doğrudan yabancı yatırım tanımını güçlendirdiği ifade edilmiştir. Ayrıca, ihracatçı yabancı firmaların, iç pazara yönelik imalat yapan firmalara kıyasla fiziksel altyapı engellerine ve vasıflı işgücü eksikliğine daha çok bağımlı olduğu çalışmada vurgulanan başka bir sonuçtur.

Zafer Kalkınma Ajansı ve TEPAV (2014) tarafından yapılan çalışmada; Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinin oluşturduğu TR33 Bölgesi'nin üretim yapısı analiz edilmiştir. TR33 Bölgesi'ndeki illerin üretim yapılarının incelendiği ve illerin birbirleriyle ileri ve geri bağlantılarının kısıtlı olduğunun tespit edildiği çalışmada, bölgenin üretim yapısının analizi ve muhtemel yapısal dönüşüm yönelimlerinin tespiti yapılmıştır. TR33 Bölgesi'ndeki illerin, üretim yapılarının çeşitliliği ve niteliği itibarıyla birbirinden önemli ölçüde farklılaştığı ileri sürülerek, bölgeye bağlı il ve ilçelerin gelecekte rekabetçi olma ihtimali yüksek olan potansiyel sektörleri belirlenmiş ve bölgedeki illerin üretim yapısının mevcut durumuna bakarak, söz konusu illerdeki yapısal dönüşümü tetiklemeye yönelik politikaların çerçevesi belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, iller için ortaya çıkarılan potansiyel sektör listelerinin, değer zinciri analizleri neticesinde rafine edilmesi gerektiği ifade edilmiş olup, bölgenin önünde, yüksek gelirli bir ekonomiye doğru dönüşmek ve cazibe merkezi haline gelmek gibi bir dizi fırsatın olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, ulusal düzeyde uygulanan sanayi stratejisi çerçevesinin, sağlam bir bölgesel boyutunun olmasının gerekliliği de belirtilmiştir.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), 2015 yılında TEPAV koordinatörlüğünde Zonguldak ilinin yatırım ortamı değerlendirmesini yapmıştır. Çalışmada, Zonguldak

iline genel bir bakıştan sonra firmalar üzerine uygulanan anketin değerlendirilmesi yapılmış ve yapılan tespitlerden hareketle çeşitli öneriler sunulmuştur. Anket 200'ü imalat sanayinde, 170'i ise hizmet sektöründe faaliyet gösteren 370 firma için uygulanmış olup, raporda ayrıca Zonguldak'ta yapılacak olan Filyos Limanı Projesine ilişkin soruları içeren ayrı bir bölüm de bulunmaktadır. Değerlendirme sonucunda ilin rekabet gücünün yatay öncelikleri olarak şu durumlar belirlenmiştir; (i) ildeki üretim yapısının desteklenmesi için bir "Değer Zinciri Analizi" yapılması, (ii) nitelikli işgücünü bölgede tutmak üzere Zonguldak'ın "Yaşanabilir Kent" haline getirilmesi, (iii) dış pazara açılmayı destekleyecek programların tasarlanması.

Yukarıda değinilen çalışmalardan da anlaşılacağı gibi, Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışmaları büyük oranda ülkeler bazında firma düzeyinde yapılmakta olup, bu çalışmalarda Dünya Bankası tarafından belirlenen bir şablondan hareketle yapılan anket çalışmasının verileri analize tabi tutulmaktadır. Ülkemizde il ve bölge bazında yapılmış olan üç adet (Denizli, Zonguldak, TR33 Bölgesi) çalışmaya rastlanılmıştır. Ancak bu üç çalışmada da sadece anket sonuçlarının analizine yer verilmiş olup, anket verilerine herhangi bir ekonometrik analiz uygulanmamıştır.

Diğer taraftan, Türkiye genelinde yapılmış toplamda dört adet çalışmaya rastlanılmaktadır. Bu çalışmaların tamamında ekonometrik analize yer verilmektedir. Bu çalışmalardan iki tanesinde aynı anket çalışmalarının verileri kullanılmış olup, bunların ilki TEPAV ve Dünya Bankası ortaklığında 2007 yılında hazırlanan ve iki ciltten oluşan "Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi" isimli rapordur. İkinci çalışma ise, Escribano vd. tarafından 2008 yılında yayınlanan akademik çalışmadır. Türkiye genelini kapsayan çalışmalardan üçüncüsü Taymaz vd.'nin yine 2008 yılında yaptıkları ve on bin adet işyerine ait verileri kullandıkları çalışmadır. Son olarak ise, 2010 yılında yine Dünya Bankası'nın Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Kurumu ortaklığı ile hazırladığı "Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyümeye" başlıklı Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmalar dışında dünya çapında birçok Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalar; Guatemala, Honduras, Nikaragua, Brezilya, Bangladeş, Çin, Hindistan, Pakistan, Peru gibi ülkeler ile; Doğu Avrupa, Orta Asya, Afrika, Güney Asya, Latin Amerika, Orta Doğu gibi bölgelerde giyim, gıda, imalat ve

ihracat konularında faaliyet gösteren çok sayıda firma ile yapılan anket çalışmalarının ekonometrik analizini içermektedir.

Bu çalışmada yapılacak uygulama ise, sadece Kırıkkale ilini kapsamakta olup, çalışmada hem anket sonuçlarının iktisadi değerlendirmesi hem de bu verilerin ekonometrik analizi yapılacaktır. Literatür taramasında Türkiye'nin herhangi bir iline veya bölgesine ilişkin bu kapsamda yapılmış olan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamış olması, literatüre bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu çalışmanın yapılmasının zeminini hazırlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞKENLER, ANKET SONUÇLARI VE YÖNTEM

Tezin bu bölümü üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada çalışmanın uygulama bölümü için yapılacak olan anket çalışmasında sorulacak sorulara ve kullanılacak değişkenlere genel hatlarıyla değinilecektir.

İkinci aşamada firmalar ile yapılan görüşmeler sonrası doldurulan anketlerin sonuçları değerlendirilecek ve verilen cevaplar bazında firmalar gözünde ildeki yatırım ortamının nasıl görüldüğüne dair genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Üçüncü aşamada ise tezin temel hedefi olan anket sonuçlarının ekonometrik analizi bölümünde kullanılacak olan yöntem üzerinde durulacaktır. Bu bölümde yöntem teorik açıdan incelenecek ve yöntemin aşamaları ile varsayımları ortaya konulacaktır.

4.1.ANALİZDE KULLANILACAK DEĞİŞKENLER

Analizde kullanılacak değişkenler anket çalışmasının sorularından oluşmaktadır. Sorular altı farklı başlık altında kategorilendirilmiş olup bunlar sırasıyla; düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik, finansman ve kurumsal yönetim, kategorilendirilememiş diğer sorular ve üretkenliği ölçmeye yönelik sorulardır. Anket soruları büyük oranda 2010 yılında yayımlanmış ve Dünya Bankası ile Yatırım Ortamı İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) tarafından Türkiye için yapılmış “Yatırım Ortamı Değerlendirilmesi – Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyümeye” isimli raporda kullanılan değişkenlerden derlenmiştir. Bununla birlikte sorulara daha önceki çalışmalarda sorulmamış bazı özgün sorular ve Kırıkkale iline özgü bazı sorular da ilave edilmiştir.

Sorulan sorulara istenilen yanıtlar; sayı, oran ve evet-hayır şeklinde olmak üzere üç farklı tiptedir. Ekonometrik analiz aşamasında; sayı şeklinde cevaplanan değişkenlerde

verilen sayının logaritması alınacak, oran şeklindeki cevaplar yüzde cinsinden dikkate alınacak ve evet-hayır şeklindeki sorular ise soruya evet denmesi halinde 1 değerini alacak kukla değişken şeklinde değerlendirilecektir.

İlk kategori sorular düzenleyici ortama yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde ağırlıklı olarak hukuki yapı ve bürokratik işleyiş hakkında firmaların görüşleri alınmaktadır. Soruların bir kısmı bürokratik işlerin veya faaliyetler ile ilgili gerekli olan izin ve belgelerin firmaya ne kadar iş yükü çıkardığı ya da ne kadar zamana mâl olduğu konusunu içermekte iken bir kısmı ise teftiş, dış ticaret ve güvenlik ile ilgilidir. Bu bölüme ait soruların tamamı Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13: Düzenleyici Ortam ile İlgili Sorular

A- Düzenleyici Ortam			
A-1	Yöneticiler bürokratik konular için aylık kaç saatlik zaman harcamaktadır?		
A-2	Sektörde kayıt dışı şirketler ile rekabet ediliyor mu?	Evet	Hayır
A-3	Son 1 yıldaki toplam teftiş (bütün teftişler) sayısı ne kadardır?		
A-4	Faaliyet gösterilen sektörde bir kamu sözleşmesi (ihale, hizmet alımı vb.) alabilmek için ekstra ödeme yapılıyor mu?	Evet	Hayır
A-5	Ekstra ödeme yapılıyor ise yapılan ödeme sözleşme değerinin ortalama yüzde kaçtır?		%
A-6	İnşaat ile ilgili bir izin almak için geçen fiili süre yaklaşık kaç gündür?		
A-7	Bir inşaat ruhsatının alınabilmesi için beklenen veya talep edilen hediye var mıdır?	Evet	Hayır
A-8	Ana faaliyetlere yönelik bir işletme ruhsatı almak için geçen fiili süre yaklaşık kaç gündür?		
A-9	Herhangi bir ruhsat almak için yaklaşık kaç gün geçmektedir?		
		İhracat	İthalat
A-10	Gümrük onayı almak için yaklaşık kaç gün geçmektedir?		
A-11	İzin alabilmek için yaklaşık kaç gün geçmektedir?		
A-12	Şirket son 1 yıl içerisinde vergi görevlilerince ziyaret edildi mi?	Evet	Hayır
A-13	Vergi görevlilerince teftiş gerçekleştirildiyse son 1 yıl içerisindeki toplam teftiş sayısı kaçtır?		
A-14	Vergi denetimleri için yaklaşık kaç iş günü harcanmıştır?		
A-15	Şirketin güvenlik harcamaları var mıdır?	Evet	Hayır
A-16	Şirketin bir ürünü üretebilmesi veya satabilmesi için alması zorunlu bir belge var mıdır?	Evet	Hayır
A-17	Alınan zorunlu belgelerin sayısı kaçtır?		
A-18	Zorunlu belgeleri temin etmek için yaklaşık kaç iş günü harcanmıştır?		
A-19	Bir zorunlu belgenin alınabilmesi için beklenen veya talep edilen hediye var mıdır?	Evet	Hayır

Tablo 13’de, A-10 ile A-11 arasında yer alan sorular ithalat ve ihracata yönelik sorular olmakla birlikte A-11 sorusunun sadece ithalat için cevaplanması istenmektedir. Bu

bölümde sorular ağırlıklı olarak evet-hayır şeklinde cevaplanacak tipte olup, 1 adet soru içinse oran istenmektedir.

Düzenleyici ortam sorularını işgücü ve becerilere ait sorular izlemektedir. Bu bölümde öncelikle işletmenin çalışan yapısına yönelik sorular sorulmakta olup bu soruları çalışanların eğitimleri ve tecrübelerine ait sorular izlemektedir. Bu bölümde sorulan soruların tamamı Tablo 14'te bulunmaktadır.

Tablo 14: İşgücü ve Beceriler ile İlgili Sorular

B- İşgücü ve Beceriler								
B-1	Toplam Çalışan		B-2	Erkek Çalışan		B-3	Kadın Çalışan	
B-4	Nitelikli Çalışan		B-5	Niteliksiz Çalışan		B-6	Üretimde Çalışan	
B-7	Üretim Dışı Çalışan		B-8	En az bir yıl üniversite eğitimi almış çalışan sayısı?				
B-9	Şirket çalışanlarına örgün eğitim (iş başında eğitim dışında) sağlanmakta mıdır?						Evet	Hayır
B-10	Örgün eğitim alan çalışan sayısı?		B-11	Üst yöneticinin sektördeki deneyimi kaç yıldır?				
B-12	Sizce işgücü düzenlemeleri firma için önemli veya çok ciddi bir engel midir?						Evet	Hayır

Bu bölümdeki sorular ilk aşamada işletmede çalışanların cinsiyetlerine, niteliklerine ve çalıştıkları bölümlere yöneliktir. Sonrasında işçilerin eğitim durumuna yönelik soruların mevcut olduğu bölümde ayrıca en üst düzey yöneticinin tecrübesine yönelik bir soru da bulunmaktadır. İşgücü ve becerilere yönelik soruların 10 tanesinde sayı şeklinde cevap istenirken 2 soruda ise evet-hayır tipinde cevaplar beklenmektedir.

Anket formunun C bölümünde işletmelerin kalite ve yenilikçilik anlayışlarını sorgulayan sorular mevcuttur. Firmanın yaptığı yenilikler, geliştirdiği ürünler ve kaliteye yönelik sahip olduğu belgeler ile ilgili soruların bulunduğu bölümde işletmelerin yeniliğe ne kadar açık olduğunun ya da kaliteye verdiği önemin tespitine yönelik önemli cevapların elde edilmesi planlanmaktadır. İlgili bölüme ait soruların detayı Tablo 15'te sunulmuş olup, soruların ağırlıklı kısmı Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine yöneliktir.

Tablo 15: Kalite ve Yenilikçilik ile İlgili Sorular

C- Kalite ve Yenilikçilik			
C-1	Şirket kalite belgesine sahip midir?	Evet	Hayır
C-2	Şirket yeni bir ürün veya ürün hattı geliştirdi mi?	Evet	Hayır
C-3	Son yıl içerisinde şirket bir ürününü yükseltti (geliştirdi) mi?	Evet	Hayır

C-4	Şirket en az bir ürün hattını durdurmuş mudur?	Evet	Hayır
C-5	Şirket son yıl içerisinde yabancı bir şirketin lisanslı bir teknolojisini kullandı mı?	Evet	Hayır
C-6	Toplam satışların yüzde kaçını yeni ürünlerdendir?		%
C-7	Şirket son yıl içerisinde Ar-Ge faaliyeti gerçekleştirdi mi?	Evet	Hayır
C-8	Yıllık satışların yüzde kaçını kadar toplam Ar-Ge harcaması yapılmaktadır?		%
C-9	İşte bilgisayar kullanan personelin yüzdesi ne kadardır?		%
C-10	Şirket herhangi bir taşeronla iş yaptırmakta mıdır?	Evet	Hayır
C-11	Firma aşağıdakilerden hangilerini kullanmaktadır?	E-Posta	Web Sitesi
		Facebook	Twitter

Toplamda 11 sorunun yer aldığı kalite ve yenilikçilik bölümünde soruların direkt olarak 7 tanesi evet-hayır tipinde cevaplara yönelik olup, 3 tanesinde ise oran istenmektedir. C-11 sorusunun cevaplanma türü ise dolaylı olarak evet-hayır tipindedir. Bu soru ile dört farklı soru tek soruda konsolide edilmiş ve cevaplayanlara yönelik sınır koymadan işaretleyebilecekleri dört alternatif sunulmuştur. Bu soruda işaretlenen seçenekler için evet (kukla değişken olarak 1) cevabı, işaretlenmeyen seçenekler içinse hayır (kukla değişken olarak 0) cevabı kabul edilecektir.

En çok sorunun bulunduğu bölümlerden birisi olan D bölümü, finansman ve kurumsal yönetişime yöneliktir. İşletmenin hem finansmana erişim durumuna, hem de kurumsallığına yönelik çok sayıda sorunun bulunduğu bölümde ayrıca Dünya Bankası şablonundan ayrı olarak bu çalışmaya özgü sorulmuş çeşitli sorular da yer almaktadır. İşletmelerin kredi temini aşamasında karşılaştığı zorluklar ve tercih ettiği yollar ile aile şirketi mi yoksa kurumsal bir şirket mi olduğuna dair cevapların aranacağı bu bölüme ait sorular Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16: Finansman ve Kurumsal Yönetişim ile İlgili Sorular

D- Finansman ve Kurumsal Yönetişim			
D-1	Şirketin banka kredisi var mıdır?	Evet	Hayır
D-2	Yerli bir ticari bankadan alınan kredi var mıdır?	Evet	Hayır
D-3	Bir devlet bankasından alınan kredi var mıdır?	Evet	Hayır
D-4	Kredi kullanmak için teminat verilmekte midir?	Evet	Hayır
D-5	Verilen teminat değeri kredi değerinin yüzde kaçını kadardır? (Teminatlı kredi kullanıldıysa)		%
D-6	Şirket dış denetimden yararlanmakta mıdır?	Evet	Hayır
D-7	Alımların yüzde kaçının ödemesi teslimattan sonra yapılmaktadır?		%
D-8	Alımların yüzde kaçının ödemesi teslimattan önce yapılmaktadır?		%
D-9	Şirket son yıl içerisinde sabit varlık satın almış mıdır?	Evet	Hayır
D-10	İşletme sermayesinin % kaçını kayıtdışı kaynaklardan(ortak finansmanı vb.) finanse edilmektedir?		%

D-11	Şirketin kayıtlı öz kaynaklarından finanse edilen işletme sermayesinin yüzdesi kaçtır?			%	
D-12	Kamu bankalarından alınan kaynaklarla finanse edilen sabit varlık yatırımlarının yüzdesi kaçtır?			%	
D-13	Yabancı kaynaklar ile finanse edilen yeni sabit varlık yatırımlarının yüzdesi ne kadardır?			%	
D-14	Şirket finansal kuruluşlar dışında bir kredi almış mıdır?			Evet	Hayır
D-15	Teminat olarak arazi veya binalar (firmanın veya ortağın) kullanılmakta mıdır?			Evet	Hayır
D-16	Şirketin en büyük hissedarının sahip olduğu hisse oranı kaçtır?			%	
D-17*	Son 5 yıl içerisinde firmanın ana faaliyet konusunda değişiklik var mı?			Evet	Hayır
D-18*	Son iki yıl içerisinde kontrol hisse (%50 ve üzeri) değişikliği var mı?			Evet	Hayır
D-19*	Firmanın faaliyet yerinin mülkiyeti kimin üzerindedir?	Firma	Ortak	Aile Bireyi	Kira
D-20*	Hâkim ortağın eğitim durumu?	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
D-21*	Hâkim ortak herhangi bir derneğe, vâkıfa, sivil toplum kuruluşuna üye mi?			Evet	Hayır
D-22*	Hâkim ortağın firmanın diğer ortakları ile aile bağı var mı?			Evet	Hayır
D-23	Şirketin açık kredi (teminatsız, imza karşılığı) kullanma imkânı var mıdır?			Evet	Hayır
D-24	Şirket hangilerinden sübvansiyon almaktadır?	Ulusal Yönetim	Bölgesel Yönetim	Yerel Yönetim	AB
D-25*	Firmanın devam eden ya da yakın gelecekte (12 ay içinde) planlanan yatırımı var ise,	Yeni bir faaliyet konusunda yatırım	Aynı iş kolunda yeni yatırım	Modernizasyon	Kapasite Artışı
D-26*	Yatırım var ise ağırlıklı finansman kaynakları nasıldır?		Kısa Vadeli Kredi	Uzun Vadeli Kredi	Öz kaynak

26 adet sorunun yer aldığı bu bölümde, soruların 13 tanesinde direkt olarak evet-hayır tipinde cevaplar istenmekte olup, 8 soruda ise oran şeklinde cevap istenmektedir. Bu bölümde de tek soruya indirgenmiş ve dolaylı olarak evet-hayır cevabının beklendiği konsolide edilmiş 5 adet soru bulunmakla birlikte bunlardan 1 tanesi üç sorunun (bu soruda sadece bir seçenek işaretlenmesi gerekmektedir), 4 tanesi ise dört sorunun (2 soruda sadece bir seçenek işaretlenmesi gerekirken, 2 soruda ise birden fazla seçenek işaretlenebilir) birleştirilmesinden oluşmuştur. Bununla birlikte yanında “*” işareti bulunan sorular (D17-D22 arası ile D-25 ve D-26) bu çalışmaya özgü olarak Dünya Bankası şablonu haricinde eklenen sorulardan meydana gelmektedir.

Düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik ile finansman ve kurumsal yönetim bölümlerinde kategori altına alınamamış soruların bulunduğu diğer bölümü; firmaların alış-satış koşulları, faaliyet aşamasında yaşanan aksaklıklar ve altyapıya yönelik soruların yanı sıra Kırıkkale ilinin durumuna yönelik soruları da kapsamaktadır. Bu bölümdeki sorular Tablo 17’de listelenmiştir.

Tablo 17: İlk Dört Kategorinin Kapsamında Yer Almayan Diğer Sorular

E- Diğer					
E-1	Şirket son yıl içerisinde elektrik kesintisi yaşamış mıdır?	Evet		Hayır	
E-2	Şirket aylık toplam kaç saat elektrik kesintisi yaşamıştır?				
E-3	Bir yıl içinde elektrik kesintileri sebebiyle yaşanan zararlar, toplam satışların yüzde kaçındır?	%			
E-4	Şirketin türü hangisidir?	Anonim	Limited	Şahıs Firması	Kamu
E-5	Şirket kaç yıldır faaliyet göstermektedir?				
E-6	Son yıl içerisindeki kapasite kullanım oranı ne kadardır?	%			
E-7	Doğrudan ithal edilen girdilerin payı yüzde kaçtır?	%			
E-8	Tüm alımlar içinde ithalatın payı yüzde kaçtır?	%			
E-9	Tüm satışlar içinde ihracatın payı yüzde kaçtır?	%			
E-10	Telefon bağlantısının yapılabilmesi için fiili olarak beklenen yaklaşık süre kaç gündür?				
E-11	Şirketin uluslararası piyasalara kargo sevkiyatı sırasında kırılma, hırsızlık veya bozulma sebebiyle kaybettiği değer oranı yüzde kaçtır?	%			
E-12	Şirketin yurt içi piyasaya kargo sevkiyatı sırasında kırılma, hırsızlık veya bozulma sebebiyle kaybettiği değer oranı yüzde kaçtır?	%			
E-13	Firmanın ihracat deneyimi kaç yıldır?				
E-14	Şirketin yerel piyasadaki rakip sayısı kaç tanedir?				
E-15	Şirketin son yıl satışlarında önceki yıla göre düşüş var mıdır?	Evet		Hayır	
E-16*	Geçen seneye göre firmanın sattığı ürünlerin fiyatları;	Artmıştır	Değişmemiştir	Azalmıştır	
E-17*	En çok mal satılan ilk üç müşterinin toplam ciro içindeki payı kaçtır?	%			
E-18*	Satışlar ağırlıklı olarak hangi coğrafyadır?	İl içerisi	Bölge	Ülke Geneli	Yurtdışı
E-19*	Firmanın en ağırlıklı yurtiçi satış koşulu nedir?	Peşin	Çek/Senet	Kredi Kartı	Açık Hesap
E-20*	Firmanın en ağırlıklı yurtdışı satış koşulu nedir?	Peşin	Akreditif	Vesaik Mukabili	Diğer
E-21*	Firmanın yurtiçi satışlarda kullandığı ağırlıklı para cinsi nedir?	TL		Yabancı Para	
E-22*	En çok mal alınan ilk üç tedarikçinin toplam alımlar içindeki payı kaçtır?	%			
E-23*	Firmanın en ağırlıklı yurtiçi alış koşulu nedir?	Peşin	Çek/Senet	Kredi Kartı	Açık Hesap
E-24*	Firmanın en ağırlıklı yurtdışı alış koşulu nedir?	Peşin	Akreditif	Vesaik Mukabili	Diğer
E-25*	Firmanın yurtiçi alışlarda kullandığı ağırlıklı para cinsi nedir?	TL		Yabancı Para	
E-26**	Kırıkkale'nin Ankara'ya yakın bir konumda olması firma açısından,	Avantajlıdır		Dezavantajlıdır	
E-27**	Firma yeni bir yatırım kararı vermesi durumunda bu yatırımı öncelikli olarak il sınırları içerisinde mi yapmayı düşünür?	Evet		Hayır	
E-28**	İlin ekonomisinde savunma sanayinin ön planda olmasının ilin ekonomisine katkısı nasıl değerlendirilmektedir.	Pozitif		Negatif	
E-29**	Yeni açılacak olan Silah Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin il ekonomisine kayda değer bir etki yapılacağı düşünülmekte midir?	Evet		Hayır	
E-30**	Firma, yeni açılacak olan Silah Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nde herhangi bir yatırım yapmayı planlanmakta mıdır?	Evet		Hayır	

Anketin en çok sorusunun yer aldığı bu bölümde toplam 30 soru bulunmakta olup, bunların yarısı Dünya Bankası'na ait şablon haricinde kalan özgün sorulardan oluşmaktadır (5 tanesi Kırıkkale iline özgü sorulardır). Yine dolaylı olarak evet-hayır cevabı elde edilecek şekilde tek soruda birleştirilmiş çok seçenekli 9 sorunun (2 tanesi

iki seçenekli Türk Lirası/Yabancı Para sorusudur) bulunduğu bölümde, 5 tane de direkt evet-hayır tipinde cevaplanacak soru mevcuttur. Bununla birlikte cevaplayanlardan oran şeklinde cevap istenen 9 adet, sayı şeklinde cevap istenen ise 5 adet soru bulunmaktadır. Ayrıca 2 adet soruda avantajlıdır-dezavantajlıdır ve pozitif-negatif şeklinde cevap seçenekleri bulunmakta olup bunların değerlendirilmesi de evet-hayır şeklindeki sorular ile benzer şekilde yapılacaktır.

Çalışmada ayrıca üretkenlik fonksiyonunun tahmininde kullanılmak üzere ilave 4 farklı soru sorulmuş olup, bu sorular da Tablo 18’de gösterilmiştir. Bu bölümdeki sorular firmanın mali durumu ile ilgili soruları içermektedir.

Tablo 18: Üretkenliği Ölçmeye Yönelik Sorular

F- Üretkenlik Soruları		
F-1	Firmanın 2015 yılı satışları ne kadardır?	
F-2	2015 yılı itibariyle firmanın hammadde ve yarı mamul alımları ne kadardır?	
F-3	Firmanın kayıtlı sermayesi ne kadardır?	
F-4	2015 yılı toplam personel gideri ne kadardır?	

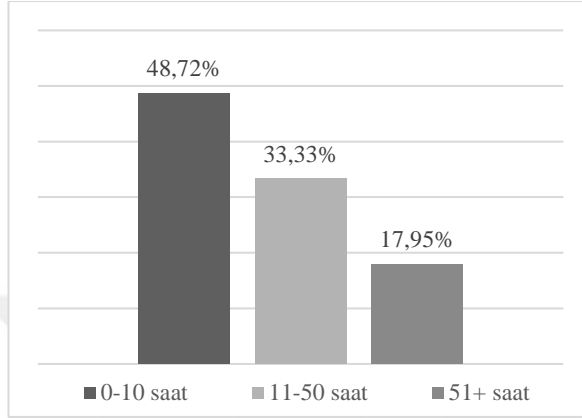
6 farklı kategoride sorulacak 102 adet sorunun bulunduğu anket çalışmasının tamamlanmasıyla birlikte, tek soruya indirgenen çoklu sorular da dikkate alındığında toplamda 141 sorunun cevabına ulaşılmıştır. Yapılan değerlendirme ve analizler bu 141 farklı değişkenden yararlanılarak yapılmıştır.

4.2.ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

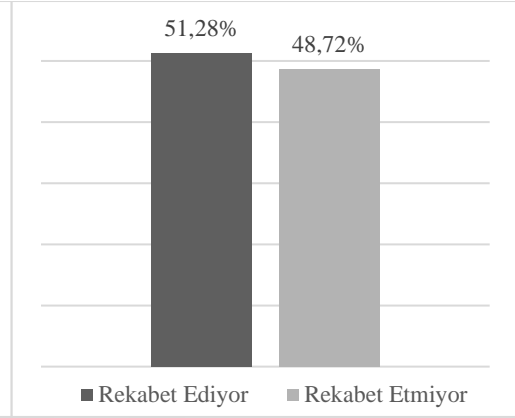
Bu bölümde YOD çalışması kapsamında yüz yüze görüşme yapılmış olan 39 firmanın anket sorularına verdikleri cevaplar her kategori için ayrı ayrı incelenecek ve ilde faaliyet gösteren firmaların niteliklerine ve yatırım ortamına bakışlarına yönelik genel bir çerçeve çizilecektir. Çalışmada incelenen 39 firmadan 29 tanesi iki farklı Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) faaliyet göstermekte olup bunlardan 24 tanesi Yahşihan’da bulunan Kırıkkale OSB’de, kalan 5 tanesi ise Keskin OSB’de yer almaktadır. İncelenen 10 firma ise Kırıkkale’nin merkezinde ve çeşitli ilçelerinde faaliyet göstermektedir.

4.2.1. Düzenleyici Ortama Yönelik Anket Sonuçları

Kırıkkale’de imalat yapan firmaların düzenleyici ortama yönelik genel görüşlerini yansıtması amacıyla dikkat çeken bazı anket soruları çeşitli şekiller ile bu bölümde değerlendirilecektir.

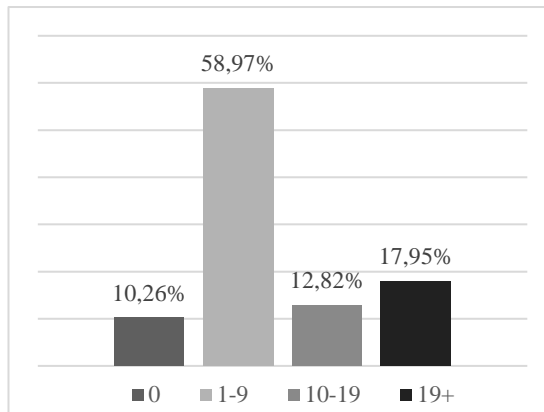

Şekil 3: Bürokratik Konulara Bir Ayda Ayrılan Süre

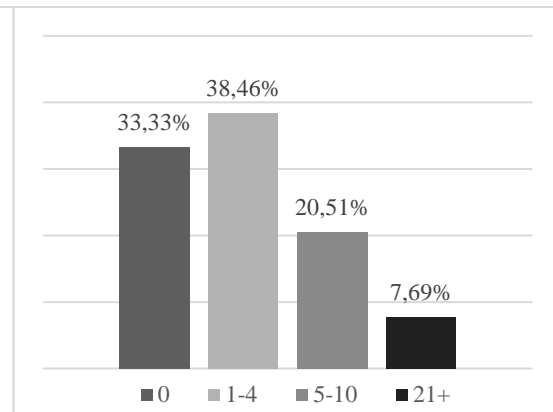

Şekil 4: Sektörde Kayıt Dışı Şirketler ile Rekabet Eden Firmalar

Anket sorularına verilen cevaplara göre; firmaların %49’unda yöneticiler bürokratik konulara aylık olarak 10 saat ve daha az vakit ayırırken, %33’ü aynı konuya 50 saatten daha fazla vakit ayırmaktadır. Analize dâhil olan firmaların %18’i için ise bürokratik konular oldukça fazla zaman harcanan bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Şekil 3). Firmaların kayıt dışı ile ilgi verdiği cevaplar için Şekil 4 incelendiğinde ise örnekleme dâhil firmaların yarısından fazlasının sektörlerinde kayıt dışı satış yapan firmalar ile rekabete girmek zorunda kaldığı ve söz konusu durumun firmalar açısından önemli bir soruna yol açtığı ortaya çıkmaktadır.

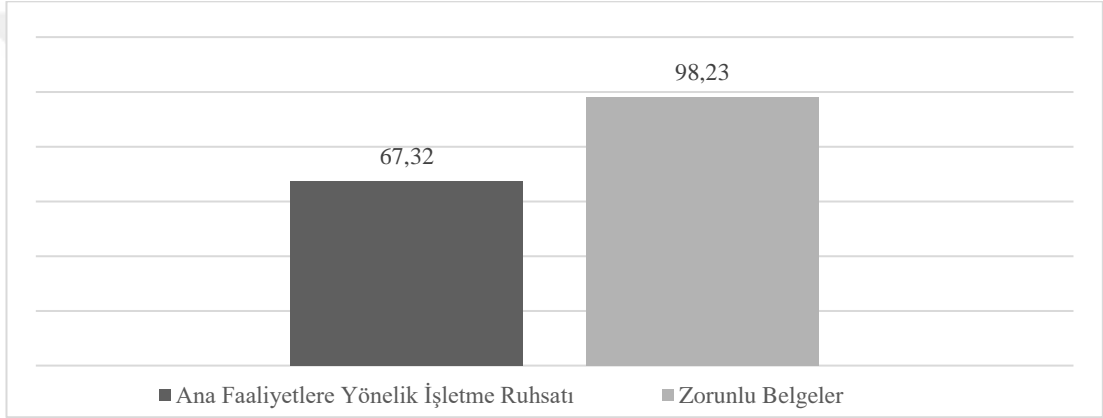

Şekil 5: Son 1 Yılda Yapılan Teftiş Sayısı

Şekil 6: Alınan Zorunlu Belge Sayısı

Firmalara son bir yıl içerisinde yapılan teftiş sayılarının yüzde olarak gösterildiği Şekil 5 incelendiğinde; firmaların %10'unda herhangi bir teftiş yapılmadığı, %59'unda 1-9 arasında, %31'inde ise 10 ve üzerinde (%13'ü 10-19 arası, %18'i 19'dan fazla) teftiş yapıldığı gözlemlenmektedir. Verilen cevaplar dikkate alındığında firmaların sıklıkla teftiş geçirdiği kanaatine ulaşmak mümkün olacaktır. Alınan zorunlu belgelerin sayısına Şekil 5 yardımıyla bakıldığında ise; herhangi bir malı üretmek veya satmak için 5'den az belgeye ihtiyaç duyan firma oranı %72, 5'den fazla belgeye ihtiyaç duyan firma oranı ise %28'dir. Firmaların %8'inde 20'nin üzerinde belgeye ihtiyaç duyulmakla birlikte, bu firmaların bürokratik konulara oldukça fazla zaman ayırmasının firmalar açısından bir zorunluluk olduğu değerlendirilmiştir.

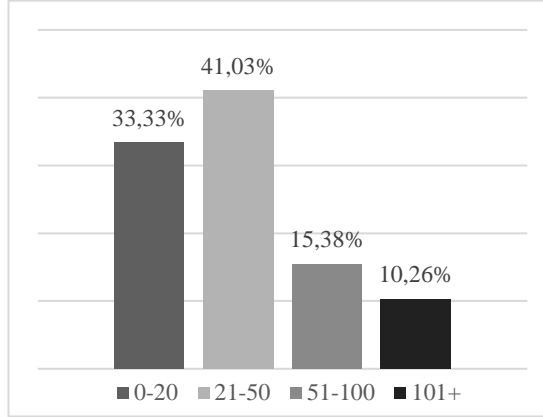
Şekil 7: Belgeleri Temin Etmek İçin Geçen Ortalama Gün Sayısı

Firmaların işletme ruhsatı temin etmek için harcadığı ortalama gün sayısı 2 ayın üzerinde olmakla birlikte bu süre zorunlu belgelerin temini içinse 3 ayı aşmaktadır (Şekil 7). Kırıkkale'de imalat yapan firmaların düzenleyici ortama ilişkin harcamak zorunda kaldığı kayda değer süreleri bu sorularla birlikte tekrar vurgulamak mümkündür.

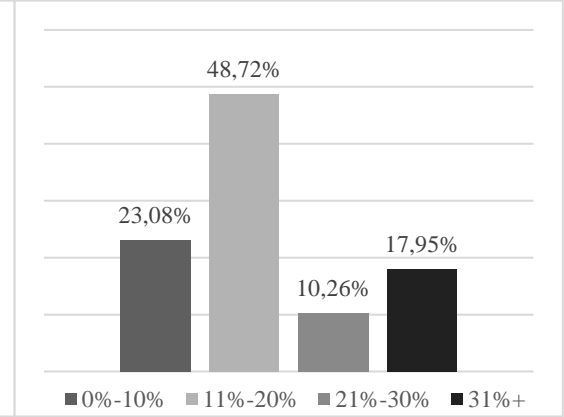
4.2.2. İşgücü ve Becerilere Yönelik Anket Sonuçları

İşgücü ve becerilere yönelik çalışan sayısı, çalışanların eğitim durumları, cinsiyetleri ve nitelikleri ile ilgili soruların incelenmekte olduğu bu bölümün, hem imalat sanayi sektöründe ilin istihdam yapısını genel hatlarıyla ortaya çıkarması, hem de ilin

istihdam konusunda ihtiyaçlarının hangi yönde olduğuna ilişkin cevapları vermesi beklenmektedir.

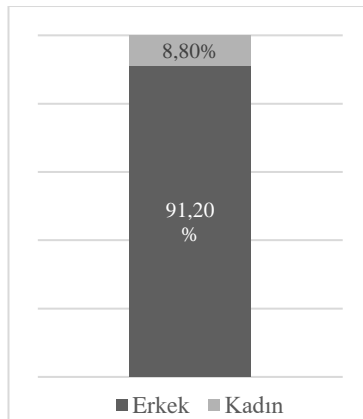

Şekil 8: Çalışan Sayısı

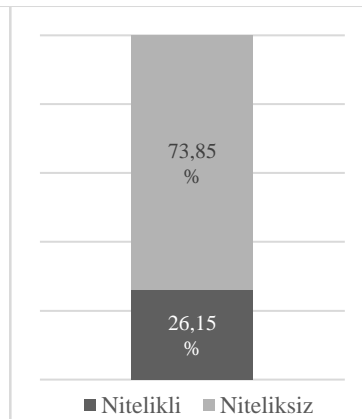

Şekil 9: En Az 1 Yıl Üniversite Eğitimi Almış Çalışanların Yüzdesi

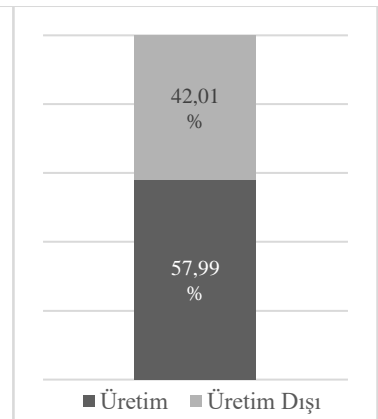
Kırıkkale’de üretim yapan firmaların incelendiği konumuz çalışmada görüşme yapılan firmalardan %33’ünün 0-20 arasında çalışana, %41’inin 21-50 arasında çalışana ve %10’u 100’ün üzerinde olmak üzere %26’sının ise 50’den fazla çalışana sahip olduğu Şekil 8’de gözlenmektedir. Çalışanlar içerisinde en az bir sene üniversite eğitimi alma oranlarına göz atıldığında ise firmaların %48’inde çalışanların %11’i ile %20’si arasında, %23’ünde de %0’ı ile %10’u arasında üniversite eğitimi alındığı görülmektedir. Çalışanlarının içinde üniversite eğitimi almışların oranı %20’den fazla olan firmalar ise örneklemin %29’unu oluşturmaktadır (Şekil 9). Kırıkkale bazında imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların çalışan sayılarının genel olarak KOBİ sınıflandırmasının mikro ve küçük ölçekli işletme kategorilerine dâhil olduğunu söylemek mümkündür (bkz. Sayfa 20). Yine ilde üniversite eğitimi almış personel açığının da mevcut sektörde oldukça yüksek oranda hissedildiği ortadır.

Şekil 10: Cinsiyetlerine Göre Çalışanlar

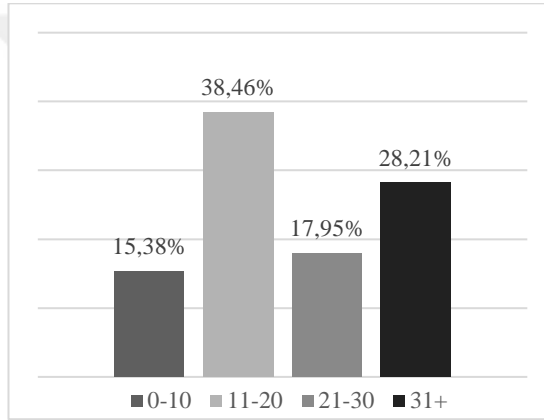

Şekil 11: Niteliklerine Göre Çalışanlar

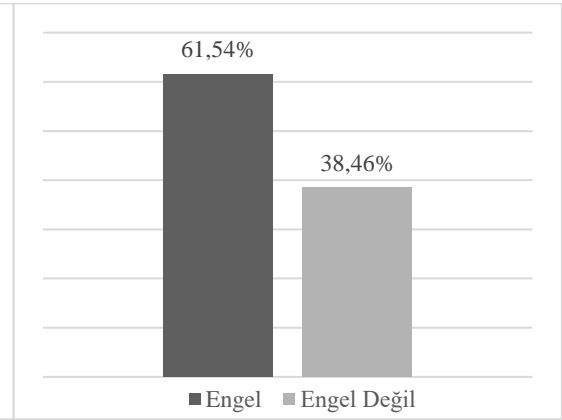

Şekil 12: Çalışma Türüne Göre Çalışanlar

Anket sonuçlarına göre firmalarda erkek çalışan oranı oldukça yüksek seviyede (%91) olmakla birlikte, çalışanlar içindeki nitelikli personel oranı %26 iken, nitelsiz personel oranı ise %74'dür (Şekil 10 ve Şekil 11). Erkek-kadın ayrımında erkek lehine oldukça fazla yığılmanın gözlemlendiği ilde, nitelsiz çalışanın oransal olarak fazlalığı da göze çarpan diğer bir problemdir. Yine aynı firmalar göz önüne alındığında Şekil 12'den de görülebileceği gibi üretimde çalışanların oranı %42 seviyesinde iken, üretim dışı çalışanların oranı %58 seviyesindedir. Firmaların ihtiva ettiği idari personeli temsil etmesi açısından, bir bakıma kurumsallık seviyesini göstermesi mümkün olan üretim dışı çalışan sayısının da yine düşük düzeyde kaldığı gözlenen bir başka unsurdur.

Şekil 13: Üst Yöneticinin Sektördeki Deneyim Yılı

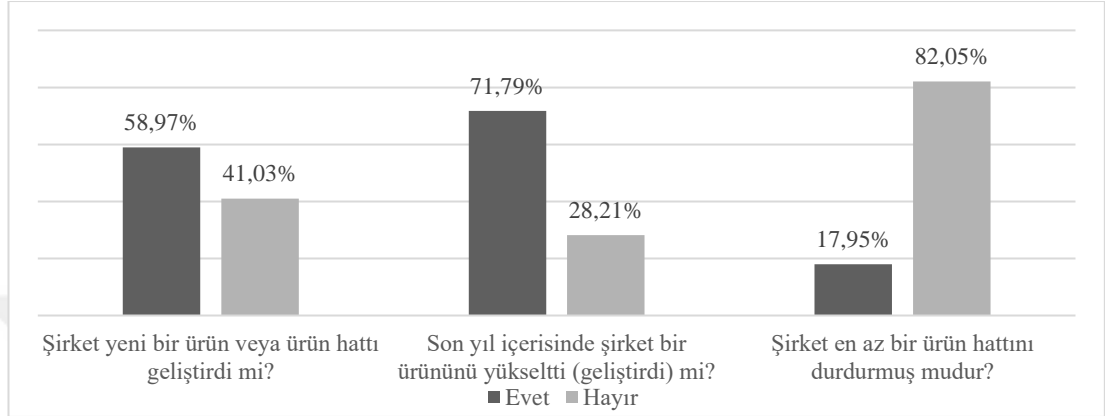

Şekil 14: İşgücü Düzenlemelerini Firma İçin Önemli Bir Engel Olarak Görenler

Firmaların karar alıcı mekanizmalarının başında bulunan üst yöneticilerin şu an aktif oldukları sektördeki deneyim sürelerinin incelendiği Şekil 13, ildeki firmaların üst yöneticilerinin uzun yıllardır aynı sektörde yer aldığını ve işlerinin gerektirdiği bilgi ve tecrübelerle yeterli seviyede sahip oldukları kanaatini vermektedir. Anket sonuçlarına göre firmaların %85'inde üst yöneticilerin en az 10 yıllık deneyimi mevcuttur. İşgücü ve beceriler bölümünde incelenecek son anket sorusunda ise kanun koyucu tarafından hazırlanmış mevcut işgücü düzenlemelerinin firmalar açısından önemli veya çok ciddi bir engel teşkil edip etmediğine yönelik cevap aranmıştır. Şekil 14'te de detayı verildiği üzere firmaların %62 gibi önemli bir kısmı, mevcut yasal düzenlemelerin firmaları açısından önemli bir engele yol açtığına yönelik görüşe sahip olmakla birlikte, aynı zaman yapılacak yeni düzenlemelerle söz konusu mevzuatta gerçekleştirilecek çeşitli iyileştirmelere yönelik beklentiye sahiptir.

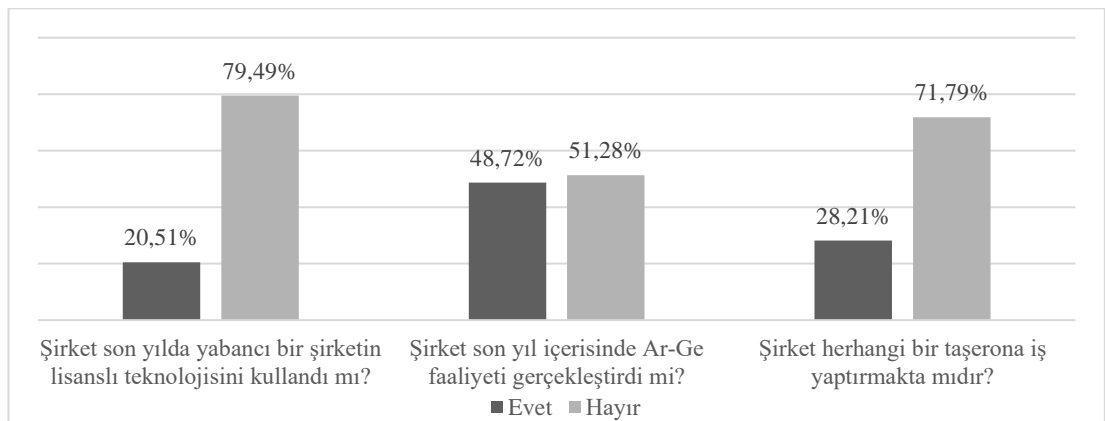
4.2.3. Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Anket Sonuçları

Firmaların kaliteye ve yenilikçiliğe verdiği önemi tespit etmek için çok sayıda sorunun sorulduğu ankette, bu bölümle ilgili verilen cevapların bir kısmı bu başlıkta incelenecektir.

Şekil 15: Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Sorular

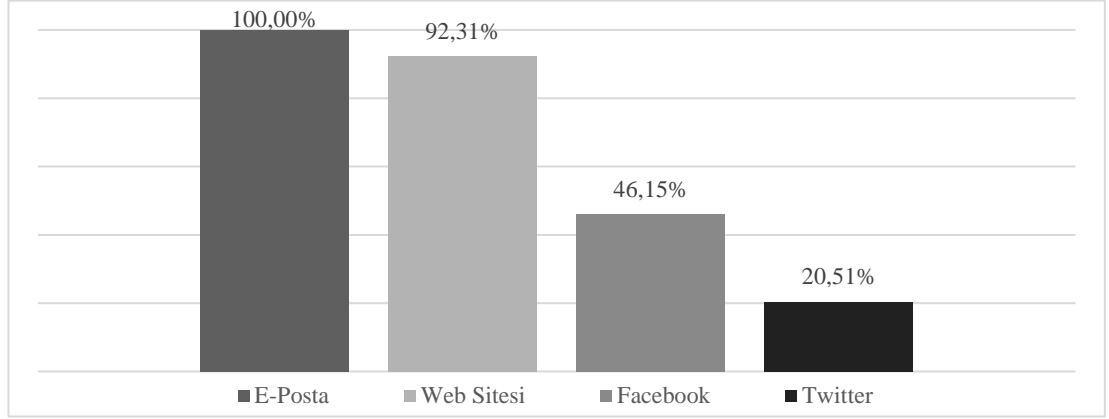
3 farklı soruya cevabın arandığı Şekil 15’de, yeni bir ürün veya ürün hattı geliştirdiğini ifade eden firmaların oranı %59 olarak gözlenmekte iken son yıl içerisinde mevcut bir ürününü yükselttiğini veya geliştirdiğini iddia eden firmaların oranı ise daha yüksektir (%72). Sorulan 3 soruya da ağırlıklı olarak firma için olumlu olabilecek durumları yansıtan cevapların verildiği göze çarpmakta olup, son yıl içerisinde en az bir ürün hattını durdurmak durumunda kalan firma oranı ise %18’dir.

Şekil 16: Kalite ve Yenilikçiliğe Yönelik Sorular - 2

Şekil 15’e benzer şekilde 3 farklı soruyu içeren Şekil 16’da da mevcut sorular incelendiğinde; son yıl içerisinde yabancı bir şirketin lisanslı bir teknolojisini kullanan firmalar, toplamın %21’ini, son yıl içerisinde Ar-Ge faaliyeti gerçekleştiren firmalar

ise toplamın %49'unu oluşturmaktadır. Yine firmaların büyük çoğunluğunun (%72) taşeronlara iş yaptırmayı tercih etmediği de ortaya çıkan bir başka sonuçtur.

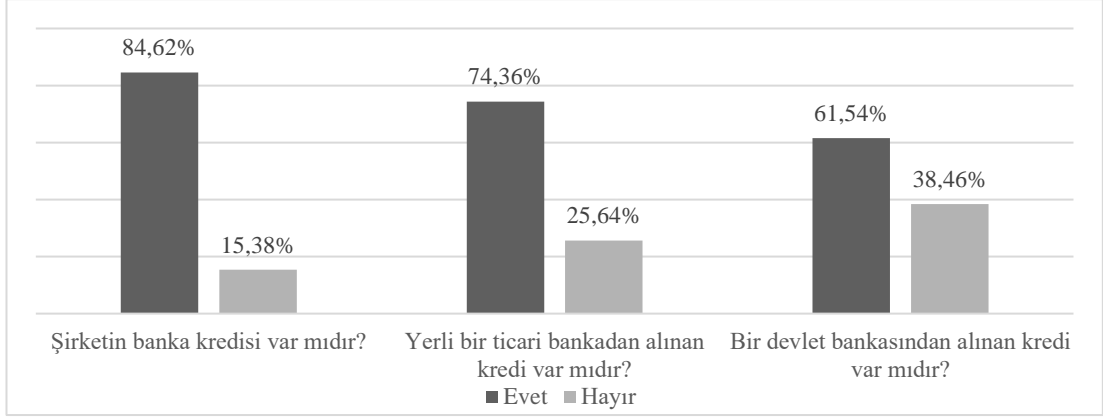

Şekil 17: E-Posta, Web Sitesi ve Sosyal Medya Kullanımı

Görüşme yapılan firmaların tamamı e-posta kullanmakta iken, web sitesine sahip firma sayısı da oldukça yüksek düzeydedir (%92). Firmaların sosyal medya tercihlerine göz atıldığında Facebook'un Twitter'a oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir, bununla birlikte Twitter kullanan firmaların tamamının aynı zamanda Facebook'u da kullandığı dikkate alındığında ise firmaların yarısından fazlasının sosyal medya mecrasında yer almayı düşünmediği ya da tercih etmediğini yorumlamak da mümkündür (Şekil 17).

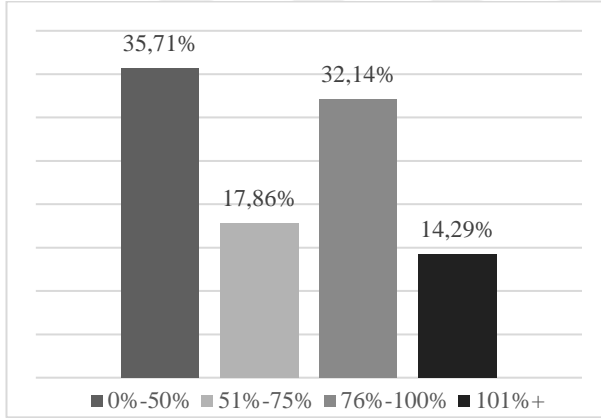
4.2.4. Finansman ve Kurumsal Yönetişime Yönelik Anket Sonuçları

Firmaların kurumsallığını ve finansman kaynaklarına erişimini analiz etmeye yönelik soruların mevcut olduğu bu kısımda, ildeki firmaların temel sorunlarına ışık tutacak pek çok farklı alandan sorular ve bu soruların cevapları mevcuttur.

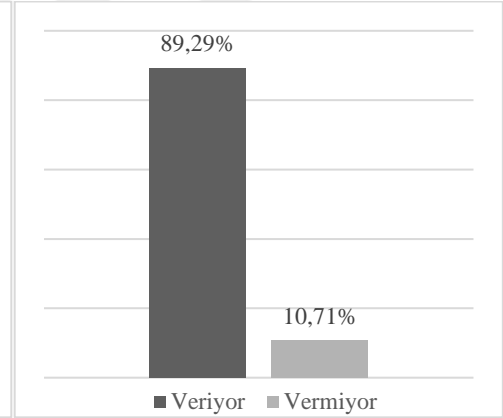

Şekil 18: Banka Kredisi Kullanımı

Şekil 18 incelendiğinde ilk göze çarpan durum, firmaların çok büyük bir kısmının (%85) banka kredilerine ihtiyaç duyduğu ve hâlihazırda banka kredisi kullandığıdır. Banka kredisi kullanan firmaların %74'ünün ticari bankalardan, %62'sinin devlet bankalarından yararlandığı ise çıkan başka bir sonuçtur. Anketin sonuçlarından kolayca yorumlanabileceği gibi birçok firma aynanda hem ticari hem de devlet bankalarından borçlanmaktadır.

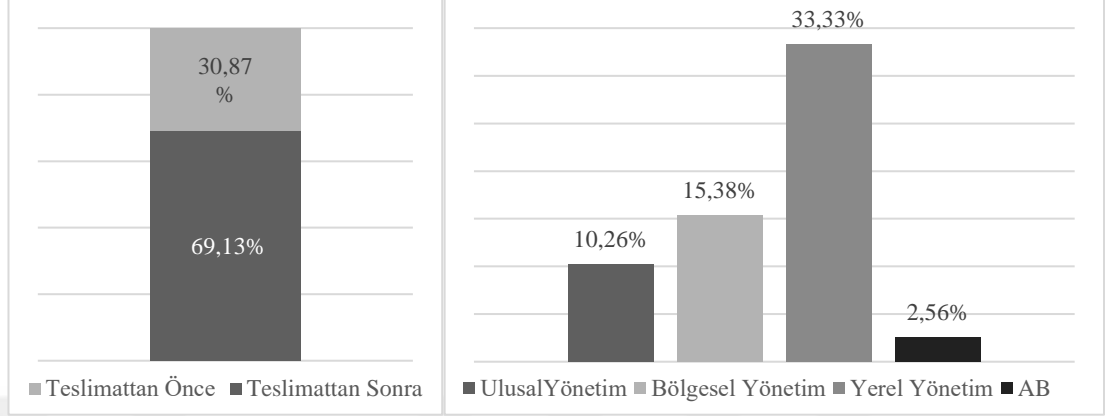
Şekil 19: Verilen Teminat Değeri/Kullanılan Kredi

Şekil 20: Teminat Olarak Arazi veya Binalar Verenler

Kredi kullanan firmaların ağırlıklı kısmı ihtiyaç duyduğu miktarda krediyi kullanmak için teminat vermeye mecbur durumdadır (ankete katılan firmaların sadece %15'i hiç teminat vermeden kredi kullandığını belirtmiştir). Şekil 19'da, kredi kullanmak için teminat vermek zorunda olan firmalarda verilen teminatların değerinin, kullanılan kredinin ne kadarlık kısmına tekabül ettiği gösterilmektedir. Buna göre firmaların %36'sının kullandıkları kredi karşılığında verdiği teminatların oranı %50'inin altında iken, %50'sinin verdiği teminat ise %51-%100 aralığındadır. Firmaların %14'ü ise kullandığı kredi miktarının fazlasını bankalara teminat olarak vermek durumundadır.

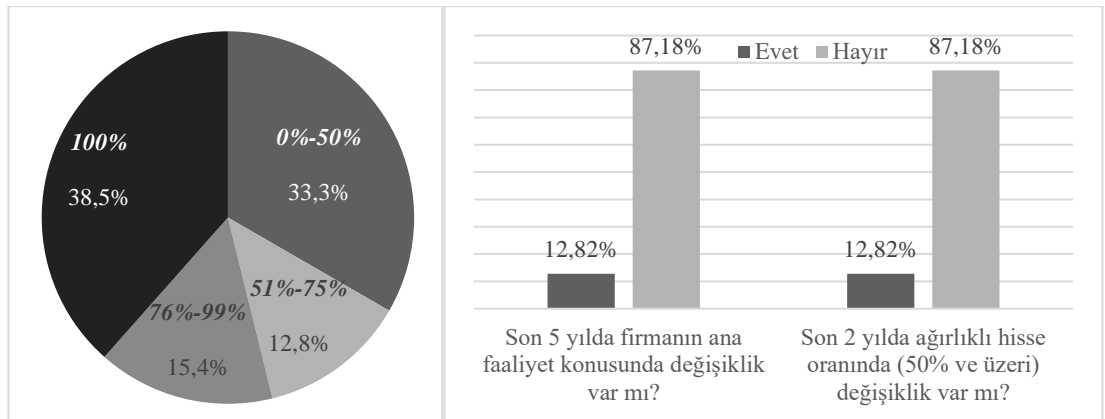
Yine teminat veren firmaların %89'u, firma veya ortak üzerine kayıtlı arazi veya binaları teminat olarak kullanırken, kalan %11'lik kısım ise diğer teminat türlerini (çek/senet karşılığı, araç rehini, alacağın temliki vb.) kullanmaktadır (Şekil 20).

Şekil 21: Alımların Ödemesi

Şekil 22: Sübvansiyon Alınan Unsurlar

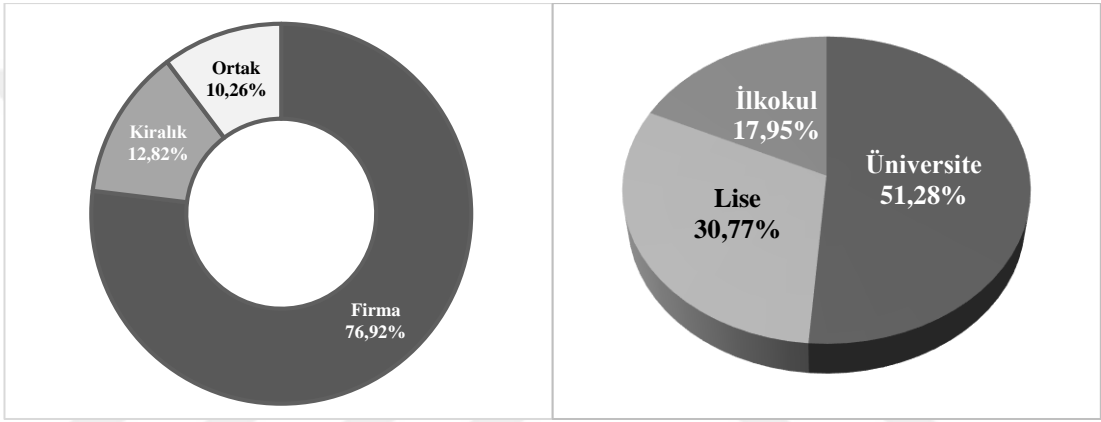
Firmalar mal alımları karşılığında yaptıkların ödemelerin %31'ini malı teslim almadan önce, %69'unu ise malı teslim aldıktan sonra yapmaktadır (Şekil 21). Bu durum firmaların alışlarını büyük oranda vadeli olarak yaptığını ortaya koymaktadır. Krediler dışında firmaların önemli finansman kaynaklarından birisi de resmi kurumlardan alınan sübvansiyonlardır. Şekil 22'de ildeki firmaların sübvansiyonlardan yararlanma durumları ortaya koyulmakta olup, firmaların %33'ünün ağırlıklı KOSGEB olmak üzere yerel yönetimlerden, %15'inin ağırlıklı Ahiler Kalkınma Ajansı'ndan olmak üzere bölgesel yönetimlerden destek aldığı ifade edilmiştir. Firmaların %10'u ulusal yönetimlerden destek almakta iken, sadece %3'ü AB hibeleri ile destek alabilmiştir.

Şekil 23: En Büyük Hissedarın Hisse Oranı

Şekil 24: Faaliyet Konusu ve Ortaklık Yapısı ile İlgili Sorular

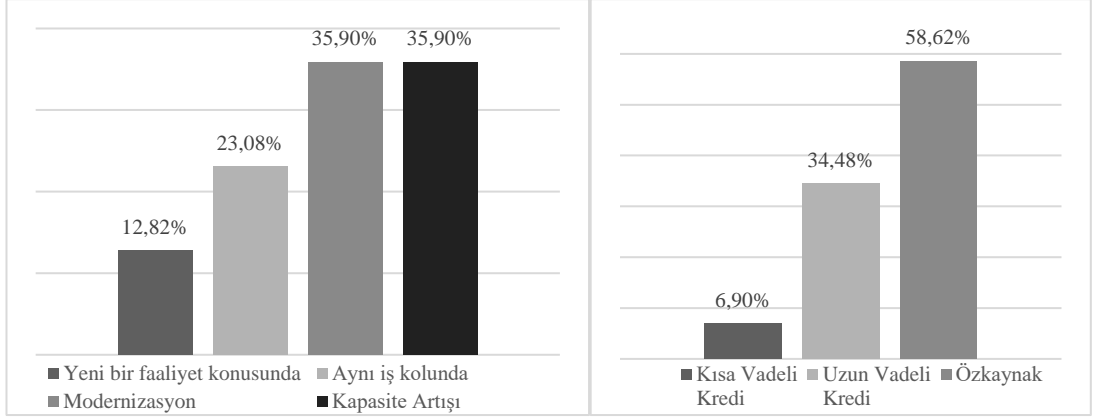
Şekil 23, firmaların ortaklık yapılarına yönelik ışık tutabilecek bir soru olan en büyük hissedarın hisse oranının ne kadar olduğuna yönelik sorulmuş sorunun cevabını göstermektedir. Buna göre görüşme yapılan firmaların %39'u tek ortaklı firma durumunda iken, %33'ünde ise en büyük hissedarın hisse oranı %50'nin altındadır. Son 5 yılda ana faaliyet konusunda değişiklik yaşamış firmaların oranı ile son 2 yılda ortaklık yapısında önemli değişikliklerin yaşandığı firmaların oranı ise Şekil 24'den görülebileceği gibi eşit seviyededir (%13). Ankete katılan firmalardan sadece %3'ü hem ana faaliyet konusunda, hem de ortaklık yapısında son yıllarda ciddi bir değişiklik yaşandığını ifade etmiştir.

Şekil 25: Faaliyet Yerlerinin Mülkiyet Durumu

Şekil 26: Hâkim Ortağın Eğitim Durumu

İlde imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların üretimlerini yaptıkları ana faaliyet yerlerinin mülkiyeti Şekil 25'de belirtildiği gibi büyük oranda (%77) firma üzerine iken, firmaların %13'ü kiralık tesislerde üretim yapmaktadır. Firmaların %10'unda ise faaliyet gösterilen yerlerin mülkiyeti ortaklar üzerindedir. Firmaların hâkim ortaklarının %51'i üniversite eğitimi almış durumda iken, %31'i lise mezunu, %18'i ilkokul mezunudur (Şekil 26).

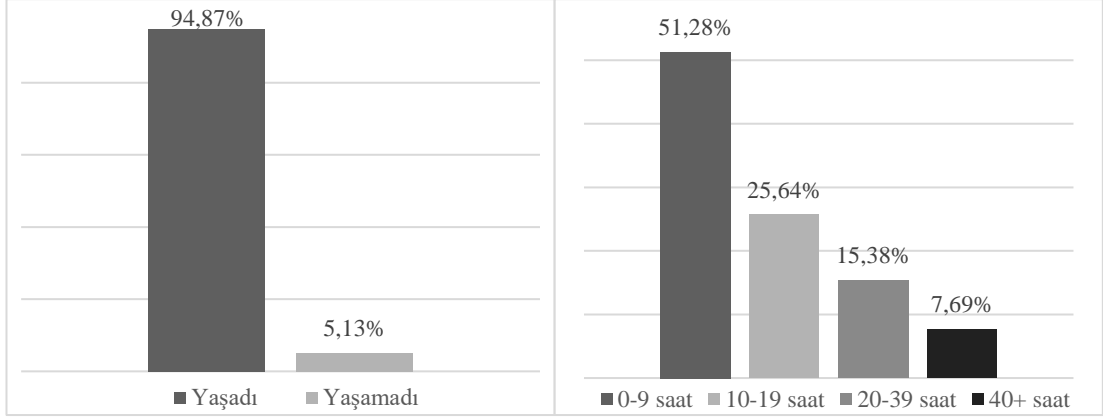
Şekil 27: Yatırım Yapan veya Yapacak Firmaların Düşündükleri Yatırım Türleri

Şekil 28: Yatırım İçin Kullanılan veya Düşünülen Ağırlıklı Finansman Kaynağı

Yapılan görüşmelerde firmalara devam eden ya da yakın gelecekte planlanan herhangi bir yatırımları olup olmadığı sorulmuş ve alınan cevaplar Şekil 27’de derlenmiştir. Verilen cevaplara göre bazı firmalar birden fazla türde yatırım yapmakta veya planlamaktadır. Firmaları %36’sı modernizasyon konusunda yatırım yapmakta veya yapmayı planlamakta iken yine kapasite artışına yönelik yatırım yapan firmaların oranı da %36’dır. Firmaların %13’ünün ise yeni bir faaliyet konusunda yatırımları mevcuttur. Yapılan bu yatırımlarda en ağırlıklı olarak kullanılacak finansman kaynağı sorulduğunda, yatırımların ağırlıklı olarak öz kaynaklar (%59) ile finanse edileceği ifade edilmiş olup, en çok tercih edilen ikinci yöntem ise uzun vadeli kredi kullanımı (%34) olmuştur (Şekil 28).

4.2.5. Diğer Sorulara Yönelik Anket Sonuçları

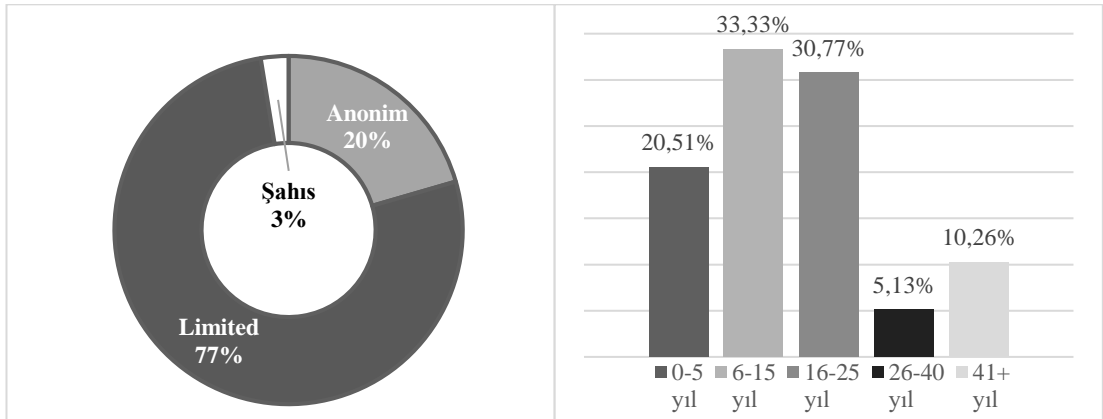
Bu bölümde önceki 4 kategoride sınıflandırılmamış çeşitli alanlardaki soruların cevapları incelenecektir. Ayrıca yine bu bölüm Kırıkkale iline yönelik çeşitli soruları da içermektedir.

Şekil 29: Son Yıl İçerisinde Elektrik Kesintisi Yaşayan Firmalar

Şekil 30: Yaşanan Elektrik Kesintilerinin Aylık Süreleri

Kırıkkale genelinde dikkat çeken en önemli problemlerden birisi ise sık sık yaşanan elektrik kesintileridir. Firmaların %95'i son yıl içerisinde elektrik kesintisi yaşadığını ifade ederken; firmalardan %51'i bir ay içerisinde ortalama 0-9 saat arasında, %26'sı 10-19 saat aralığında, %15'i 20-39 saat aralığında, %8'i ise 40 saat ve üzerinde elektrik kesinti yaşamaktadır (Şekil 29 ve Şekil 30). Firmaların üretim süreçlerini önemli derecede sekteye uğratan, kimi zaman üretim aşamasında kullanılan ve yüksek teknoloji ihtiva eden makinalarda arıza yanı sıra verim kayıplarına yol açan söz konusu problem, imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar için halledilmesi gereken öncelikli problemlerin başında gelmektedir.

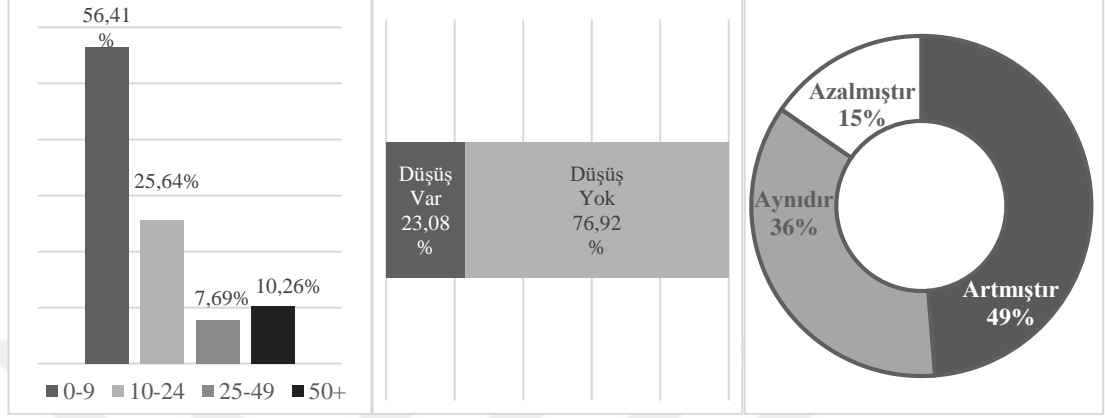

Şekil 31: Firma Türleri

Şekil 32: Firmanın Kaç Yıldır Faaliyet Gösterdiği

Görüşme yapılan firmaların türleri dikkate alındığında, Şekil 31'de de belirtildiği üzere firmaların büyük oranda limited şirket (%77) olduğu gözlenmektedir. Limited şirketi takip eden şirket türü ise %20 ile anonim şirkettir. Ayrıca şirketlerin %3'ü şahıs firmasıdır. Firmaların kurumsallık seviyesini bir nebze yansıtmaları açısından anonim

şirket oranının düşük seviyelerde olması önemli bir göstergedir. Örnekleme dâhil firmaların %33'lük kısmı 6-15 yıl aralığında faaliyet göstermekte iken, %31'i ise 16-25 yıl aralığında faaliyetlerini sürdürmektedir. 25 yılın üzerinde faaliyet gösteren firma oranı %15, maksimum 5 yıldır faaliyetlerini sürdüren firmaların oranı ise %21'dir.

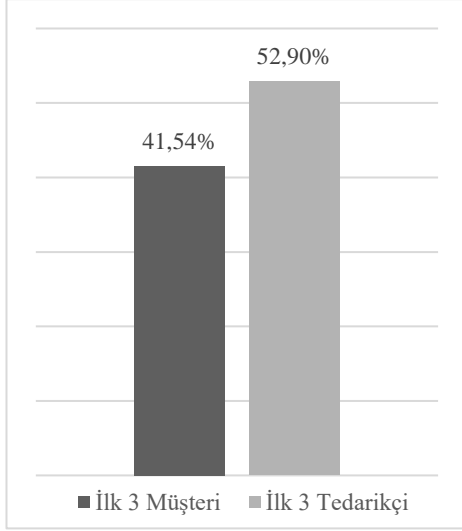

Şekil 33: Yerel Piyasadaki Rakip Sayılarına Göre Yüzdeler

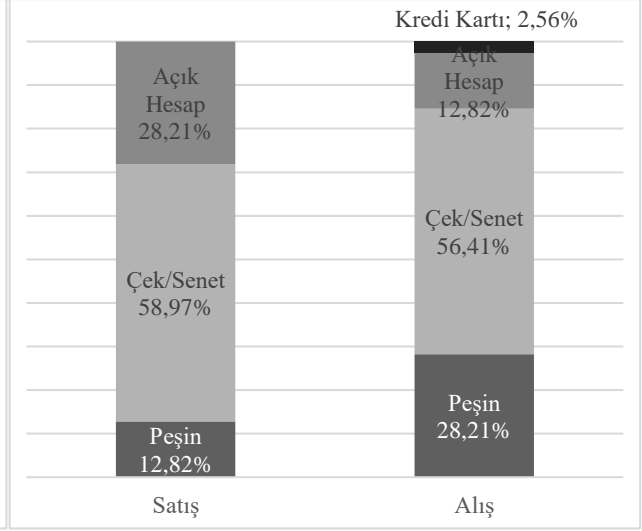
Şekil 34: Son Yıl Satışlarında Düşüş Olanlar

Şekil 35: Satılan Ürünlerin Önceki Yıla Göre Fiyatları

Anket sorularına verilen cevaplara göre firmaların %56'sının yerel piyasadaki rakip sayısı 10'un altındadır. Firmaların %26'sında ise rakip sayısı 10 ile 25 arasındadır. 25 ve üzeri firma ile rekabete giren firmaların oranı ise %18'dir (Şekil 33). Firmanın son yıl satışlarında önceki yıla göre düşüş mevcut olup olmadığına yönelik sorulara karşılık firmalar Şekil 34'den de görülebileceği gibi %77 oranında düşüş olmadığını cevap vermiştir. Firmaların %49'u sattıkları ürünlerin fiyatlarında önceki yıla göre artış olduğunu ifade ederken, %15'i fiyatlarda azalmanın yaşandığını belirtmiş olup, %36'sı ise fiyatların aynı seviyede kaldığını iletmiştir.

Şekil 36: İlk 3 Müşteri ve Tedarikçilerin Toplamdaki Payları

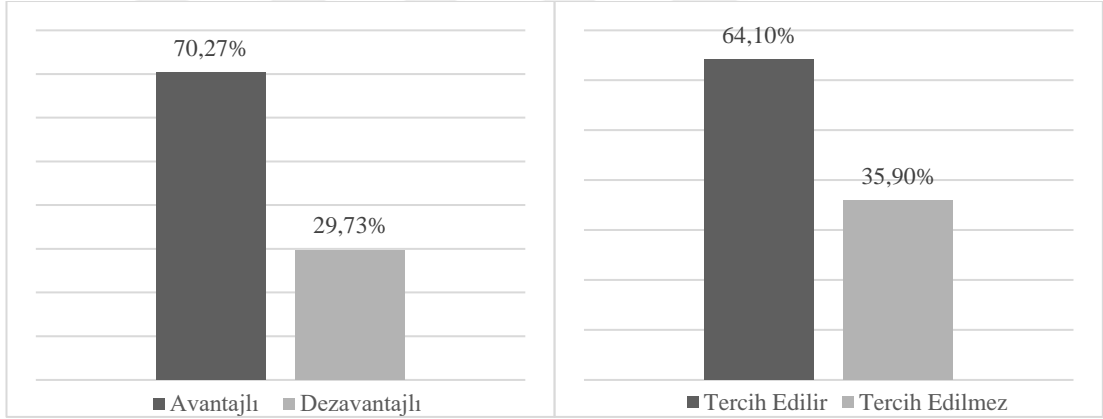
Şekil 37: Ağırlıklı Alış ve Satış Koşulu

Firmalara ilk 3 müşterisinin toplam ciro içerisindeki payı ve ilk 3 tedarikçisinin toplam alımlardaki payı sorulduğunda, Şekil 36'daki gibi bir tablo ile karşılaşılmıştır. Buna göre; firmaların ilk 3 müşterisine sattığı ürünler toplam cironun %42'sini, ilk 3 tedarikçisinden aldığı ürünler ise toplam alımların %53'ünü kapsamaktadır. Bu oranların yüksekliği, firmaların ağırlıklı olarak çalıştığı firmalar ile sıkıntı yaşamaması durumunda kısa vadede ciddi riskler ile karşı karşıya kalabileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Firmaların ağırlıklı alış ve satış koşulları incelendiğinde en büyük oranın çek/senet türünde olduğu (satışta %59, alışta %56) görülmektedir. Satışta en çok tercih edilen ikinci tür %28 ile açık hesap şeklinde vadeli iken, alışta ise %28 ile peşindir (Şekil 37). Firmaların mal alışlarındaki peşin alımların yüzdesinin, satışlardaki peşin satış yüzdesinin 2 katında fazla şekilde gerçekleşmesi firmaların peşin aldığı ürünleri büyük oranda vadeli olarak sattığı sonucunu göstermektedir. Bu sonuç, firmalar açısından dezavantajlı bir durumu ortaya çıkarmakta olup, alacaklarını geç tahsil etmek zorunda kalan firmaları aradaki vade farkını kapatmak için banka kredilerine yönlendirmektedir.

Şekil 38: Satışların Ağırlıklı Olarak Yapıldığı Coğrafya

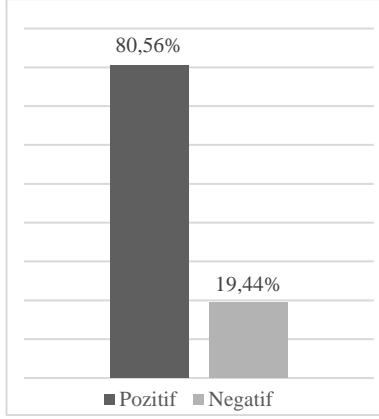
Yapılan görüşmelerde firmalar, satışların ağırlıklı olarak ülke geneline (%51) yapıldığını ifade etmiş olup, bunu %26 ile bölge içerisi izlemektedir. Firmaların %15'i ağırlıklı satışlarını il içerisinde gerçekleştirirken, %8'i ise en çok satışı yurtdışına yapmaktadır (Şekil 38).

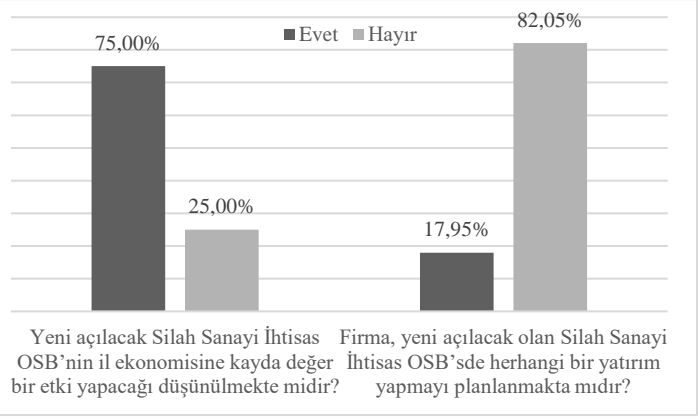
Şekil 39: Kırıkkale'nin Ankara'ya Yakın Bir Konumda Olmasının Firma Gözünde Durumu

Şekil 40: Yeni Bir Yatırım Yapılması Durumunda Kırıkkale Tercihi

Kırıkkale iline yönelik soruların yer aldığı Şekil 39 ve Şekil 40'da firmalara sorulan; "Kırıkkale'nin başkent Ankara'ya yakın konumda olması firma için avantaj mıdır?" ve "Firma yeni bir yatırım kararı vermesi durumunda bu yatırımı öncelikli olarak il sınırları içerisinde mi yapmayı düşünür?" sorularına firmalar büyük oranda lehte cevaplar vermiştir. Firmaların %70'i Kırıkkale'nin Ankara'ya yakın konumda olmasını avantajlı bulmakta iken, %64'ü ise yatırım yapmak için öncelikli tercihinin Kırıkkale olacağını belirtmiştir.

Şekil 41: İl Ekonomisinde Savunma Sanayinin Ön Planda Olması

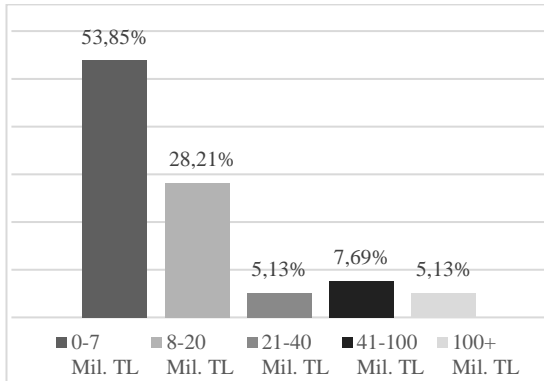

Şekil 42: E-29 ve E-30 Numaralı Soruların Cevapları

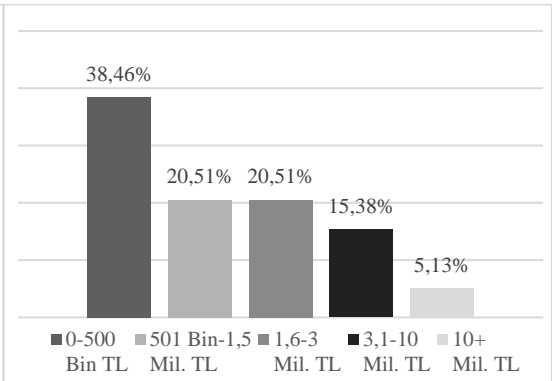
Kırıkkale'de savunma sanayinin ön planda olmasının il ekonomisine pozitif katkısının olduğunu öne süren firmaların oranı %81'dir. Yeni yapılacak Silah Sanayi İhtisas OSB'nin il ekonomisine kayda değer bir etki yapacağı düşüncesinde olan firmaların oranı %75 iken, söz konusu bölgede yatırım yapmayı planlayan firmaların oranı ise %18'dir (Şekil 41 ve Şekil 42).

4.2.6. Üretkenlik Sorularına Yönelik Anket Sonuçları

Firmaların üretkenliğini ölçmek için çeşitli mali sorular ilave olarak firmalara yöneltilmiş olup, bu kapsamda öğrenilen satış miktarı ve sermaye yapılarına yönelik grafikler bu bölümde sunulacaktır.

Şekil 43: Firmaların 2015 Yılı Satışları

Şekil 44: Firmaların Kayıtlı Sermayeleri

Firmaların 2015 yılı net satış miktarları çeşitli aralıklara göre yüzde cinsinden ayrıldığında, firmaların büyük çoğunluğunun (%54'ü) söz konusu dönemdeki satış miktarının 7 Milyon TL'den daha az olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil 43). Firmaların %28'inde satış miktarı 8 ile 20 Milyon TL arasında iken, %5'inde ise 21 ile 40 Milyon TL arasındadır. 40 Milyon ile 100 Milyon TL arasında satış yapan firma oranı %8 düzeyinde olmakla beraber, satışları 100 Milyon TL'nin üzerinde seyreden firmaların oranı ise %5'dir. Firmaların sermaye yapılarına bakıldığında; %38 oranındaki firmanın sermayesinin 500 Bin TL'nin altında olduğu göze çarpmaktadır. Sermayesi 500 Bin TL ile 1,5 Milyon TL arasındaki firma sayısı, 1,6 ile 6 milyon TL arasındaki firma sayısı ile eşittir (%21). Firmaların %15'inde kayıtlı sermaye 3,1-10 Milyon TL arasında iken, sermayesi 10 Milyon TL üzerinde olan firmaların oranı %5'dir.

4.3.EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada ekonometrik analiz aşamasında yatay kesit veri seti kullanılacaktır. Yatay kesit veriler; bireyler, hane halkları, firmalar, ülkeler, bölgeler, şehirler vb. birimlerden meydana gelen örneklemelerin belirli bir zamana ait gözlemlerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda yatay kesite ait tüm birimlerin verileri tam olarak aynı zaman dilimine karşılık gelmez. Örneğin aileler veya firmalar üzerinde bir aylık zaman içerisinde farklı günlerde yapılan bir anket çalışmasının mevcut olduğu durumlarda veri toplama aşamasında meydana gelen ufak zaman farklılıkları göz ardı edilebilir ve toplanan veriler halen bir yatay kesit veri seti olarak görülebilir (Asteriou ve Hall, 2007: 8).

Uygulamada yatay kesit ile yapılacak ekonometrik analizde; üretkenlik, istihdam, ihracat olasılığı ve doğrudan yabancı yatırım çekme olasılığı gibi performans değişkenleri üzerindeki istatistiksel olarak anlamlı yatırım ortamı değişkenlerinin etkilerinin tespit edilmesi planlanmıştır. Analiz için Escribano ve Guasch (2005 ve 2008) tarafından geliştirilen yöntem kullanılacak olup, yöntem iki farklı kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar; yatırım ortamının esnekliği ve yarı esnekliğinin iki aşamalı tahmini ile yatırım ortamının esnekliği ve yarı esnekliğinin tek aşamalı tahminidir.

4.3.1. Yatırım Ortamının Esnekliği ve Yarı Esnekliğinin İki Aşamalı Tahmini

Yatırım ortamı değişkenlerinin şirketlerin; üretkenlik, istihdam, ihracat olasılığı ve doğrudan yabancı yatırım çekme gibi ekonomik performansı ile ilişkisini tahmin etmeye yönelik ekonometrik sürecin merkezinde üretkenlik (TFP) denkleminin tahmin edilmesi yer almakta olup, öncelikle TFP üzerindeki yatırım ortamı etkisi en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmekte, sonrasında ise sistemdeki diğer regresyonların tahmin edildiği sıralı bir prosedür takip edilmektedir.

Regresyon analizi; *bağımlı değişken*, bağımsız (açıklayıcı) değişken sıfır olduğunda bağımlı değişkinin alacağı değeri gösteren *sabit*, en az bir adet *bağımsız değişken* ve *tesadüfi hata teriminden* oluşmaktadır ($Y_i = \alpha + \beta X_i + u_i$). Klasik en küçük kareler yöntemi ise; normallik, sabit varyans, hataların bağımsızlığı vb. varsayımlar altında, sahip olduğu cazip istatistikî özellikler ile birlikte, en güçlü ve en sık kullanılan regresyon analiz yöntemlerinden birisidir. Yöntem temelde, hatalar tarafından belirlenen hata kareler toplamının minimize edilmesine dayanmaktadır (Baltagi, 2011: 49-50; Gujarati ve Porter, 2008: 55).

İlk aşamada en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilecek olan üretkenlik denklemi, aşağıdaki gibi yapısal bir denklemler sisteminden türemektedir.

$$\log Y_i = \alpha_L \log L_i + \alpha_M \log M_i + \alpha_K \log K_i + \log TFP_i \quad (1)$$

Bu denklemler sisteminde TFP üretkenliği, L istihdamı, M ara materyalleri, K sermaye stokunu, Y şirket çıktısını (satış) temsil ederken, i indisi ise modele dâhil edilen firmaları temsil etmektedir. (1) numaralı fonksiyonundan artık (hata terimi) olarak elde edilen TFP; şirketlerin girdileri çıktıya dönüştürme şeklini etkileyen her türlü faktörü içerebilecek durumda olan “kara kutudur”. Burada TFP’yi deneysel biçimde test etmeye yönelik olarak anket bilgileri kullanılmaktadır. Yani ilk başta tanımlanamayan TFP ölçüsü, şirketlerin girdileri çıktıya dönüştürme sürecinde daha verimli ve daha az verimli şirketler arasında anketler aracılığıyla gözlenen farklılıklar doğrultusunda belirlenmiştir. Üretkenlik ile ilgili IC esneklikleri ve yarı esneklikleri ise (2.1) ve (2.2) denklemlerinin bir araya getirilmesi ile elde edilen (2.3) regresyon denklemi

yardımıyla tahmin edilecektir (YOİKK ve Dünya Bankası, 2010: 70-71; Escribano v.d., 2008a: 9-10).

$$\log TFP_i = a_i^{TFP} + \alpha'_D D_i + \alpha_P + \varepsilon_i^{TFP} \quad (2.1)$$

$$a_i^{TFP} = \alpha'_{IC} IC_i^{TFP} + v_i^{TFP} \quad (2.2)$$

$$\log TFP_i = \alpha'_{IC} IC_i^{TFP} + \alpha'_D D_i + \alpha_P + u_i^{TFP} \quad (2.3)$$

Yatırım ortamı değişkenlerinin performans üzerindeki etkisinin tahminine yönelik her performans değişkeni için 1 tane olmak üzere toplam 4 farklı denklem kullanılmıştır. 2.3 numaralı denklemde TFP_i ; toplam faktör üretkenliğini, D_i ; sektör ve şirket büyüklüğü gibi şirket özelliklerini, a_i ; araştırmacı tarafından gözlenmeyen diğer şirket özelliklerini, ε_i ise hata terimini temsil etmektedir. Bu aşamada a_i 'nin tahmin edilmesi içinse anket verilerinden (IC_i) yararlanılmaktadır. 2.3 numaralı denklemin tahmininde yine en küçük kareler yöntemi kullanılmaktadır. Benzer olarak işgücü talebi ise;

$$\log L_i = \gamma_L + a_i^L + \gamma_P \log TFP_i + \gamma_W \log W_i + \gamma'_D D_i + \varepsilon_i^L \quad (3.1)$$

$$a_i^L = \gamma'_L IC_i^L + v_i^L \quad (3.2)$$

üretkenlik ($\log TFP$), reel ücretler ($\log W_i$), büyüklük ve sektör gibi (D_i) şirket düzeyindeki farklılıklar ve yatırım ortamı anket verileri (a_i) tarafından belirlenmektedir. Yine sırasıyla şirketlerin ihracat piyasasına girme olasılıkları ve yabancı yatırım çekme olasılıkları şu şekilde tanımlanmış olup;

$$y_i^{Exp} = \delta_{Exp} + a_i^{Exp} + \delta_P \log TFP_i + \delta'_D D_i + \varepsilon_i^{Exp} \quad (4.1)$$

$$a_i^{Exp} = \delta'_{IC} IC_i^{Exp} + v_i^{Exp} \quad (4.2)$$

$$y_i^{FDI} = \rho_{FDI} + a_i^{FDI} + \rho_P \log TFP_i + \rho'_D D_i + \varepsilon_i^{FDI} \quad (5.1)$$

$$a_i^{FDI} = \rho'_{IC} IC_i^{FDI} + v_i^{FDI} \quad (5.2)$$

burada da y_i^{Exp} ve y_i^{FDI} değişkenleri IC matrisinde diğer kontrol değişkenleri grubunda yer aldığı için tüm denklemlerde eş değişken olarak kullanılmıştır. Yine bu değişkenler 0 veya 1 değerini alan değişkenler olduğu için koşullu olasılık, genellikle

bir Probit veya Logit modelini takip ettiği varsayılan koşullu beklentiye eşittir (YOİKK ve Dünya Bankası, 2010: 69-70).

Firmaların ihracat olasılığı ve yabancı yatırım çekme olasılığının tahmini için çalışmada Probit modelden yararlanılacaktır. Probit modelin temel motivasyonunu şu şekilde açıklanmak mümkündür: Örneğin i. ailenin ev satın alma kararı alması veya almaması, bir veya daha fazla açıklayıcı değişken –örneğin gelir (X_i)- tarafından belirlenen ve gözlemlenemeyen bir fayda indeksi (I_i)’ne bağlıdır. Buna göre daha büyük bir I_i değerinin mevcut olması, ailenin ev sahibi olmasının daha yüksek olasılıklı olduğunu göstermektedir ($I_i = \alpha + \beta X_i$). Burada tahmin yapılırken, bağımlı değişken için; ailenin ev sahibi olması durumunda 1 şeklinde, ev sahibi olmaması durumunda ise 0 şeklinde değer verilmektedir (Gujarati ve Porter, 2008: 566).

Sonuç olarak iki aşamalı tahminde öncelikle tek sefer için firmaların üretkenlikleri (TFP) hesaplanmakta, sonrasında ikinci aşamada ise bu TFP değerleri de kullanılarak dört performans değişkeni için IC değişkenleri yardımıyla tahminler yapılmaktadır. Burada önemli bir nokta ise şu şekildedir; IC değişkenlerinin ekonomik performans üzerindeki esneklikleri ve yarı esneklikleri her bir IC değişkeni için ayrı ayrı regresyonlar ile hesaplanmaktadır. Yani herhangi bir performans değişkenini etkileyen yatırım ortamı değişkenlerinin tespiti için o performans değişkeninin bağımlı değişken olduğu yaklaşık 140 denklem tahmin edilmektedir.

4.3.2. Yatırım Ortamının Esnekliği ve Yarı Esnekliğinin Tek Aşamalı Tahmini

Yine Escrignano ve Guasch (2005 ve 2008) tarafından önerilen tek aşamalı tahminde Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun genişletilmiş bir formu kullanılmaktadır. Formül (6.1) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\log Y_i = \alpha_L \log L_i + \alpha_M \log M_i + \alpha_K \log K_i + \alpha'_C IC_i^{TFP} + \alpha'_D D_i + \alpha_P + u_i^{TFP} \quad (6.1)$$

Bu kısımda ayrıca translog üretim fonksiyonuna dayanan alternatif parametrik bir model de kullanılacaktır. Burada amaç hangi modelin doğru model olduğunu bulmak

değil yatırım ortamı değişkenlerinin üretkenlik üzerindeki esnekliklerini ve yarı esnekliklerini hesaplarken, tüm alternatif üretkenlik ölçümlerini kullanarak daha sağlam (aynı işaret ve benzer büyüklük gibi) sonuçlara ulaşmaktır. Çalışmada kullanılacak translog form şu şekildedir (Escribano v.d., 2008a: 10; Escribano ve Guasch, 2005: 21).

$$\begin{aligned} \log Y_i = & \alpha_L \log L_i + \alpha_M \log M_i + \alpha_K \log K_i + \frac{1}{2} \alpha_{LL} (\log L_i)^2 + \frac{1}{2} \alpha_{MM} (\log M_i)^2 + \\ & \frac{1}{2} \alpha_{KK} (\log K)^2 + \alpha_{LM} (\log L_i) (\log M_i) + \alpha_{LK} (\log L_i) (\log K) + \alpha_{MK} (\log M_i) (\log K) + \\ & \alpha'_{IC} IC_i^{TFP} + \alpha'_D D_i + \alpha_P + u_i^{TFP} \end{aligned} \quad (6.2)$$

Bu iki üretim fonksiyonunun kullanımı ile yapılan tahminler sadece üretkenlik üzerinde etkili yatırım ortamı değişkenlerinin hesaplanmasına yönelik olacak ve bu denklemler ile istihdam, ihracat olasılığı ve yabancı yatırımcı çekme olasılığına dönük herhangi bir tahmin yapılmayacaktır. Bunun temel sebebi; istihdam, ihracat olasılığı ve yabancı yatırımcı çekme olasılığını etkileyen faktörlerin hesaplanmasında, TFP'nin modele bağımsız değişken olarak katılmasıdır. Gerek Cobb-Douglas, gerekse de translog üretim fonksiyonunda ise direkt olarak TFP'ye yönelik herhangi bir değer hesaplanmamaktadır.

Özet olarak, hem iki aşamalı, hem de tek aşamalı tahminlerde Escribano ve Guasch (2005 ve 2008); Magnus ve Vasnew (2006)'in duyarlılık analizlerini takip ederek sağlam deneysel sonuçlar (esneklik ve yarı esneklik) verecek çeşitli üretkenlik ölçümleri aranmasını önermektedir. Bu çerçevede; i- üretim fonksiyonunun Cobb-Douglas ve Translog gibi farklı fonksiyonel türlerinden, ii- şirket düzeyinde üretkenliğin tahmini için Solow artığının uygulandığı *iki adımlı tahmin* ve parametrik tekniklerin uygulanması yoluyla yapılan *tek adımlı tahmin* gibi sistemin tahminine yönelik farklı varsayım kümelerini (teknoloji ve piyasa koşulları) sunan iki farklı yaklaşımdan ve iii- (2.3) numaralı denklemin girdi-çıktı esnekliklerinin ölçülmesindeki farklı toplulaştırma düzeylerinden, farklı şekilde üretkenlik ölçümleri üretmektedirler (Escribano v.d., 2008b:9-10; YOİKK ve Dünya Bankası, 2010:72).

Tablo 19: Üretkenliğin Ölçülmesi ve Yatırım Ortamının Esnekliğinin Genel Hatları

Üretim Fonksiyonunun Fonksiyonel Şekilleri	Tahmin Prosedürü	Katsayıların Toplaştırma Düzeyleri	Sonuç
Solow Artığı	İki Adımlı Tahmin	1.1 Sınırlı Katsayı 1.2. Sınırsız Katsayı	2 TFP ölçüsü, 2 IC esnekliği
Cobb-Douglas	Tek Adımlı Tahmin	2.1 Sınırlı Katsayı 2.2. Sınırsız Katsayı	2 TFP ölçüsü, 2 IC esnekliği
Translog	Tek Adımlı Tahmin	3.1 Sınırlı Katsayı 3.2. Sınırsız Katsayı	2 TFP ölçüsü, 2 IC esnekliği
Toplam			6 TFP ölçüsü, 6 IC esnekliği

Kaynak: YOİKK ve Dünya Bankası (2010: 72); Escrignano v.d. (2008a: 11); Escrignano ve Guasch (2005: 40-41); Escrignano v.d. (2008b: 9-10)

Çalışmanın uygulama aşamasında kullanılacak olan tüm üretkenlik ölçümleri Tablo 19'da özetlenmiştir. İki aşamalı tahmin, Hall (1990) tarafından Solow artışını elde etmek için kullanılan ve maliyet paylaşımına dayanan parametrik olmayan yaklaşımı dikkate almaktadır (Escrignano v.d., 2008b:9-10).

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

Tezin bu bölümü yapılan anket çalışmasının ekonometrik açıdan analiz edilmesine yönelik olacaktır. İlk aşamada kullanılan yöntemler ve tahmin edilen denklemler kısaca özetlenecek olup, ardından yapılan tahminler sonucunda ortaya çıkan ekonometrik problemlerin nasıl çözüldüğüne değinilecektir. İzlenen aşamaların özetlenmesi ile birlikte uygulamanın birinci bölümünde *TFP*'yi, *İstihdamı* ve *İhracat Olasılığını* etkileyen yatırım ortamı esneklikleri ve yarı esneklikleri tahmin edilecektir. Bu aşamada örnekleme dâhil olan herhangi bir firmanın yabancı yatırımcısı bulunmadığı için *Yabancı Yatırım Çekme Olasılığına* yönelik herhangi bir tahmin yapılamamıştır. Uygulamanın ikinci bölümünde ise yatırım ortamı değişkenlerinin, sınıflarına göre *TFP*, *İstihdam* ve *İhracat Olasılığını* nasıl etkilediğine yönelik değerlendirmeler yapılacaktır. Ekonometrik analizler yapılırken çalışmanın ekonometrik yöntem bölümünde belirtilen denklemlerden faydalanılacaktır.

Çalışmanın veri seti yatay kesit olmakla birlikte, Kırıkkale'de imalat yapan 39 firmanın bilgilerini içermektedir. Yapılan anket çalışması sonucunda firmalara ait 141 farklı değişkenin verilerine ulaşılmıştır. Yatırım ortamı değişkenleri (IC)'nin *TFP*'ye etkisini hesaplamaya yönelik olarak *Solow Artığı*, *Cobb Douglas* ve *Translog Üretim* fonksiyonlarından faydalanılacaktır.

IC'nin istihdam ve ihracat olasılığı üzerindeki esneklik ve yarı esnekliklerini hesaplamak içinse sadece Solow artığı yöntemi kullanılacaktır. Bunun temel sebebi; IC'nin istihdam ve ihracat olasılığına etkilerinin hesaplandığı denklemlerde bağımsız değişken olarak *TFP*'nin yer alması, dolayısıyla birinci aşamada artık (hata terimi) olarak hesaplanacak *TFP*'ye ihtiyaç duyulmasıdır.

Çalışmada tüm regresyonların tahminleri yapıldıktan sonra, anlamlı çıkan modellerde; yatay kesit kullanılan çalışmalarda sıkça karşılaşılan problemlerden biri olan değişen varyans sorunun olup olmadığı test edilmiştir. Sorunun tespiti için Breusch-Pagan-

Godfrey testi kullanılmış olup; değişen varyans sorunu bulunan modeller sağlam standart hatalar ile yeniden tahmin edilmiştir.

IC değişkenleri; düzenleyici ortam, işgücü ve beceriler, kalite ve yenilikçilik, finansal ve kurumsal yönetim ile diğer yatırım ortamı değişkenleri şeklinde farklı kategorilerden oluşmaktadır. Uygulamanın son bölümünde her kategorideki değişkenlerin, TFP, istihdam ve ihracat olasılığına yönelik etkileri tablolar yardımıyla özetlenecek ve ardından çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümüne geçilecektir.

5.1.TFP, İSTİHDAM VE İHRACAT OLASILIĞINI ETKİLEYEN YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENLERİ

5.1.1. TFP bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri

TFP'ye yönelik tahmin yapılırken 3 farklı üretim fonksiyonu için bölge sınırlı ve sınırsız olmak üzere toplam 6 tahmin yapılacaktır. İlk olarak sınırlı tahminler Solow Artığı, Cobb-Douglas ve Translog üretim fonksiyonları için yapılacak olup, sonrasında aynı tahminler sınırsız olarak yapılacaktır. Üretkenlik hesaplanırken çıktı olarak firmaların 2015 yılı net satışları, istihdam olarak çalışan sayıları, ara materyal olarak firmaların 2015 yılı hammadde ve yarı mamul alımları, sermaye olarak ise kayıtlı sermayeleri kullanılmıştır.

Solow Artığı yöntemi, detayı ekonometrik yöntem bölümünde verilen iki aşamalı tahmin yöntemine dayanmakta olup, bu yöntemde ilk olarak (1) numaralı denklem tahmin edilmektedir. Ardından, (1) numaralı denklemden artık (hata terimi) olarak elde edilen TFP değerinin bağımlı değişken olarak yer aldığı (2.3) numaralı denklem tahmin edilmektedir. (2.3) numaralı denklem için ilk olarak sınırlı tahmin yapılmaktadır. Çalışmada TFP ölçümü için sınır olarak firmaların faaliyetlerini sürdürdüğü yerlerin konumu belirlenmiştir. Buna göre Kırıkkale OSB ve Keskin OSB'de bulunan firmalara 1 olacak şekilde, OSB dışında yer alan firmalara ise 0 olacak şekilde kukla değişken verilmiştir. Sınırsız tahminde ise firmaların konumu için

herhangi bir kukla kullanılmamıştır. İlk aşamada tek sefer için TFP değişkeni bulunduğundan sonra ikinci aşamada her IC için ayrı regresyonlar tahmin edilmiştir.

Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun tercih edildiği ilk tek aşamalı yöntemde (6.1) numaralı denklem yine sınırlı ve sınırsız olarak her IC değişkeni için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu yöntemde de sınır olarak yine firmaların faaliyet gösterdikleri bölgeler kullanılmıştır.

Üretim fonksiyonunun hesaplanmasında kullanılan üçüncü yöntem ise Translog üretim fonksiyonudur. Bu kapsamda tek aşamada (6.2) numaralı denklem hem bölge sınırlı hem de sınırsız olarak her IC değişkeni için tahin edilmiştir. Tablo 20’de her üç yöntem için bölge sınırlı yapılan tahminler yer almaktadır.

Tablo 20: TFP’yi Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri – Sınırlı Tahmin

YOD Değişkenleri		Bölge Sınırlı Tahmin		
		Solow Artığı	Cobb Douglas	Translog
		Kats. S.H.	Kats. S.H.	Kats. S.H.
Düzenleyici Ortam	Bürokratik İşler	-0,019 (0,018)	-0,021 (0,020)	-0,015 (0,022)
	Kayıt Dışı	0,025 (0,046)	0,026 (0,049)	0,012 (0,051)
	Son 1 Yıldaki Tüm Teftişler	-0,009 (0,005) *	-0,010 (0,006) *	-0,012 (0,006)**
	Vergi Teftiş Sayısı	0,059 (0,035) *	0,030 (0,039)	0,013 (0,048)
	Zorunlu Belge Gereği	-0,079 [0,052] a	-0,092 [0,059] a	-0,066 (0,050)
	Zorunlu Belge Sayısı	0,016 (0,027)	0,021 (0,026)	0,027 (0,024)
İşgücü ve Beceriler	Kadın Çalışan	0,001 (0,004)	0,001 (0,005)	0,002 (0,005)
	Nitelikli Çalışan	-0,014 (0,019)	-0,033 (0,032)	-0,024 (0,032)
	Üretim Dışı Çalışan	-0,004 (0,008)	-0,005 (0,010)	0,002 (0,010)
	Üst Yönetici Sektör Deneyimi	-0,005 (0,035)	-0,005 (0,037)	-0,013 (0,035)
	İşgücü Düzenlemeleri	0,025 (0,047)	0,030 (0,051)	0,052 (0,054)
Kalite ve Yenilikçilik	Yeni Ürün/Ürün Hattı Geliştirme	-0,031 (0,048)	-0,034 (0,052)	-0,030 (0,055)
	En Az Bir Ürün Hattı Durdurma	-0,010 (0,059)	-0,010 (0,068)	-0,059 (0,072)
	Yabancı Şirketin Lisanslı Teknolojisi	-0,042 (0,057)	-0,045 (0,061)	-0,027 (0,057)
	Yeni Ürün Satışı	0,178 (0,109)	0,194 (0,130)	0,252 (0,193)
	Taşeron İş Yaptırma	0,031 (0,051)	0,043 (0,061)	0,008 (0,062)
Finansman ve Kurumsal Yönetişim	Banka Kredisi Kullanımı	-0,112 (0,061) *	-0,124 (0,066) *	-0,011 (0,076)
	Yerli Ticari Bankadan Kredi Kullanımı	-0,105 (0,049) **	-0,134 (0,058) **	-0,066 (0,070)
	Devlet Bankasından Kredi Kullanımı	-0,085 (0,045) *	-0,091 (0,048) *	-0,055 (0,050)
	Verilen Teminat Değeri	-0,002 (0,049)	0,029 (0,060)	0,143 (0,063)**
	Teslimat Sonrası Ödenen Alımlar	0,084 (0,076)	0,092 (0,082)	0,149 (0,082)*
	Kamu Bankalarıyla Finanse Edilen Sabit Varlık	0,149 (0,067) **	0,107 (0,079)	0,053 (0,160)
	Yabancı Kaynaklarla Finanse Edilen Sabit Varlık	0,172 [0,056] ***	0,142 (0,069) *	0,067 (0,158)
	Arazi veya Arsanın Teminat Verilmesi	0,071 (0,085)	0,046 (0,091)	-0,068 (0,090)
	Faaliyet Konusunda Değişiklik	-0,030 (0,072)	-0,032 (0,079)	-0,051 (0,081)
	Ortaklık Yapısında Değişiklik	-0,024 (0,068)	-0,029 (0,074)	-0,030 (0,070)
	Hâkim Ortak – İlkokul Mezunu	-0,125 [0,047] **	-0,138 (0,063) **	-0,107 (0,064)*
	Hâkim Ortak – Üniversite Mezunu	0,047 (0,045)	0,050 (0,049)	0,083 (0,046)*
	Hâkim Ortak – Dernek, Vakıf, Siv Top. Kur. Üyeliği	-0,087 (0,046) *	-0,090 (0,049) *	-0,059 (0,050)
	Hâkim Ortak – Diğer Ortaklar ile Aile Bağı	-0,163 (0,101)	-0,177 (0,109)	-0,223 (0,097)**
	Sübvansiyon – Ulusal Yönetim	0,067 (0,076)	0,081 (0,087)	0,171 (0,094)*
Yatırım - Modernizasyon	-0,027 (0,048)	-0,030 (0,052)	-0,090 (0,052)*	
Diğer	Elektrik Kesintisi	0,002 (0,007)	0,003 (0,008)	0,005 (0,009)
	Anonim Şirket	0,013 (0,056)	0,013 (0,059)	0,013 (0,056)
	Kapasite Kullanım Oranı	-0,169 (0,124)	-0,199 (0,138)	-0,240 (0,125)*
	Fiyatlarda Artış	0,069 (0,045)	0,079 (0,049)	0,082 (0,048)*

	Fiyatlarda Azalış	-0,085 (0,064)	-0,087 (0,068)	-0,138 (0,069)*
	Ağırlıklı Satış – İl İçerisi	-0,111 (0,068) *	-0,121 [0,047] **	-0,073 (0,082)
	Ağırlıklı Satış – Ülke Geneli	0,062 (0,047)	0,071 (0,052)	0,076 (0,055)
	Ağırlıklı Satış – Yurt Dışı	-0,141 (0,083) *	-0,153 (0,091) *	-0,175 (0,093)*
	Yurt İçi Satış Koşulu - Peşin	-0,004 (0,069)	-0,004 (0,079)	-0,116 (0,075)
	Yurt İçi Satışlarda Para Türü – Yabancı Para	0,147 (0,072) **	0,151 [0,103] a	0,215 (0,069)***
	Ankara'ya Yakın Konumda Olma	0,073 (0,048)	0,070 (0,054)	0,036 (0,052)
<p>* %10'da anlamlı; ** %5'de anlamlı; *** %1'de anlamlı Köşeli parantezler, ilgili regresyonda değişen varyans sorunu bulunduğunu ve sağlam standart hatalar ile regresyonun tekrardan tahmin edildiğini gösterir. a; Sağlam standart hatalar ile tekrardan tahmin edildikten sonra anlamlı olmayan değişkenleri gösterir. Her bir regresyon bir sabit terim içermektedir.</p>				

Üretkenlik üzerinde, tüm yatırım değişkenlerinin esneklik ve yarı esnekliklerine yönelik yapılmış olan sınırlı tahminler sonucunda anlamlı çıkan tüm değişkenler ile diğer bazı değişkenlere yönelik sonuçlar yukarıdaki tabloda sunulmuştur. Buna göre, her üç üretim fonksiyonu için de anlamlı bir etkiye sahip olan 3 tane IC bulunmaktadır. Bunlar; son 1 yıldaki teftiş sayısı, hâkim ortağın ilkököl mezunu olması ve ağırlıklı satışların yurt dışına olmasıdır. TFP'yi yani üretkenliği her üç üretim fonksiyonuna göre de etkileyen bu değişkenlerin üçünün de etkisi negatif olmakla birlikte en büyük esnekliğe sahip olan değişken ağırlıklı satışların yurt dışına olmasını temsil eden değişkendir. Yani Kırıkkale ili için ağırlıklı satışları ihracata bağımlı olan firmalarda üretkenliğin (verimliliğin) azaldığını söylemek mümkündür. Verimliliği azaltan bir diğer önemli faktör olarak ise hâkim ortağın ilkököl mezunu olması belirlenmiştir. 3 üretim fonksiyonuna göre de üretkenliği negatif etkileyen bir başka değişken olan teftiş sayısının ise negatif esnekliği diğer iki değişkene nazaran daha düşük seviyededir.

3 üretim fonksiyonun 2'sine göre TFP'yi etkileyen değişken sayısı ise 7 tanedir. Bu 7 değişkenden 5'i üretkenliği negatif etkilemekte iken, 2'si pozitif etkilemektedir. Negatif etkilerden üçü banka kredisi kullanımı ile ilgili değişkenler iken diğerleri hâkim ortağın bir derneğe, vakfa veya sivil toplum kuruluşuna üye olması ve ağırlıklı satışların il içerisine olmasıdır. Üretkenliği pozitif etkileyen iki değişken ise, sabit varlık yatırımlarının yabancı kaynak ile finanse edilmesi ve yurt içi satışlarda ağırlıklı olarak yabancı para kullanılmasıdır. Söz konusu 7 değişken içerisinde esnekliği en büyük 4 değişken sırasıyla; yurt içi satışlarda ağırlıklı olarak yabancı para kullanılması (pozitif), sabit varlık yatırımlarının yabancı kaynak ile finanse edilmesi (pozitif), ticari bankadan kredi kullanımı (negatif) ve satışların ağırlıklı olarak Kırıkkale içinde yapılmasıdır (negatif).

Sınırlı tahminde 11 değişkenin sadece bir üretim fonksiyonu için TFP üzerine etkiye sahip olduğu hesaplanmıştır. Bu 11 değişkenden 7'sinin TFP'ye etkisi pozitif, 4'ünün ise negatiftir. 11 değişken içinde katsayı olarak TFP'yi en çok etkileyen 5 değişken şu şekilde sıralanmaktadır; kapasite kullanım oranı (negatif), firmanın aile şirketi olması (negatif), ulusal yönetimden sübvansiyon (pozitif), alımların ödemesinin teslimat sonrası yapılması (pozitif) ve kamu bankaları ile finanse edilen sabit varlık yatırımlarıdır (pozitif).

Sonuçları genel olarak yorumlamak gerekirse; aslında üretkenliği önemli derecede etkilemesi beklenen işgücü ve beceriler ile kalite ve yenilikçiliğe ait değişkenlerin sınırlı tahminde üretkenlik üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Sınırlı tahmin sonuçlarına göre Kırıkkale özelinde üretkenlik konusunda fark yaratabilmek için iyileştirmelerin ağırlıklı olarak düzenleyici ortam ile finansman ve kurumsal yönetişime yönelik yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte firmaların mal alış-satış koşullarındaki farklılıklar, üretkenliği etkileyen diğer önemli faktörler olarak göze çarpmaktadır

TFP'ye ilişkin 3 farklı üretim fonksiyonu kullanılarak sınırsız olarak yapılan tahmin Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21: TFP'yi Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri – Sınırsız Tahmin

YOD Değişkenleri		Bölge Sınırsız Tahmin		
		Solow Artığı	Cobb Douglas	Translog
		Kats. S.H.	Kats. S.H.	Kats. S.H.
Düzenleyici Ortam	Bürokratik İşler	-0,020 (0,018)	-0,022 (0,020)	-0,018 (0,022)
	Kayıt Dışı	0,027 (0,045)	0,029 (0,048)	0,024 (0,050)
	Son 1 Yıldaki Tüm Teftişler	-0,009 (0,005) *	-0,010 (0,006) *	-0,013 (0,005)**
	Vergi Teftiş Sayısı	0,060 (0,034) *	0,035 (0,038)	0,024 (0,047)
	Zorunlu Belge Gereği	-0,081 (0,046) *	-0,094 (0,051) *	-0,070 (0,050)
	Zorunlu Belge Sayısı	0,018 (0,025)	0,024 (0,025)	0,028 (0,021)
İşgücü ve Beceriler	Kadın Çalışan	0,002 (0,004)	0,002 (0,005)	0,003 (0,005)
	Nitelikli Çalışan	-0,015 (0,019)	-0,034 (0,029)	-0,033 (0,029)
	Üretim Dışı Çalışan	-0,002 (0,007)	-0,003 (0,009)	0,005 (0,010)
	Üst Yönetici Sektör Deneyimi	-0,008 (0,034)	-0,008 (0,036)	-0,019 (0,034)
	İşgücü Düzenlemeleri	0,024 (0,046)	0,026 (0,050)	0,038 (0,053)
Kalite ve Yenilikçilik	Yeni Ürün/Ürün Hattı Geliştirme	-0,022 (0,046)	-0,024 (0,049)	-0,007 (0,053)
	En Az Bir Ürün Hattı Durdurma	-0,012 (0,059)	-0,014 (0,066)	-0,074 (0,069)
	Yabancı Şirketin Lisanslı Teknolojisi	-0,046 (0,055)	-0,048 (0,059)	-0,035 (0,057)
	Yeni Ürün Satışı	0,176 (0,105) *	0,194 (0,126)	0,215 (0,183)
	Taşeron İş Yaptırma	0,025 (0,050)	0,032 (0,058)	-0,011 (0,060)
Finansman ve Kurumsal Yönetişim	Banka Kredisi Kullanımı	-0,113 (0,060) *	-0,125 (0,065) *	-0,018 (0,076)
	Yerli Ticari Bankadan Kredi Kullanımı	-0,102 (0,049) **	-0,132 (0,057) **	-0,058 (0,070)
	Devlet Bankasından Kredi Kullanımı	-0,083 (0,044) *	-0,087 (0,047) *	-0,050 (0,050)
	Verilen Teminat Değeri	0,003 (0,047)	0,030 (0,059)	0,142 (0,062)**
	Teslimat Sonrası Ödenen Alımlar	0,087 (0,073)	0,096 (0,080)	0,152 (0,082)*
	Kamu Bankalarıyla Finanse Edilen Sabit Varlık	0,142 (0,065) **	0,090 (0,072)	0,075 (0,105)

	Yabancı Kaynaklarla Finanse Edilen Sbt. Varlık	0,155 (0,065) **	0,115 (0,063) *	0,076 (0,095)
	Arazi veya Arsanın Teminat Verilmesi	0,076 (0,082)	0,049 (0,089)	-0,053 (0,086)
	Faaliyet Konusunda Değişiklik	-0,037 (0,067)	-0,041 (0,073)	-0,065 (0,080)
	Ortaklık Yapısında Değişiklik	-0,023 (0,067)	-0,025 (0,073)	-0,030 (0,071)
	Hâkim Ortak – İlkokul Mezunu	-0,125 (0,055) **	-0,135 (0,059) **	-0,118 (0,059)*
	Hâkim Ortak – Üniversite Mezunu	0,046 (0,044)	0,051 (0,049)	0,084 (0,047)*
	Hâkim Ort. – Dernek, Vakıf, Siv.Top.Kur. Üyeliği	-0,087 (0,046) *	-0,090 (0,048) *	-0,063 (0,050)
	Hâkim Ortak – Diğer Ortaklar ile Aile Bağı	-0,167 (0,099) *	-0,181 (0,107) *	-0,228 (0,098)**
	Sübvansiyon – Ulusal Yönetim	0,056 (0,074)	0,068 (0,084)	0,108 (0,090)
	Yatırım - Modernizasyon	-0,029 (0,047)	-0,032 (0,051)	-0,093 (0,052)*
Diğer	Elektrik Kesintisi	0,003 (0,007)	0,003 (0,008)	0,008 (0,008)
	Anonim Şirket	0,012 (0,056)	0,012 (0,059)	0,011 (0,056)
	Kapasite Kullanım Oranı	-0,174 (0,121)	-0,204 (0,136)	-0,252 (0,124)*
	Fiyatlarda Artış	0,071 (0,044)	0,081 (0,048) *	0,085 (0,048)*
	Fiyatlarda Azalış	-0,087 (0,061)	-0,089 (0,064)	-0,148 (0,064)**
	Ağırlıklı Satış – İl İçerisi	-0,103 (0,060) *	-0,113 [0,046] **	-0,094 (0,068)
	Ağırlıklı Satış – Ülke Geneli	0,063 (0,044)	0,071 (0,048)	0,086 (0,049)*
	Ağırlıklı Satış – Yurt Dışı	-0,131 (0,082)	-0,146 (0,090)	-0,158 (0,093)*
	Yurt İçi Satış Koşulu – Peşin	-0,009 (0,067)	-0,011 (0,077)	-0,127 (0,074)*
	Yurt Dışı Satış Koşulu – Akreditif	0,199 (0,102) *	0,158 (0,111)	0,030 (0,169)
	Yurt Dışı Satış Koşulu – Vesaik Mukabili	-0,315 (0,134) **	-0,293 (0,142) *	-0,068 (0,291)
	Yurt İçi Satışlarda Para Türü – Yabancı Para	0,148 (0,070) **	0,153 [0,099] a	0,222 (0,068)**
	Ankara'ya Yakın Konumda Olma	0,074 (0,047)	0,072 (0,053)	0,053 (0,051)
	<p>* %10'da anlamlı; ** %5'de anlamlı; *** %1'de anlamlı Köşeli parantezler, ilgili regresyonda değişen varyans sorunu bulunduğunu ve sağlam standart hatalar ile regresyonun tekrardan tahmin edildiğini gösterir. a; Sağlam standart hatalar ile tekrardan tahmin edildikten sonra anlamlı olmayan değişkenleri gösterir. Her bir regresyon bir sabit terim içermektedir.</p>			

Kırıkkale'de faaliyet gösteren firmaların üretkenliğine ilişkin yapılan sınırsız tahminler sonucunda, yatırım ortamı değişkenlerinin esneklik ve yarı esneklikleri sınırlı tahminlere göre çeşitli farklılıklar gösterse de, genel görüntü çok büyük bir farklılık arz etmemektedir.

Sınırsız tahminde, sınırlı tahminden farklı olarak TFP'ye etkisi olduğu tespit edilen 5 değişken mevcuttur. Bu değişkenlerin 1 tanesi (yurt dışı satışların vesaik mukabili yapılması [-]) iki üretim fonksiyonu için üretkenliği etkileme konusunda anlamlıdır. 4 tanesi (yeni ürün satış yüzdesi [+], satışların ülke geneline yapılması [+], yurt içi satışların peşin yapılması [-] ve yurt dışı satışların akreditif olarak yapılması [+]) ise sadece bir üretim fonksiyonu için TFP'yi etkilemekte anlamlıdır.

Sınırlı tahminde olduğu gibi sınırsız tahminde de 3 değişken için üç üretim faktörü ile yapılan tahmin anlamlı sonuç vermiştir. Bunlardan iki tanesi sınırlı tahmin ile aynı değişkenler olurken (son 1 yıldaki teftiş sayısı ve hâkim ortağın ilkökul mezunu olması), birisi farklı bir değişken (firmanın aile şirketi olması). Bu değişkenlerin 3'ü de TFP üzerinde negatif bir etkiye sahip olmakla birlikte içlerinde esnekliği en büyük olan değişken aile şirketi değişkenidir.

Sınırlı tahminden farklı olarak üretkenliği etkileyen değişkenlerin genel yapısı irdelendiğinde bu değişkenlerin kalite ve yenilikçilik ile firmaların yurt dışı satış koşullarına yönelik değişkenler olduğu ortaya çıkmaktadır. Sınırsız tahminin üretkenlik üzerinde sınırlı tahmine göre yarattığı en önemli farklılığın, firmaların sattığı ürünler içerisinde yeni geliştirilen ürünlerin payı olduğunu söylemek mümkündür.

5.1.2. İstihdam bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri

IC'lerin istihdama yönelik esneklik ve yarı esnekliklerinin tahmini iki aşamalı Solow Artığı yöntemi ile yapılmaktadır. Buna göre ilk olarak (1) numaralı denklem tahmin edilmekte ve burada bulunan TFP değeri, istihdamın bağımlı değişken olduğu (3.1) numaralı denklemde bağımsız değişkenlerden biri olarak kullanılmaktadır. Denklemler hesaplanırken; istihdamı temsil etmesi için çalışan sayısı, reel ücretleri temsil etmesi için yıllık çalışan gideri kullanılmıştır.

IC'nin istihdam üzerindeki esneklik ve yarı esneklikleri tahmin edilirken de yine sınırlı ve sınırsız olmak üzere iki farklı yöntemle tüm değişkenler için ayrı ayrı regresyon analizi yapılmıştır. Burada sınırlı tahmin için TFP'den farklı olarak firma büyüklükleri, 50'den fazla çalışanı olan firmalara 1, 50'den az çalışanı olan firmalara ise 0 kukla değeri verecek şekilde belirlenmiştir. İstihdamı etkileyen değişkenlere yönelik sınırlı ve sınırsız tahminlerden anlamlı sonuç verenler Tablo 22'de yer almaktadır.

Tablo 22: İstihdamı Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri

YOD Değişkenleri		Sınırlı Solow Artığı	Sınırsız Solow Artığı
		Kats. S.H.	Kats. S.H.
Düzenleyici Ortam	İthalat Gümrük Onayı	-0,317 [0,152] *	-0,134 (0,129)
	Vergi Teftişi Yapılması	-0,204 (0,127)	-0,205 [0,170] a
	Vergi Teftişi – Harcanan Gün	-0,072 (0,037) *	-0,068 (0,036) *
	Zorunlu Belge – Harcanan Gün	0,182 (0,099) *	0,081 (0,054)
İşgücü ve Beceriler	Erkek Çalışan	0,958 [0,038] ***	0,955 [0,038] ***
	Nitelikli Çalışan	0,197 (0,056) ***	0,187 (0,055) ***
	Üretimde Çalışan	0,498 [0,122] ***	0,497 (0,094) ***
	Üniversite Eğitimi Almış Çalışan	0,046 (0,019) **	0,043 (0,018) **
Kalite ve Yenilikçilik	Kalite Belgesi Sahipliği	0,293 [0,171] *	0,282 (0,162) *
	Banka Kredisi Kullanımı	-0,284 (0,164) *	-0,281 (0,157) *
Finansman ve Kurumsal Yönetişim	Faaliyet Yeri Mülkiyeti – Firma	0,287 (0,129) *	0,289 (0,127) **
	Faaliyet Yeri Mülkiyeti – Kira	-0,324 (0,164) *	-0,327 (0,161) **
	Hâkim Ortak – İlkokul Mezunu	0,369 (0,179) *	0,236 (0,154)
	Teminatsız Kredi Kullanma İmkânı	0,253 [0,132] *	0,244 (0,136) *
	Yatırım - Modernizasyon	0,185 (0,115)	0,187 (0,113) *

	Yatırım Finansmanı – Kısa Vadeli Kredi	0,536 (0,252) *	0,569 (0,244) **
	Yatırım Finansmanı – Uzun Vadeli Kredi	-0,306 (0,136) *	-0,264 (0,137) *
Diğer	Anonim Şirket	-0,255 (0,134) *	-0,257 (0,132) *
	Limited Şirket	0,235 (0,129) *	0,237 (0,127) *
	Satışlarda İhracatın Payı	0,613 [0,365] a	0,624 [0,352] *
	Ağırlıklı Satış – Yurt Dışı	0,515 [0,258] *	0,518 (0,203) **
	Yurt İçi Satış Koşulu – Çek/Senet	0,190 [0,107] *	0,189 [0,106] *
	Yurt İçi Satış Koşulu – Açık Hesap	-0,242 [0,124] *	-0,244 [0,121] *
	Yurt Dışı Satış Koşulu – Vesaik Mukabili	0,954 (0,192) ***	0,920 (0,201) ***
	Yurt İçi Alış Koşulu – Çek/Senet	0,271 (0,118) **	0,243 (0,106) **
	Yatırım İçin Kırıkkale Tercihi	-0,223 [0,114] *	-0,224 (0,113) *
	Açılacak Silah Sanayi OSB’de Yatırım İsteği	-0,270 (0,148) *	-0,266 (0,141) *
* %10’da anlamlı; ** %5’de anlamlı; *** %1’de anlamlı Köşeli parantezler, ilgili regresyonda değişen varyans sorunu bulunduğunu ve sağlam standart hatalar ile regresyonun tekrardan tahmin edildiğini gösterir. a; Sağlam standart hatalar ile tekrardan tahmin edildikten sonra anlamlı olmayan değişkenleri gösterir. Her bir regresyon bir sabit terim içermektedir.			

Tablodan da gözlenebileceği gibi yapılan tahminler sonucunda istihdam üzerinde etkisi bulunan 26 farklı değişken hesaplanmıştır. Bunlardan 21 tanesi hem sınırlı hem de sınırsız tahminde istihdam üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

İstihdam üzerinde pozitif etkisi olan ve dikkat çeken bazı değişkenler şu şekildedir; zorunlu belge için harcanan zaman, nitelikli çalışan, üniversiteye gitmiş çalışan, kalite belgesine sahip olma, faaliyet yerinin mülkiyetinin firmaya ait olması, teminatsız kredi kullanma imkânı, satışlarda ihracatın payı ile yurt içi satış ve alışların çek/senet şeklinde olması.

İstihdamı negatif etkileyen faktörler incelendiğinde ön plana çıkan değişkenler de şu şekildedir; vergi teftişi için harcanan zaman, banka kredisi kullanımı, faaliyet yerinin kiralık olması, yatırımların uzun vadeli kredi ile finanse edilmesi, anonim şirket, yurt içi satışların açık hesap şeklinde olması ve yeni yatırım yapmak için Kırıkkale’nin tercih edilmesi.

İstihdama yönelik sonuçların genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, üretkenlikten farklı olarak işgücü ve becerilere yönelik değişkenlerin istihdam da baskın bir role sahip olduğu değerlendirilebilir. Bununla birlikte firmanın türü, faaliyet yerinin mülkiyeti, hakin ortağın eğitim durumu ve bürokratik konulara ayrılan zaman yanı sıra kredi kullanımları da istihdam üzerinde etkisi olan ve göze çarpan diğer önemli yatırım ortamı değişkenleridir.

5.1.3. İhracat Olasılığı bakımından IC Esneklik ve Yarı Esneklikleri

Firmaların ihracat olasılığı hesaplanırken yine iki aşamalı Solow Artığı yöntemi tercih edilmiştir. İlk olarak (1) numaralı denklemden bulunan TFP değeri, Probit şeklindeki (4.1) numaralı denklemde yerine konularak, diğer bağımsız değişkenler olan IC ve kontrol değişkenleri ile beraber ihracat olasılığını tahmin etmekte kullanılacaktır. Burada bağımlı değişken için; ihracatı toplam satışlarının en az %10'unu kapsayan firmalar için 1, %10'un altında olan firmalar için ise 0 olacak olan şekilde değer alan kukla değişken kullanılacaktır. Firmaların ihracat olasılığını etkileyen faktörler Tablo 23'de sıralanmıştır.

Tablo 23: İhracat Olasılığını Etkileyen IC Esneklikleri ve Yarı Esneklikleri

YOD Değişkenleri		Sınırlı Solow Artığı	Sınırsız Solow Artığı
		Kats. S.H.	Kats. S.H.
Düzenleyici Ortam	Zorunlu Belge – Harcanan Gün	0,880 (0,524) *	0,095 (0,244)
İşgücü ve Beceriler	Üretimde Çalışan	0,390 (0,203) *	0,369 (0,203) *
	Üst Yönetici Sektör Deneyimi	0,722 (0,446) *	0,486 (0,381)
Finansman ve Kurumsal Yönetişim	Yerli Ticari Bankadan Kredi Kullanımı	1,008 (0,598) *	1,096 (0,610) *
	Yatırım Finansmanı – Kısa Vadeli Kredi	-1,090 (0,660) *	-0,926 (0,624)
Diğer	İhracat Deneyimi	1,164 (0,699) *	0,750 (0,525)
	Ağırlıklı Satış – Bölge	-1,062 (0,618) *	-0,999 (0,593) *

* %10'da anlamlı; ** %5'de anlamlı; *** %1'de anlamlı
Her bir regresyon bir sabit terim içermektedir.

Yapılan analiz sonucunda ihracat olasılığını en çok etkileyen faktör olarak ihracat deneyimi ön plana çıkmaktadır. İhracatta daha uzun süre deneyimi olan firmaların satışları içerisinde ihracatın payının yüksek olması (%10'dan fazla) ihtimali beklendiği gibi daha fazladır. Bununla birlikte firmaların yatırımlarında kısa vadeli kredilerden faydalanması ve ağırlıklı satışlarını bulunduğu ili çevreleyen şehirlere yapması ihracat olasılığını azaltan önemli etkenler olarak ön plandadır.

İhracat olasılığını artıran diğer etkenler ise etki sırasına göre şu şekildedir; ticari bankalardan kredi kullanımı, zorunlu belgelere temin etmek için harcanan zaman, üst yöneticinin sektördeki deneyimi ve üretimde çalışan sayısıdır.

Firmaların ihracat yapma olasılığına yönelik yapılmış olan sınırlı ve sınırsız tahminler sonucunda ortaya çıkan tabloyu genel olarak şu şekilde özetlenebilir. İhracatı ön plana çıkarmak isteyen firmalar için, şirket yönetiminde sektör deneyimi yüksek kişileri barındırmak, yatırımların finansmanında kısa vadeli yani daha az finansman giderine

neden olacak borçlanmayı tercih etmek ve satışları belirli bir bölge veya çevre ile sınırlandırmamak son derece elzemdir.

5.2.YATIRIM ORTAMI DEĞİŞKENİNİN KATEGORİSİNE GÖRE YATIRIM ORTAMINA ETKİSİ

5.2.1. Düzenleyici Ortam

Düzenleyici ortamla ilgili değişkenlerin yatırım ortamına gerek üretkenlik, gerek istihdam, gerekse de ihracat olasılığı açısından pozitif ve negatif çeşitli katkıları çalışmada yapılan analiz ile birlikte ortaya çıkmıştır. Son 1 yıl içerisinde firmaya yapılan tüm teftişler üretkenliği negatif olarak etkilerken, ithalat için beklenen gümrük onayı ise istihdamı negatif yönde etkilemektedir. Tüm teftişlerin aksine vergi teftişlerinin çokluğunun üretkenlik üzerinde pozitif bir etki göstermesi ise dikkat çeken bir detaydır. Buna rağmen vergi teftişlerine ayrılan zaman ise istihdama yönelik negatif bir etkiye sahiptir.

Bir malı üretebilmek veya satabilmek için zorunlu belgenin gerekmesi firmaların verimliliğine yönelik negatif bir etki gösterirken, zorunlu belgelerin temini için geçen süre hem istihdam için hem de ihracat olasılığı için olumlu bir etkiye sahiptir.

Tablo 24: Düzenleyici Ortam Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri

	Üretkenlik	İstihdam	İhracat Olasılığı
Son 1 Yılda Tüm Teftişler	-		
İthalat Gümrük Onayı		-	
Vergi Teftiş Sayısı	+		
Vergi Teftişi – Harcanan Gün		-	
Zorunlu Belge Gereği	-		
Zorunlu Belge – Harcanan Gün		+	+

Düzenleyici ortam değişkenlerinin genel olarak üretkenlik ve istihdam üzerine etkileri olduğu gözlenmekle birlikte, bu etkilerin de ağırlıklı olarak negatif olduğunu ifade

etmek mümkündür. Düzenleyici ortamın yatırım ortamına yönelik genel etkisi Tablo 24’de özetlenmiştir.

5.2.2. İşgücü ve Beceriler

Tablo 25’de özetlendiği gibi işgücü ve becerilerin yatırım ortamına yönelik etkisi sadece pozitif yönde gelişmiştir. Bununla birlikte bu değişkenlerin verimliliğe yönelik herhangi anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır. Erkek çalışan sayısı, nitelikli çalışan sayısı, üniversite eğitimi almış çalışan sayısı istihdamı olumlu yönde etkilerken, üst yöneticinin sektördeki deneyimi ise ihracat olasılığını olumlu olarak etkilemektedir. Üretimde çalışan sayısının ise hem istihdam üzerinde hem de ihracat olasılığı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 25: İşgücü ve Beceriler Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri

	Üretkenlik	İstihdam	İhracat Olasılığı
Erkek Çalışan		+	
Nitelikli Çalışan		+	
Üretimde Çalışan		+	+
Üniversite Eğitimi Almış Çalışan		+	
Üst Yönetici Sektör Deneyimi			+

5.2.3. Kalite ve Yenilikçilik

Kalite ve yenilikçilik ile ilgili sadece iki değişkeninin yatırım ortamına yönelik bir etkisi bulunmaktadır. Firmanın kalite belgesine sahip olması istihdamı olumlu olarak etkilerken, firmanın yeni geliştirdiği ürünlerin son yıl satışları içindeki yüzdesi arttıkça firmanın verimliliği de artmaktadır (Tablo 26).

Tablo 26: Kalite ve Yenilikçilik Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri

	Üretkenlik	İstihdam	İhracat Olasılığı
Kalite Belgesi Sahipliği		+	
Yeni Ürün Satışı	+		

5.2.4. Finansman ve Kurumsal Yönetişim

Firmaların banka kredisi kullanması hem üretkenliği hem de istihdamı negatif olarak etkilemekte iken, ticari bankadan kredi kullanımı üretkenliği negatif, ihracat olasılığını pozitif yönde, devlet bankasından kullanılan krediler ise sadece üretkenliği negatif yönde etkilemektedir. Kredi kullanımında verilen teminatın krediye göre oranı arttıkça bununla beraber verimlilikte artmaktadır.

Firmaların ödemelerini teslimattan sonra yapması verimliliği artıran bir başka faktördür. Yine hem kamu bankaları ile finanse edilen sabit varlık yatırımları hem de yabancı kaynaklar ile finanse edilen sabit varlık yatırımları üretkenliği olumlu yönde etkilemektedir.

Firmanın faaliyet gösterdiği ve üretimlerini gerçekleştirdiği tesislerin mülkiyetinin firma üzerine kayıtlı olması istihdamı artı yönde etkilemekte olup, aksine tesisin kiralık olması ise istihdamı eksi yönde etkilemektedir. Firmanın karar alma mekanizmasının başında yer alan ve hâkim ortak olarak ifade edilen kişinin ilköğretim mezunu olması üretkenliği olumsuz, istihdamı olumlu olarak etkilemekte iken, aynı kişinin üniversite mezunu olması üretkenliği olumlu yönde etkilemektedir. Yine hâkim ortağın; dernek, vakıf veya sivil toplum kuruluşuna üye olması ve firmanın diğer ortakları ile aile bağının olması üretkenliği negatif olarak etkilemektedir.

Firmanın teminat vermeden (imza karşılığı) kredi kullanma imkânının bulunması istihdamı olumlu etkileyen bir başka değişkendir. Ulusal yönetimlerden alınan sübvansiyon üretkenliği olumlu anlamda etkilemekte iken, firmanın modernizasyona yönelik yatırım yapması veya yapmayı planlıyor olması ise üretkenliği kötü yönde, istihdamı ise iyi yönde etkilemektedir. Firmaların yatırımlarını kısa vadeli krediler ile finanse etmeyi tercih ediyor olması istihdamı artı yönde, ihracat olasılığını eksi yönde etkilemekle beraber, yatırımlar için uzun vadeli kredi tercih edilmesi istihdamı eksi yönde etkilemektedir.

Tablo 27: Finansman ve Kurumsal Yönetişim Değişkenlerinin Yatırım Ortamına Etkileri

	Üretkenlik	İstihdam	İhracat Olasılığı
Banka Kredisi Kullanımı	-	-	
Yerli Ticari Bankadan Kredi Kullanımı	-		+
Devlet Bankasından Kredi Kullanımı	-		
Verilen Teminat Değeri	+		
Teslimat Sonrası Ödenen Alımlar	+		
Kamu Bankalarıyla Finanse Edilen Sabit Varlık	+		
Yabancı Kaynaklarla Finanse Edilen Sabit Varlık	+		
Faaliyet Yeri Mülkiyeti – Firma		+	
Faaliyet Yeri Mülkiyeti – Kira		-	
Hâkim Ortak – İlkokul Mezunu	-	+	
Hâkim Ortak – Üniversite Mezunu	+		
Hâkim Ortak – Dernek, Vakıf, Siv Top. Kur. Üyeliği	-		
Hâkim Ortak – Diğer Ortaklar ile Aile Bağı	-		
Teminatsız Kredi Kullanma İmkânı		+	
Sübvansiyon – Ulusal Yönetim	+		
Yatırım - Modernizasyon	-	+	
Yatırım Finansmanı – Kısa Vadeli Kredi		+	-
Yatırım Finansmanı – Uzun Vadeli Kredi		-	

Finansman ve kurumsal yönetişime ait değişkenlerin yatırım ortamı üzerine genel etkisi Tablo 27’de özetlenmektedir. Bu bölüme ait yatırım ortamı değişkenlerinin yatırım ortamı üzerine yarı yarıya pozitif ve negatif etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

5.2.5. Diğer

Yatırım ortamı değişkenlerinin son sınıfı önceki kategoriler arasında yer alamamış değişkenleri barındıran diğer bölümden oluşmaktadır. Bu bölüme ait değişkenlerin ildeki yatırım ortamını temsil eden her üç başlık içinde negatif ve pozitif pek çok katkısı çalışmada tespit edilmiştir.

Firmanın hukuki yapısının anonim şirket olmasının istihdamı kötü yönde etkilediği gözlenmekte iken limited şirket olmasının istihdamı iyi yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kapasite kullanım oranı arttıkça verimliliğin azalması ise Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren imalat firmaları için bir başka sonuçtur. Satışlarda ihracatın payının

yüksek olması istihdamı doğru orantılı bir şekilde etkileyen başka bir faktör olarak göze çarpmaktadır. İhracat ile ilgili bir başka etki ise firmaların ihracat deneyimi ile ilgidir. Buna göre firmanın ihracat deneyimi arttıkça beklenen üzere ihracat olasılığı (satışlarda ihracatın payının %10'u geçmesi), ihracat deneyimi az firmalara nazaran daha yüksek seviyede olmaktadır.

Firmanın üretilip sattığı ürünlerin fiyatlarının önceki yıla göre artması durumunda üretkenliğin artması, azalması durumunda ise üretkenliğin azalması, çalışmanın bir başka çıktısıdır. Bununla birlikte satışlarını ağırlıklı olarak Kırıkkale içerisinde yapan firmalarda verimlilik azalmakta, ülke geneline yayan firmalarda ise verimlilik artmaktadır. Firmanın satışlarını Kırıkkale'ye çevre illerin oluşturduğu bölge içerisine yoğunlaştırması ihracat olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca ağırlıklı satışın yurt dışına yapılıyor olması üretkenliği olumsuz, istihdamı olumlu etkilemektedir.

Firmaların yurt içi piyasaya satış koşullarının, yatırım etkisi üzerine etkileri incelendiğinde ise göze çarpan detaylar şu şekildedir. Satışların ağırlıklı olarak peşin olması üretkenliği negatif etkilemekte iken, çek/senet ile olması istihdamı pozitif, açık hesap olması ise istihdamı negatif etkilemektedir. Yine yurt içi satışlarını yabancı para üzerinden yapan firmaların üretkenliğinde pozitif yönlü bir hareket mevcuttur. Firmanın yurt içi satışlarını büyük oranda çek/senet ile yapması satışlara benzer olarak istihdamı pozitif yönde etkilemektedir.

Yurt dışına satışlar incelendiğinde satışlarını genellikle akreditif şeklinde yapan firmalarda üretkenlik artmakta iken, vesaik mukabili yapan firmalarda ise üretkenlik azalmakta buna karşılık istihdam ise artmaktadır.

Çalışmada Kırıkkale'ye yönelik sorulmuş olan beş sorudan iki tanesinin yatırım ortamına yönelik anlamlı bir etkisinin olduğu ölçülmüştür. Buna göre; yatırım kararı verilmesi durumunda yatırımın öncelikli olarak il sınırları içerisinde yapılmasının tercih edilmesi ve yeni açılacak olan Silah Sanayi İhtisas OSB'de yatırım yapma isteği istihdamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 28: Diğer Değişkenlerin Yatırım Ortamına Etkileri

	Üretkenlik	İstihdam	İhracat Olasılığı
Anonim Şirket		-	
Limited Şirket		+	
Kapasite Kullanım Oranı	-		
Satışlarda İhracatın Payı		+	
İhracat Deneyimi			+
Fiyatlarda Artış	+		
Fiyatlarda Azalış	-		
Ağırlıklı Satış – İl İçerisi	-		
Ağırlıklı Satış – Bölge			-
Ağırlıklı Satış – Ülke Geneli	+		
Ağırlıklı Satış – Yurt Dışı	-	+	
Yurt İçi Satış Koşulu – Peşin	-		
Yurt İçi Satış Koşulu – Çek/Senet		+	
Yurt İçi Satış Koşulu – Açık Hesap		-	
Yurt İçi Satışlarda Para Türü – Yabancı Para	+		
Yurt Dışı Satış Koşulu – Akreditif	+		
Yurt Dışı Satış Koşulu – Vesaik Mukabili	-	+	
Yurt İçi Alış Koşulu – Çek/Senet		+	
Yatırım İçin Kırıkkale Tercihi		-	
Açılacak Silah Sanayi OSB’de Yatırım İsteği		-	

Sonuç olarak Tablo 28’den de gözlenebileceği gibi, diğer bölümüne ait değişkenlerin genel olarak üretkenlik ve istihdam üzerinde etkiye sahip olduğu yapılan analizler ile birlikte ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bir ilin yatırım ortamının durumu o ilde yatırım yapan, yapmayı planlayan veya yatırımlarını çekmeye düşünen firmalar açısından son derece önemli bir karar alma unsurudur. Bu motivasyondan hareketle çalışmada, üniversitemizin de içinde bulunduğu Kırıkkale ilinin yatırım ortamını değerlendirmek için YOD çalışması yapılmıştır. Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir anket şablonuna dayanan çalışmada, ayrıca bu şablona ilave olarak çalışmaya özgü sorularda bulunmaktadır. Söz konusu anket, ilde imalat sanayinde faaliyet göstermekte olan firmalara uygulanmıştır. Kırıkkale Ticaret ve Sanayi Odasının veri tabanından faydalanılarak il sınırları içerisinde belli bir hacimde üretim yapan yaklaşık 80 firmanın 65'inden randevu talep edilmiş olup, bu firmaların 39'u ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 100 sorunun bulunduğu anket ile her firma için 141 farklı değişkenin sonucuna ulaşılmıştır.

Anket çalışması ile elde edilen veriler ışığında ilk olarak anket sonuçları genel hatları ile değerlendirilip il ekonomisinin imalat sektöründeki durumunun genel bir çerçevesi belirlendikten sonraki aşamada ise söz konusu veriler ile ekonometrik analiz yapılmıştır. Ekonometrik analiz için Escrivano ve Guasch (2005 ve 2008) tarafından geliştirilen yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem ile 5 farklı kategorideki soruların; üretkenlik, istihdam ve ihracat olasılığı üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre ilin yatırım ortamına ilişkin pek çok farklı faktörün gerekli olumlu gerekse de olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve bu etkiler il üzerine çeşitli politika önerileri geliştirmeyi mümkün kılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre, firmalara yapılan teftişlerin çokluğu ve uzunluğunun yatırım ortamı üzerinde genel olarak olumsuz bir etkiye yol açtığı gözle çarpmıştır. Firmalara yapılan teftişlerin sayıca azaltılıp standart bir hale getirilmesi ve daha kısa sürede tamamlanacak şekilde planlanması firmalara yönelik faydalı bir davranış olacaktır. Bununla birlikte firmaların almak zorunlu olduğu belgelerin varlığı, sayısı ve temin süresi yatırım ortamına yönelik üretkenliği olumsuz anlamda etkilemekte iken ihracatı kolaylaştıran bir etken olarak ön plana çıkıyor. Firmanın aldığı belgelerin

sağladı gerekler ve standartlar firmalara rahatça ihracat yapabilmenin yolunu açmakta iken aynı zamanda temin için gerekli olan çaba da istihdama alan açmaktadır.

Toplam çalışan sayısı içinde üretimde çalışanların oranının yüksek olması ihracat olasılığını güçlendiren bir başka neden olarak ortaya çıkmakla birlikte yine firmanın üst düzey yöneticisi ilgili faaliyet konusunda ne kadar fazla tecrübeye sahipse firmanın ihracat olasılığı da benzer şekilde daha yüksek seviyededir. Birçoğu aile firması niteliğinde olan şirketlerde, alanında tecrübeli ve yetkin kişilerin üst yönetimlerde söz sahibi olması hem kurumsallık açısından firma için bir artı değer, hem de ilin yatırım ortamı açısından olumlu bir davranış olacaktır.

Firmaların ilgili kurumlardan gerekli aşamaları geçerek elde edebildikleri kalite belgelerinin yine yatırım ortamına istihdam açısından pozitif bir etkisinin olduğu çalışmanın önemli bulgularından biridir. Kalite belgesi alabilmek için gerekli olan standartlar ve kurumsal açıdan yerine getirilmesi gereken eylemler istihdamda artışa yol açmakta ve ilgili işlerle ilgilenebilecek daha kalifiye elemanların istihdam edilmesine neden olmaktadır.

Firmaların sattığı ürünlerin içerisinde yeni ürünlerin sahip olduğu payın fazlalığı, üretkenlik açısından firmalara olumlu şekilde yansımaktadır. Firmaların yeni ürünler geliştirmeye ve Ar-Ge'ye yönelik faaliyet yapmaya teşvik edici bir takım politikaların gerek yerel, gerek bölgesel, gerekse de ulusal yönetimler tarafından teşvik edilmesi, ilin ekonomisine katma değer sağlayacak kritik bir noktadır.

Kredi kullanımları genel olarak üretkenliği ve istihdamı olumsuz şekilde etkilemekle birlikte, ticari bankalardan kredi teminin ihracat olasılığını artırdığı çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Buna göre firmalarda üretkenlik ve istihdama yönelik olumlu bir hareket görebilmek için, firmaları kredi kullanımı yerine sermaye yapılarının güçlendirici adımlar atmaya ve faaliyetlerini sürdürürken öz kaynaklardan yararlanma oranını artırmaya dönük teşvik edici politika izlenmesi önemli bir husustur.

İmalat yapan firmaların üretimlerini gerçekleştirdikleri tesislerin mülkiyet durumu yatırım ortamı açısından istihdamı etkileyen faktörlerden birisidir. Çalışmanın çıktıları; faaliyet yerinin mülkiyetinin firma adına kayıtlı olmasının istihdamı pozitif, kiralık

olmasının ise istihdamı negatif şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan sonuçlar incelendiğinde firmaların tesislerinin mülkiyet durumunun firma üzerinde olmasının il istihdamına olumlu etkiler bırakacağını söylemek mümkündür.

Yatırım ortamını etkileyen önemli unsurlardan birisi ise firmanın sahibi olarak da nitelendirebileceğimiz hâkim ortağın eğitim durumudur. Çalışmada, hâkim ortağın ilkökul mezunu olmasının üretkenliği menfi yönde, üniversite mezunu olmasının ise müspet yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca firmaların hâkim ortak olan sonraki ortaklarının aile bireyi olmasının yine üretkenlik açısından ters yönlü bir etkiye sahip olduğu da analiz sonucu ulaşılan bulgulardandır. Buna göre firmalarda üretkenliğin artması için kurumsal bir yapının inşa edilmesi ve aile şirketi hüviyetinden uzaklaşılması faydalı çabalar olarak geri dönüş yapacaktır.

Firma türlerinin yatırım ortamı üzerindeki etkisine göz atıldığında anonim şirket yapısındaki firmaların varlığının istihdamı negatif, limited şirket yapısındaki firmaların varlığının ise istihdamı pozitif yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Anonim şirket yapısındaki firmalarda nitelikli çalışan oranının fazla olmasının ve bu çalışanların belki de gerektiğinde iki-üç niteliksiz çalışanın yaptığı işi tek başına yapabiliyor oluşunun, çalışan sayısı yani istihdam bakımından nicelik olarak negatif bir etki bıraktığı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilgi çekici sonuçlarından birisi ise kapasite kullanım oranındaki artışın üretkenliği negatif olarak etkiliyor olmasıdır. Buna göre hacimce daha yüksek bir üretim seviyesine ulaşma çabasının, beraberinde firma verimliliğini aşındırdığı bir sonuç doğurduğu ortaya çıkmıştır. Firmaların satışını yaptığı ürünlerin fiyatlarında önceki yıla göre artış gerçekleşmesi yine üretkenliği artırıcı bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bunun aksine fiyatlardaki azalma üretkenliği düşürmektedir. Kırıkkale’de faaliyet gösteren imalatçı firmalar için fiyat artışlarını avantaja çevirdiklerini söylemek mümkündür.

Firmaların ürünlerini satarken çek/senet gibi kıymetli evrak karşılığında satıyor olması yatırım ortamı açısından istihdamı artırıcı bir etmen olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte firmaların açık hesap şeklinde mallarını satıyor olması da istihdamı azaltıcı bir

etkiye yol açmaktadır. Yurt içi piyasaya satışlarını yabancı para üzerinden yapıyor olması ise firmalar açısından üretkenliği artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Anket çalışmasının son kısmında Kırıkkale iline özgü çeşitli sorular da firma ile yapılan görüşlerde sorulmuştur. Alınan sonuçlar ışığında yapılan analizle birlikte; yapılacak yeni bir yatırımda Kırıkkale'nin tercih edilmesi ve yeni açılacak Silah Sanayi İhtisas OSB'de yatırım yapma isteğinin, istihdamın aleyhine sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular, Kırıkkale ilinde yatırım ortamının geliştirilmesi ve iyileştirilmesinde bazı noktaların ön plana çıkartılması gerektiğini ortaya koymuştur. Yeni ürün satış yüzdesi yüksek olan firmalarda üretkenliğin daha yüksek olduğu sonucu, firmaların Ar-Ge'ye daha fazla yönelmesinin il ekonomisi açısından önemli bir nokta olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Söz konusu Ar-Ge çalışmalarını gerçekleştirebilmek için firmaların üniversiteden faydalanma çabalarını artırmaları gerekmektedir. Dolayısıyla ilde üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi son derece önemli bir husustur.

Çalışmanın sonuçlarına göre ulusal yönetimden sübvansiyon almanın firma üretkenliğini artırıcı bir etkiye yol açtığı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bölgesel (kalkınma ajansı) ve yerel (KOSGEB) yönetimlerden alınan sübvansiyonların üretkenlik, istihdam veya ihracat olasılığını olumlu yönde etkilediğine yönelik herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Söz konusu durum KOSGEB ve kalkınma ajansı gibi kurumlar tarafından sağlanan desteklerin verimli bir şekilde kullanılmadığı yorumunu yapabilmeyi mümkün kılmaktadır. İlgili desteklerin hem nicelik hem de nitelik olarak artırılması ilin yatırım ortamı için önemli bir başka faktördür.

Ayrıca yatırım yapmayı düşünen yatırımcılar için farkındalık uyandıracak çalıştay, seminer ve sempozyum gibi faaliyetlerin düzenlenmesi yanı sıra firmalar tarafından belirtilen ve ilde sıklıkla yaşanan sıkıntıların yetkililerce dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gibi konular da yatırım ortamı açısından oldukça önem arz eden unsurlardır.

KAYNAKÇA

Addison, Tony, Heshmati, Almas, “The New Global Determinants of FDI Flows to Developing Countries”, *UNU-WIDER, Discussion Paper*, No. 2003/45, Helsinki, 2003.

Ahiler Kalkınma Ajansı, *Ekonomik Göstergeler 2014*, Şubat, 08, 2016, (Erişim) <http://investinkirikkale.com/assets/ilgildosyalar/Dokumanlar/Ekonomik%20Gostergeler/Ekonomik%20Gostergeler-2014.pdf>

Akgemici, Tahir, *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, KOSGEB, Haziran, 2001.

Aktan, Coşkun C, Karaaslan, Yusuf T, “Regülasyon Ekonomisi ve Kamusal Regülasyonlar Teorisi”, *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları*, ed. Aktan, Coşkun C, Dileyici, Dilek, Vural, İstiklal Y, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

Aktan, Coşkun C., *Kurumsal Şirket Yönetimi*, Ocak 15, 2016, (Erişim) <http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-yonetim/aktan-kurumsal.pdf>

Atalay, Beşir, “Kırıkkale ve Çevresinin Kültürel Dokusu” *VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri*, KİKTAV, Kırıkkale, 9-11 Haziran, 1995, s.159-161.

Asteriou, Dimitrios, Hall, Stephen G., *Applied Econometrics*. Palgrave Macmillan, Revised Edition, New York, 2007.

Balçık, Bahaettin, *Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

Baltagi, Badi H., *Econometrics*, Springer Texts in Business and Economics, Fifth Edition, New York, 2011.

Bastos, Fabiano, Nasir, John, “Productivity and the Investment Climate: What Matters Most?” *World Bank, Policy Research Working Paper*, 3335, June, 2004.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)-Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), *Zonguldak İli Yatırım Ortamı Değerlendirmesi*, 2015.

Batra, Geeta, Kaufmann, Daniel, Stone, Andrew H. W., “Voices of the Firms 2000: Investment Climate and Governance Findings of the World Business Environment Survey (WBES)” *The Worldbank Group*, 2002.

Bayraktutan, Yusuf, Arslan, İbrahim, "Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ko-Entegrasyon Analizi (1980-2006)" *KMU İİBF Dergisi*, Yıl:10, Sayı 14, Aralık 2008.

Boyer, Robert, Saillard, Yves, (ed.) “A Summary of Regulation Theory”, *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, çev. Shread, Carolyn, Routledge, London, 2002, s. 36-45.

Bulut, Mustafa, “Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği”, *T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Yayın No: 2009/388, Ankara, 2009.

Cook, Paul, “Finance and Small and Medium-Sized Enterprise in Developing Countries”, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, Nisan, 2001; 6, s.17-40.

Çatalbaş Gaye K., Çatalbaş Ersin, “Finansman Sorunu Yaşayan Kobi’ler, Basel II ve Bankacılık Sektörü”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 66, 2008, s. 3-12.

Dollar, David, Hallward-Driemeier, Mary, Mengistae, Andtaye, “Investment Climate and International Integration” *World Development*, Vol. 34, No. 9, 2006, s. 1498–1516.

Dornbusch, Rudiger, Fischer, Stanley, Startz, Richard, *Makroekonomi*, çev. Ak, Salih, Gazikitabevi, Ankara 2007.

Dünya Bankası (World Bank) ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), *Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi*, Cilt I, 2007.

Dünya Bankası ve Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu, *Yatırım Ortamı Değerlendirmesi - Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyümeye*, Rapor No. 54123-TR, Mayıs, 2010.

Eifert, Benn, Gelb, Alan, Ramachandran, Vijaya, “Business Environment and Comparative Advantage in Africa: Evidence from the Investment Climate Data”, *Center for Global Development Working Paper*, Number 56, February, 2005.

Erdönmez, Pelin A., “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 47, 2003, s. 38-55.

Escribano, Alvaro, Guasch, J. Luis, "Assessing the Impact of the Investment Climate on Productivity Using Firm-Level Data: Methodology and the Cases of Guatemala, Honduras, and Nicaragua.", *World Bank Policy Research Working Paper*, 3621, 2005.

Escribano, Alvaro, Guasch, J. Luis, de Orte, Manuel, Pena, Jorge, " Investment Climate and Firm’s Economic Performance: Econometric Methodology and Application to Turkey’s Investment Climate Survey.", *Working Paper 08-21 Economic Series*, (13), 2008a.

Escribano, Alvaro, Guasch, J. Luis, de Orte, Manuel, Pena, Jorge, "Investment Climate Assessment Based on Demean Olley and Pakes Decompositions: Methodology and Application to Turkey's Investment Climate Survey.", *Working Paper 08-20 Economic Series*, (12), 2008b.

Gujarati, Damodar N., Porter, Dawn C., *Basic Econometrics* Mc Graw-Hill, Fifth Edition, 2008.

Ietto-Gillies, Grazia, *Transnational Corporations and International Production*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005.

İşcan, Ömer F., Kaygın, Erdoğan, “Kurumsal Yönetişim Sürecinin Gelişimi Üzerine Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13,(2), 2009, s. 213-224.

Karagöz, Kadir, “Determining Factors of Private Investments: An Empirical Analysis for Turkey”, *Sosyoekonomi*, Ocak-Haziran, 2010, s. 7-26.

Karan, Mehmet B, *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, Gazi Kitabecisi, 4. Baskı, Ankara, 2013.

Karlık, Rıdvan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, *Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, TCMB Yayınları, Ankara, 2001.

Kelly, Trish, “Public Expenditures and Growth”, *The Journal of Development Studies*, Vol. 34, No. 1, October, 1997, s.60-84.

Kırıkkale Üniversitesi Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Şubat, 08, 2016, (Erişim)

<http://strateji.kku.edu.tr/duyurular/2014%20idare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

Kinda, Tidiane, “Investment Climate And FDI in Developing Countries:Firm-Level Evidence” *World Development*, Vol. 38, No. 4, 2010, s. 498–513.

Koçel, Tamer, *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 12. Baskı, 2010.

Kumar, Anjali, Francisco, Manuela, “Enterprise Size, Financing Patterns, and Credit Constraints in Brazil: Analysis of Data From the Investment Climate Assessment Survey”. *World Bank Publications*, Vol. 6., 2005.

Kutlu, Hüseyin A., Demirci Savaş N., “Kobi’lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerileri” *4. KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık, 2007.

MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2015/16, Ağustos, 04, 2016, (Erişim)

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf

Metin, Erdem, Şenyüz, Doğan, Tatlıoğlu, İsmail, **Kamu Maliyesi**, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 11. Baskı, Bursa, 2013.

Mishkin, Frederic S, **Para, bankacılık ve finansal piyasalar iktisadı** Çev. Ed. Engin, Nazım, Akademi Yayıncılık, 8. Baskıdan çeviri, Ankara, 2011.

OECD, EUROSTAT, **Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler**, çev. TÜBİTAK, Tübitak Yayını, Ankara, 2006.

Oksay, Suna, “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı 8, Ocak, 1998.

Okyar, Mete C., Darıcı, Bülent, Öcal Fatih M., “Normatif Yatırım İklimi İçin “Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı’nın Analizi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz, Cilt:9, Sayı:34, 2010, s.259-279.

Olley, G. Steven, Pakes, Ariel, “The Dynamics of Productivity in the Telecommunications Equipment Industry.” **National Bureau of Economic Research**, No. w3977, 1992.

Örnek, İbrahim, “Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-2, 2008, s. 199-217.

Öztürk, Lütfü, “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (7), 2004, s. 110-128.

Öztürk, Mutlu B., Demirgüneş, Kartal, “Kurumsal Yönetim Bakış Açısıyla Entellektüel Sermaye”, 2008, Ocak 15, 2016, (Erişim)

http://www.malidestek.marka.org.tr/files/articles/24..ENT..SERM..5_2011127185554585.pdf

Rogers, Everett M., *Diffusion of Innovations*, The Free Press, New York, 3th Edition, 1983.

Sekkat, Khalid, Veganzones-Varoudakis, Marie-Ange, "Openness, Investment Climate, and FDI in Developing Countries" *Review of Development Economics*, 11(4), , 2007, s.607–620.

Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2007.

Soylu, Ali, Çamurdan, Burak, "Türkiye'deki Yatırım Ortamının Girişimciliğe Olan Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması (Denizli Örneği)" *2. Uluslararası Girişimcilik Kongresi*, 07-10 Mayıs, Bişkek, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 112, 2008.

Sönmez, Asuman, Toksoy, Andaç, "Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türkiye'deki Aile İşletmelerine Uygulanabilirliği" *Maliye Finans Yazıları*, 92, 2011, s. 51-90.

Şahin, Hüseyin, *Yatırım Projeleri Analizi*, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa, 2000.

Tanyeri, Mustafa, Fırat, Aytekin, "Rekabet Değişkeni Olarak Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 2005, s. 268-279.

Taymaz, Erol, Voyvoda, Ebru, Yılmaz Kamil, "Türkiye İmalat Sanayiinde Yapısal Dönüşüm, Üretkenlik ve Teknolojik Değişme Dinamikleri." *Economic Research Center*, 08/04, 2008.

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, Şubat, 09, 2016, (Erişim)

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>

TÜİK, İstatistik Veri Tabanı, Ağustos, 04, 2016, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>

TÜİK, İşgücü İstatistikleri - Ocak 2015, Aralık 24, 2015, (Erişim)

http://www.tuik.gov.tr/HbGetir.do?id=18636&tb_id=3

TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015, Ocak 14, 2016,

(Erişim) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18521>

TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Kırıkkale 2013, Eylül, 2014. Şubat, 08, 2016, (Erişim)

<http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KIRIKKALE.pdf>

Türkiye Bankalar Birliği, Banka ve Sektör Bilgileri, Şubat, 09, 2016, (Erişim)

<https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, Deloitte, “Nedir Bu Kurumsal Yönetim?”,

Kurumsal Yönetim Serisi, 2006, Ocak 15, 2016, (Erişim)

<http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Nedir%20bu%20kurumsal%20yonetim.pdf>

Ulmer, Melville J, “Autonomous and Induced Investment”, *The American Economic Review*, Vol. 42, No. 4, September, 1952, s.587-589.

Uludağ, İlhan, Serin, Vildan, *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler –Yapısal ve Finansal Sorunlar ve Çözümler-*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:25, 1991.

Uslu, Zeki, *Yatırım Projelerini Değerlendirme Yöntemleri*, Nobel Kitabevi, Adana, 1998.

Uzkurt, Cevahir, “*Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü*”, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Uzkurt, Cevahir, “Yenilik Çeşitleri ve Yeniliğin Yayılması”, içinde: Uzkurt, Cevahir, Demirci, Ahmet (ed.), *Yenilik Yönetimi*, , Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2013, s. 16-35.

Ünal, Emre, “Düzenleme Teorisi: Büyük Buhran ve 2008 Krizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt. 4, No.1, 2012, s.33-44.

Weimer, Jeroen, Pape, Joost, “A Taxonomy of Systems of Corporate Governance”, *Corporate Governance: An International Review*, 7, (2), April, 1999, s. 152–166.

World Bank, *Ukraine - Corporate Governance Manual*. Washington, DC: World Bank, 1999.

Worldbank, *A Better Investment Climate for Everyone*, Oxford University Press, New York, 2005.

Yalçın, Kürşat, Aksoy, Emine Ebru, *Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.

Yavuz, Nilgün Ç, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisinin Testi (1980-2003)”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt XX, Sayı 1, 2005, s.269-284.

Yılmaz, Zekai, *Yatırım Projeleri Analizi ve Yönetimi*, Vipaş, 5. Baskı, Bursa, 2002.

Yörük, Nevin, “KOBİ’lerin Kredi Yoluyla Finansmanında Karşılaştıkları Sorunlar ve Tokat İlinde Bir Uygulama”, *1. Orta Anadolu Kongresi: KOBİ’lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları*, Nevşehir, 18-21 Ekim 2001.

Zafer Kalkınma Ajansı-Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), *TR33 Bölgesi’nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi*, 2014.

Zeren, Fatma, Ergun, Suzan, “AB’ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi”, *Business & Economics Research Journal*, Vol. 1. No. 4, 2010, s. 67-83.

